

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Бр 7/8 је use 9.9

СЕПТЕМБАР

Бр. 9

1937

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 9 Година LV	Редакциони одбор МИЛОРАД СИМОВИЋ, Д-Р ДУШАН КАЛАНОВИЋ, ЖИВАН РАНКОВИЋ Уредник Б У Р О Б А Њ А Ц	Септембар 1937 године
---------------------	---	--------------------------

САДРЖАЈ

Рођендан Њ. В. Краља Петра II	539
Томаш Гариг Масарик — Милорад Симовић	541
<i>Чланци и студије:</i>	
После првог Београдског сајма — Д-р Стеван Поповић	543
Изложба Београда у оквиру I Београдског сајма — Д-р М. И. Агапова	553
Шумадија и Шумадинци — Живан Ранковић	560
<i>Књижевни додатак:</i>	
Други дан, нови живот, други људи... — Дневник једног инвалида (Роман из београдског живота — награђен на књижевном конкурс у Градског поглаварства Београд) — наставак — Зора Ђорђевић	568
<i>Прилози за историју Београда:</i>	
Бомбардовање Београда 1862 год. — Владислав Ст. Каћански	574
Стари водоводи, чесме и бунари у Београду — Драг. Ј. Ранковић	579
Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије (наставак) — Д-р Ст. З. Иванић	584
<i>Наши градови:</i>	
Крупни проблеми града Скопља — Павле Кара-Радовановић	586
<i>Друштвена хроника:</i>	
Рођендан Њ. В. Краља Петра II прослављен је у Београду врло свечано	593
Слава Артилериског пука и пионирске чете Краљеве гарде	596
Жалост Београда за Томашом Г. Масариком	598
Београд одаје пошту свом великом почасном грађанину Т. Г. Масарику (Комеморативна седница Градског већа)	601
Југословенске делегације на погребу Т. Г. Масарика	608
Немачки новинари у Београду	609
<i>Привредна хроника:</i>	
Први Београдски међународни сајам узорака отворен је свечано уз присуство високих функционера наше и страних држава и угледних гостију из целог света	610
Њ. В. Краљ Петар, Њ. В. Краљица Марија и Краљевићи Томислав и Андреј разгледају сајам	618
Стални Градски туристички одбор и Друштво „Путник“ организовали су информативну службу и смештање посетилаца по становима за време Сајма	621
Трамваји и аутобуси за време Сајма	621
Прва земаљска изложба коња	622
Претседник Букурешке општине г. А. Донеску у посети код претседника Београдске општине г. Владе Илића	624

Соколство:

Ново старешинство соколске жупе Београд	626
Соколско друштво Београд XI осветило је чланску и нараштајску заставу	626
Освећење заставе соколског друштва Београд VII	628

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љубомир Ж. Јевтић	629
--	-----

Спортска хроника:

Југославија—Румунија 2 : 1 (2 : 0)	631
Међународни тенис турнир за првенство Југославије	631

Слика на корицама: Београдски сајам, централна кула осветљена ноћу.

Београдске општинске новине

Излазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Градског поглаварства Београд.

Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара. Поједини број 10— дин.

Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. Огласи на корицама 500/0 скупљи

Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54,300

Уредништво и администрација: Книгиње Љубице 1 II — телефон 26-242.

Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова — Ручкописи се не враћају.

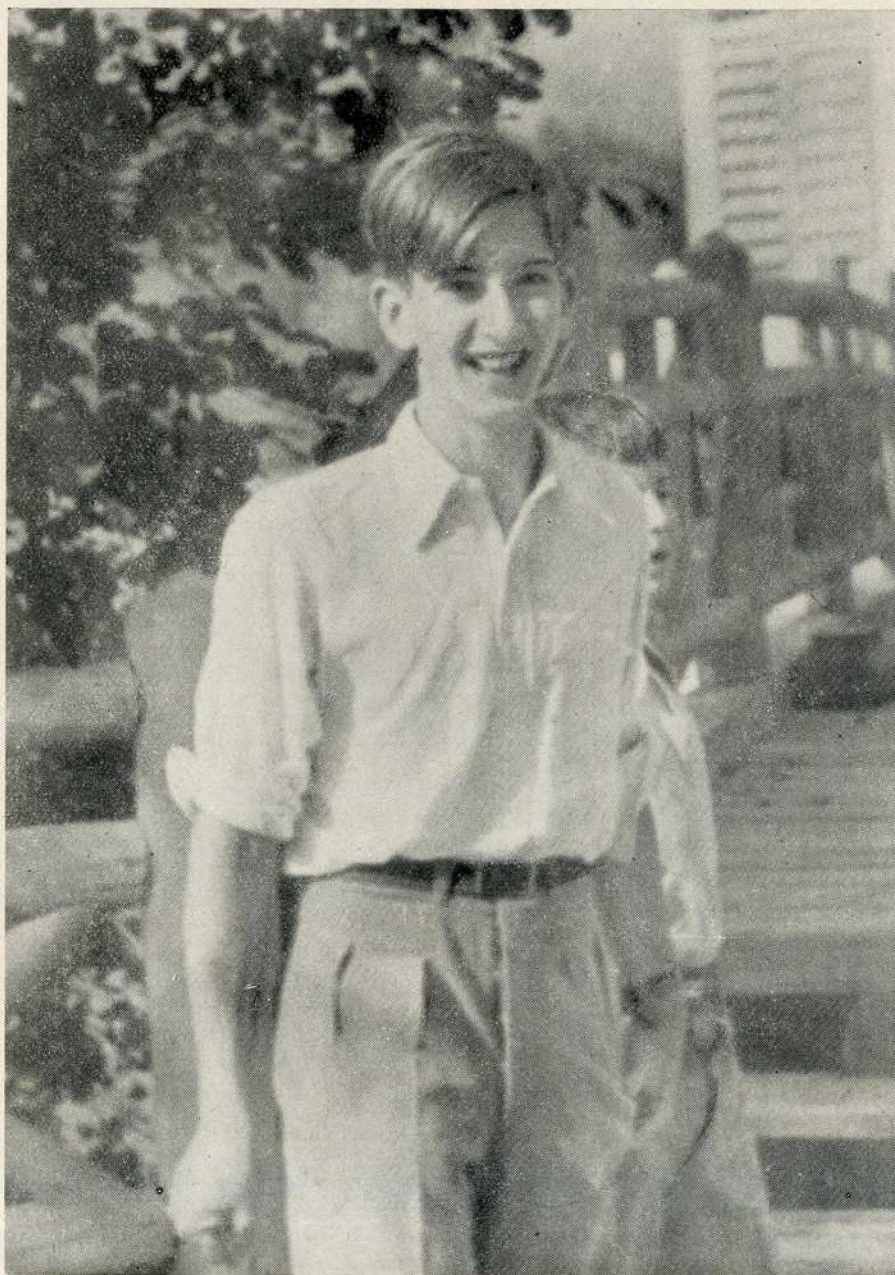
WWW.UNILIB.RS

Бр. 9

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

1937

Рођендан Њ. В. Краља Петра II

Његово Величанство Краљ Југославије Петар II (као спортиста)

И овогодишњег 6 септембра манифестовао је Београд своју дубоку љубав према Младом Краљу Њ. В. Петру II и према Династији Карађорђе-

вића. Тога дана навршио је Краљ Петар II четрнаест година живота.

На свима београдским зградама лепршале

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

су тробојне заставе и носиле поздраве Краљу Југославије, изражале верност и оданост Београђана према народној Династији Карађорђевића као симболу југословенске мисли и народног и државног јединства.

Београђани су тога дана преплавили Бањицу, да виде реви трупа приређен у част рођендана Њ. В. Краља Петра II, и да се диве витешкој појави, спреми и херојском духу наше војске.

Цркве у којима су држана благодарења поводом рођендана биле су препуне Београђана, који су дошли да упуте своје топле молитве за здравље и дуг живот Младога Краља.

Коларчев Народни универзитет, — где је Савез сокола, после ревија трупа на Бањици, про-

ке, за српскохрватски језик и књижевност, за националну историју и механику — учи брзо и солидно, показујући притом увек самостално растућања.

Поред душевног развоја, васпитачи поклањају велику пажњу и правилном телесном васпитању Младог Краља. То се васпитање креће углавном у оквиру Тиршовог соколског система, али је тај систем проширен и допуњен модерним и здравим спортовима. Њ. В. Краљ је већ врло вешт јахач, ванредан пливач, даровит стрелац. Нарочито воли спортове и игре на свежем ваздуху. Зато се радо бави ловом, риболовом и планинарством.

У свима Својим радњама Њ. В. Краљ пока-

Њ. В. Краљ Петар II и Њ. Кр. Вис. Краљевићи Томислав и Андреја радо се баве веслањем

слављао рођендан свога Старешине-Краља, — давао је исто тако, великом посетом и одушевљењем, видне знаке љубави и поштовања према Краљу, као и великих нада које се полажу у Њега.

Својим досадашњим душевним и телесним развојем, неуморним и интелигентним радом, Њ. В. Краљ пружа неизмерно много оправдања за те наде грађана. Под мудрим надзором Краљице Мајке и Краљевског Намесништва, Њ. В. Краљ је савладао досад преданим и марљивим радом и ванредном урођеном интелигенцијом васпитни програм, који је тежи и обимнији него за друге љаке по средњим школама. Он се интересује живо за све предмете, — нарочито за стране јези-

зује природну марљивост, енергију, дисциплинованост, племенитост и чврстоћу карактера. Методи душевног и телесног васпитања удешени су тако да повећају и развију до максимума ове урођене врлине, потребне за извршивање владалачке мисије, коју ће Млади Краљ морати примити кроз четири године.

Сви грађани Југославије — прожети религијом демократског прогресивног национализма и убеђењем у историјску мисију свога Краља — треба да се спремају за нова прегнућа у правцу политичког, социјалног и културног напретка. Идеали Младог Краља осветљаваће им стазе будућности, а љубав према Њему држаће их на окупу и спајати у свесну стваралачку заједницу.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Томаш Гариг Масарик

— За херојима се не плаче —

Историска нужност снагом елементарне стихије еволуира кроз векове и носи човечанство кроз песму и бол недокучним стазама у вечност.

У том животном хуку генијални духови попут успламтелих буктиња зраче у тмини векова човечанству које греде... Они су жариште вечне енергије; они пале свечовечанске силе, они су било живота, ритам генерација...

И та иста неодољива историска нужност пре неколико деценија извајала је генијални дух бесмртног Масарика који се као оркан диже на словенском мору и мађиском силом савија своје револуционарно гнездо у историском Златном Прагу, у срцу своје крвне, али поробљене браће Чехословака.

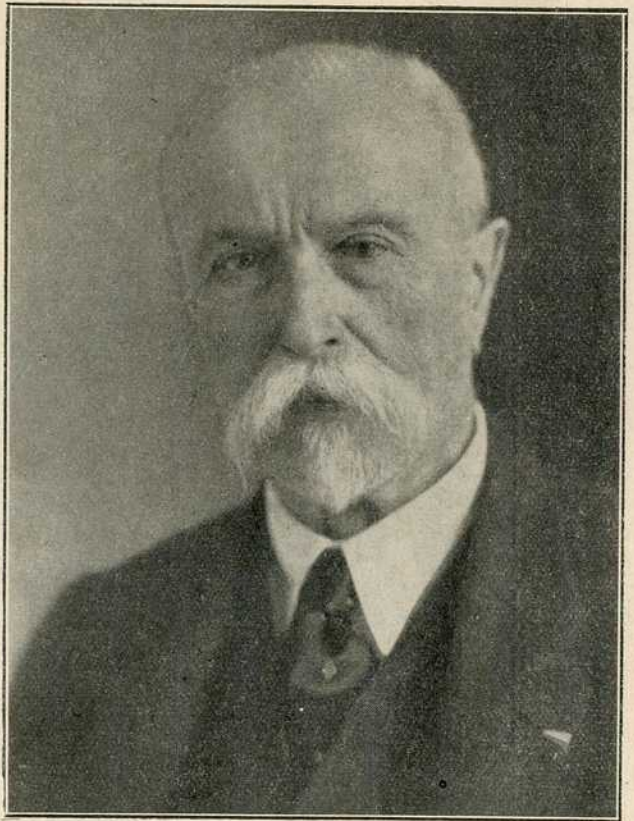
Символ свесловенске љубави, позитивист и идеалист, дубоки мислилац који је понирао у далекосежну логику ствари, метафизички и спекулативни дух, национални и интернационални револуционар и антиреволуционар, политички стратег и идеолог, социолог, организатор и реформатор, историк, научник, универзитетски ауторитет и гласовити писац, енциклопедист, полемичар и мудри државник, мисионар и пророк, херојски вођ, ослободилац, отац и први претседник Чехословачке Републике — Томаш Гариг Масарик понео је светли ореол садашњице.

Обухватити и сувише сложени живот овог историског горостаса значило би проћи кроз мучне међународне перипетије, кроз читаву бурну историју минулих деценија.

Рођен у Ходонину на сиротињском хладном огњишту, где је често нежна, детињска душа пожелела и мршаву кору хлеба и пробијајући се кроз „Сциле и Харибде“ живота, у етарски осетљивој души младог Масарика зачала се неизмерна, панхуманистичка љубав за потиштену, унижену, гладну сиротињу коју притискује социјална беда, — и неодољива жеља за социјалном правдом.

Пошто се напајао на научним врелима у Прагу, његов немирни дух води га на европске универзитете, у свет, у живот. У великим градовима западне Европе, Масарик долази у додир са еминентним вођама великих политичких покрета и он се баца свим жаром своје младићске душе у гласовите економске доктрине, продира пророчком видовитошћу у њихов дубоки, социјални смисао; пролази кроз утопистичке теорије Сен Симона, Томе Моја, Фуријеа и других; проучава колективистички систем Карла Маркса, његово капитално дело о борби класа „Капитал“, засновано на двема социјалним компонентама: син-

дикату и партији. И пошто је метафизичким путем схватио суштину дубоке економске теорије, подложио је друштво и његову организацију спекулативним опсервацијама и конципирао мисао о организованој борби за ослобођење Чехословака и свих Словена које је историска коб бацила у понор векова...

Т. Г. Масарик

Пошто је прегрштима, широм света захватао животна искуства, он обилази балканске престонице, дискутује с претседницима влада, подвлачи историско начело: „Балкан балканским народима“ и појављује се као кула светиља међу својом поробљеном браћом. Ту се хвата у коштац са оружаном силом читавог једног царства.

И ок мужаствено речју и пером тражи права и слободе подјармљених словенских народа, и док се пуне апсане и дрхте танка вешала на којима невине жртве мученички испуштају душу, — његов пророчки глас грми са парламентарне трибине против беспримерног терора који двој-

на монархија заводи у редовима несрећних Словена.

Дано-ноћно без предаха Масарик ствара револуционарне организације, буди народну свест, распирује мржњу поробљених према вековном угњетачу. Он наставља бесмртну, заветну мисао великога Тирша, творца соколске мисли, соколског система и у геометријски правој линији, жестоки потхватом наставља соколску идеологију, развија соколске организације, јер у њима види страшни инструменат, ону запаљиву електричну варницу којом ће раскомадати, разрити двојну монархију.

У беспримерној борби, коју Масарик неуморно води, настаје ужасна светска катаклизма — европски рат. На свима фронтима маршују милионите војске у крвавом пиру. Европа је у историском грчу, ратни ураган бесни и подухвата читаве велике народе које из темеља љуља.

Замрачену атмосферу цепа непрекидна топовска рика и експлозија мина: јаук рањених, поломљених меша се с плотунима и клокотањем митраљеза који из својих скривених гнезда бљују смртоносну ватру. Падају колоне, просипају се црева и мозгови: крв је попрскала читав континент...

Неумитни револуционар Масарик не мирује и, попут орла који шестари кроз ужасни олуј, обилази европске престонице, силом социјалне хипнозе, документарно доказује да у Аустроугарској Монархији постоји један народ који има за собом читаву историју, духовну и техничку културу, који се вековима бори за своју слободу и који има право на свој самосталан живот под сунцем.

Он се пребацује у Америку, пали чехословачка родољубива срца, организује чехословачку легију смрти која се под његовим чаробним геслом пребацује на европски континент у Француску и на Западном фронту заузима своје борачко место, бори се лавовски раме уз раме са својом браћом по оружју, с витешким Наполеоновим Французима и неустрашиво грли са смрћу.

У исти мах, у двојној Монархији национална и соколска свест чехословачка отпочела је своје разорно дејство у редовима чехословачких пукова који се боре на многим фронтима под непријатељским заставама. Читаве јединице предају се дано-ноћно руској и српској војсци. И док преки ратни суд десеткује њихове редове, оно неумрло родољубиво гесло: „Где је домов мој!“ разбук-

тало је патриотски плам и претворило га у читав национални пожар.

После двадесет и пет милиона жртава које је ратна неман уништила на свима фронтима, и дубоким позадинама, заблистала је сјајна победа на врховима оштрих савезничких бајонета и попут јерихонске трубе дигла је на ноге поробљене народе; покидала ропске ланце подјармљених, и слободни Чехословаци, у историском трансу, славили су своју слободну државу и националне заставе залепршале су се широм целе земље.

У томе историском минуту, све мисли, све жеље, сви погледи стремили су жудно скромном Масарику, ослободиоцу и творцу Чехословачке Републике, кога неизмерна, народна љубав позива да се стави на чело државе и да је води новој, срећној будућности...

И док је чехословачки народ у беспримерном одушевљењу потресно клицао своје националном оцу, суза радосница влажила је Масарику мудро око.

И данас када је неумитна смрт блажено затворила уморне очи седог, националног револуционара и када је богиња смрти под своје мртве скуте, у своја ледена недра, примила његово борбом и годинама скрхано тело; када се вечност спушта на читаву живу историју, — искрвављени Београд, мученички и херојски град, престоница моћне и слободне југословенске Краљевине и читави југословенски народ придружују се неизмерном болу уцвелене породице братског чехословачког народа и скрушено се клањају Масарику-бесмртнику, своје почасном Грађанину, највећем Чехословаку, чији је генијални дух са ореолом историске славе одлетео у безбројна знана и незнана јата...

Класично Лани, које побожно чува мртво тело Првог претседника Чехословачке Републике покрај његове узорите, племените супруге, постало је зборно место свих Чехословака, ходочашће свих садашњих и будућих поколења.

Нека би милостиво Провиђење, — које господари судбином векова, генерација, — водило чехословачки народ недогледним стазама у светлу будућност, у светлости великог учитеља, под вођством г. д-р Бенеша, Претседника Чехословачке Републике, — мудрог, инспирисаног ученика и следбеника оца Масарика.

Милорад Симовић

После првог Београдског сајма

Терен поред моста Краља Александра уто-
нуо је у мрак. Капија сајма је затворена, шалте-
ри празни. Велика кула сајмишта која је десет
ноћи привлачила све погледе Београђана својом
комбиновано жуто-плавом светлошћу, одмара се
и сама у тишини помрчине...

Трамваји, аутобуси, аутомобили — престали
су да искрцавају многобројне групе посетилаца,
Нема више закрчености у оном полукружном
простору пред капијом сајмишта. Мост је добио
свој уобичајени изглед а цео терен сајмишта у-
тоноу је у заслужени одмор. Чисто се не би рек-

*
* *
* * *

У проошлом броју „Беогр. општ. новина“ обе-
ћали смо да ћемо се вратити још једном на ову
значајну манифестацију Београда. Сада, када је
Сајам завршен, потребно је да се учини један
преглед свих детаља ове приредбе, као и резул-
тата које је она дала.

Сајам је одржан тачно како је то било пред-
виђено и објављено, од 11—21 септембра. С об-
зиром на успех, на многобројну посету, као и на
лепо време, било је предлога са више страна да

Изглед Сајма за време посете, са панорамом Београда

ло да је на њему дано-ноћно радила војска рад-
ника, а да је после тога рада бујица посетилаца
стално кружила његовим стазама и по павиљо-
нима...

Први Београдски Сајам узорака завршен је
и — рецимо то одмах — завршен је са пуним ус-
пехом. Све наде које су у њега полагане испуни-
ле су се...

се сајам продужи још за 5—6 дана. Управа сајма
је добро учинила што овим предлозима није иза-
шла у сусрет. Ово је био и Први и Међународни
Београдски Сајам. Требало му је сачувати озбиљ-
ност и одржавати заказане рокове. С друге стра-
не, многе стране фирме, које су излагале, имале
су ангажмане да после 21 септембра буду са сво-
јом робом на другој страни. Оне су морале па-

ковати робу и дизати своје стандове. Како би изгледали посетиоци сајма, када би се по стандовима провлачили кроз сандуке и машине уз лупу чекића и шкрипу дасака?

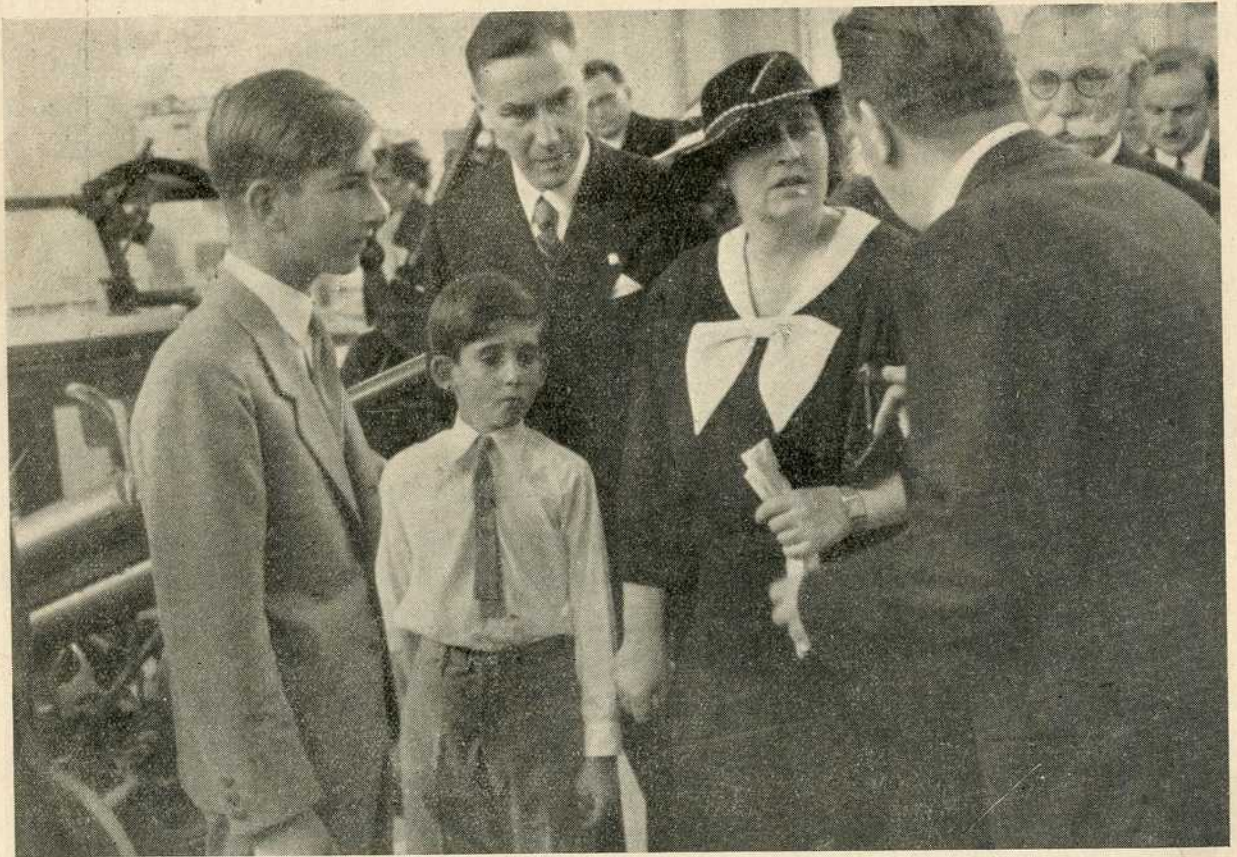
Сајам је остао отворен само још један дан, у среду 22 септембра, када је почастован посетама Њ. В. младога Краља Петра II, Њ. В. Краљице Марије и Краљевских Принчева.

Отварање сајма изведено је врло свечано. Сам чин отварања извршио је Краљевски Намесник г. Раденко Станковић. Поред присутних министара, Генералитета и дипломатског кора, свечаном отварању су присуствовали и нарочити изасланици држава које су подигле своје павиљоне. Краљевину Италију претстављао је сенатор г. Ал-

После свечаности отварања Краљевски Намесник, у пратњи претседника Општине г. Владе Илића и претседника Друштва за приређивање Сајма г. Милана Стојановића, обишао је прво иностране павиљоне, где је дочекан од преставника сваке државе и поздрављен. После тога свечаног дела, око 13 часова, Сајам је отворен за публику која је покуљала кроз капије сајмишта. Дан је био врло леп и обећавао је одмах у почетку велику посету.

* * *

Почећемо редом са приказом појединих павиљона.

Њ. В. Краљица Марија, Њ. В. Краљ Петар II и Њ. Кр. Вис. Краљевић Андреј у италијанском павиљону

берто Пирели, један од највећих магната италијанске индустрије. Чехословачку Републику г. О-бертор, изасланик чехословачког Министра трговине и индустрије. Краљевину Румунију државни потсекретар Берћану, а Краљевину Мађарску г. Кундер, поред многих других делегата.

Преставници иностраних сајмова, привредних комора, наших градова, иностраних привреда и штампе испунили су велику салу Задужбине Николе Спасића, поред великог броја већника Београдске Општине и чланова Управног и Надзорног одбора Друштва за приређивање сајма.

Павиљон задужбине Николе Спасића, у коме је обављена свечаност отварања сајма, примио је у себе изложбу туризма Југославије, коју је организовало Друштво „Путник“. По једном лепом туристичком систему изложене су фотографије и дијапозитиви које „Путник“ израђује у својој фото-лабораторији, као и једна врло успела фотомонтажа, која даје у целини разноликост лепота Југославије. Транспарантне фотографије на прозорима сале давале су исто тако леп утисак. Ту је био уједно изложен и сав пропагандни материјал, као и земаљска и међународна организација

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ове наше туристичке агенције. Море, реке, планине, стари манастири, снег на Триглаву и топла истањена чаршија Сарајева, наша лековита места, клисуре и лепоте наших обрађених поља, све се то мешало као у калеидоскопу и остављало леп утисак. Једно место је било посвећено историјском приказу туристичких знаменитости Београда, а у холу је информативни биро „Путника“ давао сва обавештења о знаменитостима Београда као и о целој земљи. Једну лепу брошуру, у више језика, о Београду издао је „Путник“ у заједници са Сталним градским туристичким одбором Општине за ову прилику.

Чехословачки павиљон, грађен у модерном стилу, са правим линијама, дао је непотпуну слику чехословачке индустрије. Кажемо непотпуну, јер је металургијска индустрија братске нам Републике могла да изложи много више но што је изложила, а да не говоримо о њеној дивној индустрији порцулана и стакла, која има светски глас а доста слабо је била заступљена у репрезентативном павиљону Чехословачке.

И поред тога Чехословачки павиљон био је врло лепо уређен. Нарочито су били у јачој мери изложени аутомобили и мотори, керамика и прецизна механика. Лепота и јевтиноћа Шкодиних ау-

Краљевски намесник г. д-р Раденко Станковић и претседник Београдске општине г. Влада Илић обилазе павиљоне после отварања Сајма

Италијански павиљон у облику полукруга налази се близу самог улаза сајмишта. На средини атриума налазио се је леп мали водоскок. Одлично уређен, он је давао слику италијанске индустрије. Нарочито бродарске, моторних возила и авијације. Пољопривредне машине мешале су се у њему са против-авионским митраљезом, рововским топом и маском за загушљиве гасове. Добро је била заступљена и индустрија радио-апарата. Изван павиљона бис је монтиран један модел комплетне жељезнице, који је стално привлачио гледаоце. Кретање је било удешено помоћу механизма, који се је налазио у самом павиљону.

томобила привукле су многе интересенте, као и ваздушни компресори и прскалице за боје и лакове једне фирме из Пођебради-а.

Исто тако је привлачио погледе посетилаца леп избор чехословачке бижутерије и стакларије фирме К. Климатова. Одељење Југословенско-чехословачке коморе било је лепо и интересантно.

Слика Претседника-Ослободиоца Масарика, чија нас је смрт тако ожалостила за време трајања Сајма, окружена црним драперијама, венцима и цвећем, импресионирала је знатно посетиоце и у Чехословачком Павиљону било је тише, мирније но у другим павиљонима.

Румунски павиљон изведен је у румунском народном стилу са дивним порталом у стаклу.

Велика индустријска предузећа: „Решица“, „Астра-Унион“, „Шрам“ изложила су машине и пољопривредне справе потребне земљораднику и неколико модела теретних вагона румунске производње. „Астра-Унион“ изложила је поред

У одељењу румунских кооператива изложени су производи земљорадње, тако слични нашим. Фондација Краља Карола дала је заиста леп приказ тога великог дела на пољу културног и економског подизања села, а туристичко одељење,

„Путникова“ туристичка изложба у павиљону Спасићеве задужбине

тога на жељезничкој станици једну локомотиву и један аеро-динамични воз, који су нам дали слику високог стања технике у румунској индустрији.

Секција румунског индустријског савеза изложила је производе индустрије, а Унија произ-

организовано од стране румунског Офиса за туризам дало нам је леп приказ лепота Румуније.

Мађарски павиљон, израђен исто тако у националном стилу, садржи у себи као хол једно типично мађарско двориште. Пред павиљоном је велика бронзана статуа која преставља мађарску привреду.

Тешка индустрија изложила је своје производе, нарочито пољопривредне машине и тракторе, затим лако посуђе од алуминиума и један леп модел локомотиве. Производи индустрије, прецизне механике допуњавали су ово одељење. Графиконски прикази давали су јасну слику развоја мађарске привреде и трговине. Туристички део био је добро уређен. Уметничка школа мађарска дала је своје радове, а и керамика је била заступљена.

Одлика мађарског павиљона био је бaр у коме се точило токајско вино и мађарска ракија од кајсија. То је био разлог да су многи посетиоци по више пута улазили у овај павиљон.

Сајмишких павиљона било је пет

У павиљону број 1 била је смештена текстилна индустрија. У лепо уређеним стaновима могао се је учинити детаљан преглед наше текстилне индустрије и осетити задовољство због напретка који је она учинила. Поред простога сукна и

Италијански павиљон

вођача петролеума дала је леп приказ румунске нафте и петролеја. Поред производа државног монопола, — соли и дувана — државна шумска индустрија дала је разне производе у израђеном дрвету.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

шајака, ту су се дали видети и фини мушки и женски штофови од камгарна, чоје, мараме, вунени шалови, теписи, чарапе, платна разнога квалитета, свилене тканине, завесе, простирачи за подове, мреже, сомоти и плишеви, цицеви, делини, порхети, вата, кишобрани, велови и чипке.

Ланене и кудељне тканине и прерађевине, такмичиле су се са памучним, вуненим и свиленим. Све врсте конфекције биле су заступљене: одела, капути, тренчкоти, униформе официрске, железничке, бродарске, ватрогасне, полициске и т. д.

Пуловери, џемпери, купаћи костими, ски-костими, пиџаме, све врсте рубља — све је то било изложено у првом павиљону, поред разних врсти војничких шатора, болничких, излетничких; цирада, торбица за гас-маске итд.

Поред наших водећих текстилних предузећа и мањих трикотажа и специјализованих радионица, у првом павиљону биле су заступљене и многе иностране фирме, преко својих заступника у Југославији.

У Павиљону број 2 били су изложени у главном намештају, папирна роба и музички инструменти.

Ту је било веома лепих трпезарија, спаваћих соба, соба за рад, холова и комплетних ентеријера. Мешали су се национални стил са француским и енглеским, тако да су разноврсни укуси могли бити задовољени.

Конфекција од хартије била је заступљена у свој својој разноврсности а исто тако и домаћа предузећа музичких инструмената као и заступства иностраних клавира.

Павиљон број 3 био је највећи, на средини самога сајмишта. У њему су били смештени производи металургије, стакло, порцелан, керамика, хемијска индустрија, писаће машине, дечије играчке, грађевинарство, гума и кожни кајшеви.

У овом павиљону било је заступљено највише иностраних фирми, јер су у њему били изложени, поред израђевина домаћих предузећа, ве-

адресовање, апарати за усисавање прашине и глачање патоса, електрични хладњаџи, стаклена цигла, хирушки инструменти, материјал за галвано-технику и обраду метала и т. д. и т. д.

Велики стандард је заузела Данска индустрија, која нам је дала леп преглед машина за млечно-

Румунски павиљон

сирарску радиност, као и прекрупаче, машине за хлађење, машине за затварање флаша и запушача, машине за гравирање, аутоматске ваге, стројеве за шунку, електричне млинове за кафу.

Од наших производа треба поменути још домаће фабрике: трезора и каса, стакла и огледала, плуте и изолације, пољопривредних справа и алата, сухе дестилације дрвета, пећи и штедњака и разних металургијских израда.

Павиљон број 4 био је заузет животним намирницама, парфимеријом, бижутеријом, сбућом, израдама од коже, алкохолним пићима.

Било је лепо видети да су наша домаћа индустријска предузећа далеко одмакла у вештини израде домаћих крзна и кожа.

Главни Савез српских земљоратних задруга друга изложио је у своме стану земљоратничке производе: житарице, воће, дуван, папир, свилене коконе, афион, кудељу као и задржану вина. Осим тога своје властите производе — ратлук, бонбоне, коломаст, сиришта и т. д.

Павиљон број 5 био је готово цео посвећен аутомобилској индустрији, односно индустрији моторних возила.

Већи број луксузних и теретних аутомобила разних светских, па и америчких марака нашао је своје купце у овом павиљону. Исто тако био је изложен и леп број мотоциклета. General-Motors, Adler, Büsing, B. M. W. Mercedes-Benz, Dodge, Citroën, Willis, Harley-Davidson, Steyer, Buick, Opel, Maybach, и т. д. такмичили су се у овом павиљону.

Осим аутомобила, мотоциклета и аутомобилских делова, ваља у овом павиљону поменути домаћу творницу гумених производа „Рекорд“ која је изложила у своме стану своје разноврсне израђевине од гуме.

Централна кула давала је заиста леп изглед. У њеном приземљу изложила је Управа државних монопола дуванске прерађевине. Савез настављачких задруга државних службеника изло-

Чехословачки павиљон

ликим делом предмети које не израђује домаћа индустрија. Као на пример: армирано стакло (са жицом), фотографски материјал, писаће машине, машине за умножавање и рачунање, машине за

жио је производе својих млинова и парне пекаре као слике и фигуративни приказ развика за другарства.

Општинска штедионица организовала је ус-

Мађарски павиљон

пелу пропагандну изложбу штедне са лепим графikonима и са статистичким прегледима. Поред ове изложбе, Штедионица је имала у Централној Кули и своје шалтере, на којима је вршила на самом Сајму размену страних валута, а на њима је вршен и обрачун продатих улазница за сајам.

Аустројски путнички биро за обавештавање имао је ту свој стaнд у коме су се могли видети лепи предели Аустрије и добити сва потребна обавештења за пут.

На првом спрату Куле била је изложба радиофоније и радио-телеграфије. Радио апарати најразноврснијих светских марака демонстрирали су ту пред публиком поред електричних грамофона, телефонских апарата и свих радио-делова, кондензатора, изолатора, емисионих лампи итд.

СОПСТВЕНИ ПАВИЉОНИ ПОЈЕДИНИХ ФИРМИ

Поред ових пет павиљона и Централне куле коју је подигла Управа Сајма, било је павиљона које су поједине фирме подигле о својој трошци и у којима су излагали искључиво своје производе.

Од ових приватних павиљона треба нарочито поменути павиљон фирме „Филипс“, Југословенско трговачко а. д. из Београда и „Ауто-Унион“-а групе аутомобилских фабрика, чији је заступник у Београду Аранђеловић а. д.

Ван ова два највећа павиљона, приватне павиљоне израдиле су још фирме:

„Алма“ Ђурић и Божић — Београд;

„Алфа“ Задруга за производњу шамота и керамике — Даросава;

Ангелов Никола, — „Краљица Пећи“ — Београд;

Бриген Иван — Цеље;

Друштво „Б. Болтри“ за израду свих врста сушница — Београд;

„Зорка“ а. д. прво југословенско друштво за хемијску индустрију — Београд;

„Интерииер“ атеље за нутрашњу архитектуру — Београд;

„Прва београдска фабрика боја, фирнајза и лакова“ Недељка Савића — Београд;

Прва српска парна пивара Ђорђе Вајферт а. д. — Београд;

Ремец и Комп. — Камник;

„Сплит“ анонимно друштво за цемент портланд — Сплит;

„Траверза“ Шалингер и Марин — Београд;

Фабрика кожа и обуће Арамбашић — Београд;

Фабрика уља „Војводина“ — Нови Сад;

Поред ових изложбених павиљона излагани су предмети и у отвореном простору на столовима и у витринама.

Поменућемо, ради прегледа целине, и њих.

Отворен простор примио је у себе разноврсне предмете. Највише пољопривредне машине: круњаче, плугове, вршалице, локомотиве, прекрупаче, сејалице, тријере, дизелтракторе, трактор са дрвогас генератором, справе за вештачку кишу, центрифугална пумпа, патентирана дубинска пумпа, мали експлозивни мотори и т. д.

Осим пољопривредних машина и оруђа у отвореном простору изложена су била и звона, торањски сатови, дечије играчке од дрвета, метала и целулоида, електричне дизалице особне, теретне и за аутомобиле, новости у бижутерији, спортски чамци и смучке, као и грађевинске машине — мешалице за бетон, вибратори — и хемикалије.

На настрешници су били **изложбени столови** на којима су, у главном, били изложени графико-књижарски предмети и канцеларијски материјал. Поред накита, слика у порцулану и стаклу, парфимеријско-козметичких препарата. Индустрија оникса дала је овде израђевине од мермера и оникса, а индустрија туткала и шподијума своје производе.

Најзад **у витринама** се могла видети фина мушка, женска и дечија конфекција, женски ше-

Павиљон бр. 2. У позадини: панорама Београда

шири, прибор за јело и сервис од сребра и алуминиума, израде од бакелита, крзно и крзнарска конфекција и бижутерија.

Овај кратак преглед дао нам је слику разноврсности изложених предмета. У једном дану није заиста било могуће прегледати све, и многи посетиоци долазили су по неколико пута. Време је било за све време сајма лепо и посета је потпуно оправдала сва очекивања. Укупна посета, рачунајући ту само платежне посетиоце, за време сајма била је 189.998 лица. Томе се може слободно додати још 100.000 бесплатних посетилаца и долазимо до близу 300.000 лица која су посетила сајам. Приход од улазница (10 динара по особи) био је 1,907.443 динара. Разлика долази отуда што су посетиоци из унутрашњости доплаћивали по 5.— дин. за оверу жељезничке легитимације уз 10 дин. за улазницу, док су неке групне посете имале улазницу од 5.— дин. по особи, односно ђаци са школама по 2.— динара.

Међу овим бројем посетилаца било је 41.825 са овереном легитимацијом, т. ј. оних који су допутовали из унутрашњости. Ако томе додамо вероватан број посетилаца из унутрашњости, који су дошли са викенд-картама и нису морали да оверавају жељезничку легитимацију и оних који су дошли колима и аутомобилима, могло би се утврдити да половина посетилаца отпада на Београд а половина (можда мало мања) на унутрашњост. Тачна статистика посетилаца по местима није вођена. Она ће се морати уредити на идущим сајмовима јер је интересантно имати увид у бројке посетилаца по покрајинама и местима. Једно је јасно. То је да је Војводина обилно посетила сајам.

По данима за време трајања сајма, посета и приход од улазница кретали су се као што нам ова табела показује:

Број посетилаца са плаћеним улазницама по данима кретао се:

Дан	из Београда	из унутрашњости	приход динара
11-IX	2.212	1.081	38.335.—
12	15.592	5.092	242.304.—
13	7.497	4.633	144.465.25
14	7.627	3.659	130.684.—
15	7.031	3.734	125.417.—
16	11.007	4.057	162.427.—
17	12.022	3.823	162.309.50
18	16.084	4.084	178.229.—
19	36.069	5.711	409.007.—
20	21.284	4.179	199.204.—
21	10.727	1.772	144.852.—
22	21	—	210.—
Свега:	148.173	41.825	1,907.443.75

Из овога прегледа види се да је посета из унутрашњости била више мање равномерна, док су Београђани чекали радије последње дане сајма. Највећа посета је била у недељу 19 септембра, када је било близу 42.000 посетилаца. 22 је продужен сајам без објављивања, због високих посета. Отуда није број посетилаца могао бити већи.

Што се тиче излагача, и ту се може рећи да је постигнут леп успех. Од 883 фирме које су изложиле, 493 су југословенске а 390 иностране.

С обзиром на брзину којом се је радило и на кратко време за пропаганду у иностранству, која је била врло слаба, овај однос је добар.

Доња табела нам даје преглед распореда излагача по земљама порекла:

Укупан број фирми излагача био је 883. Од тих из:

1) Југославије	493
2) Немачке	184
3) Италије	46
4) Чехословачке	26
5) Румуније	22
6) Мађарске	21
7) Аустрије	17
8) Данске	17
9) Швајцарске	14
10) Америке	13
11) Француске	9
12) Енглеске	7
13) Бугарске	5
14) Шведске	4
15) Белгије	2
16) Финске	1
17) Холандије	1
18) Јапана	1

Свега: 883

Пада у очи да је Немачка, иако није могла одмах да изгради свој павиљон, учествовала својим производима са преко 184 излагача. Из тога се јасно види учешће и интересовање немачке привреде за наше тржиште. Треба подвући и учешће америчких фирми, које желе да своје производе (нарочито канцеларијско-књиговодствене машине и аутомобиле) одомаће код нас; као и учешће италијанске привреде, која је користила ову прилику да своју индустрију аутомобила што јаче уведе у нашу земљу. Поред аутомобила огледа се и тенденца јачег увоза потреба земаљске одбране, а нарочито је подвучена моћ италијанских бродоградилшта.

Морамо поменути још организовано иступање данске привреде на Београдском сајму, које је било знатно.

Успела је потпуно и разноврсност изложених предмета. Сајам није ни у једноме моменту, ни у једноме своме делу био монотон. Чак у специјалним павиљонима, који су били намењени само једној групи производа, било је толико разноврсних предмета, да је свако могао наћи нешто да се заинтересује.

Послови су обављани од првога дана и ми држимо да је и један део излагача отишао са Сајма задовољан закљученим пословима. Само једно текстилно предузеће из унутрашњости направило је првих дана послове преко 500.000 динара, фабрика зејтина исто тако је задовољна, а аутомобили су сви продани. Тачан износ закључених послова на Сајму не може се утврдити, али се он свакако ближи суми од 100.000.000 динара. Када се томе дода велики пропагандно-рекламни успех, који је Сајам пружио излагачима, излази да им се учешће на Сајму свакако исплатило.

Пређимо на саму организацију сајма. Најбољи одговор на ово питање дали су сами излагачи. Управа Сајма је за време трајања још учинила била једну анкету међу излагачима. Анкета је вршена, у главном, због покренутог питања о продужењу Сајма још за неки дан, али је било постављено и питање: — Како сте задовољни организацијом Сајма и које су Ваше примедбе? —

Пословница Општинске штедионице у Централној кули на Сајму

Највећи број одговора дао би се свести на: — Задовољни смо организацијом. Могле би се ставити извесне примедбе, али од тога одустајемо јер знамо како сте брзо остварили све ово. С обзиром на ту брзину, сјајно сте успели. —

И заиста ова синтеза одговора излагача најбоље је обухватила критику организације Сајма. За само једну летњу сезону изграђено је сајмиште са свима павиљонима. То је оно што се види очима, али су много више посла задали подземни радови: канализациони, електрични и водовод, јер Сајам је изградио свој сопствени водовод. Томе треба додати да је на сајмишту за то кратко време изграђено 22.000 м² путева и 25.000 м² травњака са цвећем и засађеним дрвећем. То је све учинило да је сајмиште давало заиста леп изглед.

На Сајму је функционисала пошта. Управа државних монопола је продавала нарочите изложбене цигарете. Велики звучник са Централне куле давао је објаве, рекламе и музику. Ред на улазу одржавали су стражари који су говорили по неколико језика. Управа је била издала специјални каталог излагача помоћу кога су посетиоци могли лакше да се сналазе по павиљонима. На Сајму је радио и ресторан за чијим столовима су посетиоци могли да се одморе и поткрепе, а и по свима улицама Сајма биле су размештене клупе за одмор.

У вече је осветљење Сајма, стаза и павиљона било тако разнобојно и лепо, да је посетиоцима било жао да изађу из сајмишта. Отуда захтеви да се продужи поподновно време трајања Сајма. Управа је донекле изашла у сусрет овим захтевима и продужила час затварања од 7 до 8 ча-

сова у вече. Више није могла, јер особље заузето цео дан не би могло да издржи. Како су дани били лепо, тада би увече посета била највећа. На то ће се у будуће морати да мисли и наћи неки излаз.

Цео мост Краља Александра био је осветљен многобројним сијалицама и поглед са Калемегдана на мост, Централну кулу и сајмиште био је величанствен. Поред тога градски бедеми, односно зграда Географског института, Народно позориште, црква Св. Марка, Берза, „Москва“ и Општинска штедионица, поред још неких објеката, били су осветљени рефлекторима, а „Теразије“ је цело задржало илуминацију заосталу од Краљевог Рођен-дана, тако да је цео Београд имао тих десет дана свечан изглед.

У вароши се је осетио прилив посетиоца из унутрашњости. На улицама, а нарочито на трамвајима и аутобусима, врло је. Хотели су били пуни, а највећи број гостију био је размештен по приватним кућама. Дирекција Речне пловидбе била је за то време увела специјалне шетне бродове Дунавом и Савом. Многе београдске трговачке радње биле су објавиле 10% снижене цена због Сајма.

Румуни су поводом свечаног отварања свога павиљона упутили свој брод-јахту Карол II која се је укотвила у Београдском пристаништу поред самог Сајма и на коме је приређен велики гала пријем, на који је, поред преставника Општине и приређивача, био позван и велики број угледних београдских грађана.

Београдска општина имала је тих дана и једну пријатну посету. Претседник Општине Букурешта г. Донеску био је дошао у посету Београду са сином и ћерком и већником Букурешке општине г. Кристеском да присуствују у име Букурешта, свечаном отварању Београдског сајма. На вечери,

Подне на Сајму

коју је приредио у његову част Претседник г. Влада Илић, измењене су срдачне здравице и подвучено пријатељство румунске и југословенске престонице.

Наравно, да је било и недостатака и оправданих примедби.

Чуло се је да је на жељезницама била тих дана закрченост и да на по некој прузи није био довољан број вагона. За идући Сајам ће Управа морати раније да предузме кораке код Дирекције жељезница да се спреми довољан број вагона на пругама које обећавају највећу посету.

Питање носача на Београдској станици има већу важност но што то изгледа. Њих би требало уљудније обући. Они пак не показују довољно пажње ни према пртљагу, ни према путницима, од онога момента када узму пртљаг. Један исти узме пртљаг више путника и не обзире се на

Сама Општина није имала довољан број трамвајских кола и аутобуса и особље је на њима имало тих дана напоран посао. У Општини су већ предузете мере да се набави довољан број кола и ова ће замерка самим тим отпасти.

Београдски хотели су и сувише малобројни и сувише мали за овакве приредбе. Уз то се је десило да један нови већ готов хотел, близу жељезничке станице, није прорадио за време Сајма, а да је најреномиранији хотел београдски нашао за потребно да баш тих сајамских дана врши ре-новирање, тако да су гости морали по ходницима да обилазе мердевине и да прескачу канте са бојама.

Сајам у ноћи

хитњу и рекламације тих путника, већ се отима да узме још других пртљага и оставља путнике да га траже и без потребе дуго чекају.

Београд је варош која има лепше такси-аутомобиле но икоја друга варош на свету. Међутим, по некој чудној логици ствари, на жељезничкој станици је стајалиште најгорих кола, расклиматаних, са каросеријом која звечи и лупа, са унутрашњошћу прљавом и моторима сумњиве издржљивости. Тако је први додир са Престоницом неугодан. То се, међутим, да лако избећи и ако се мисли да Београд заиста постане туристички центар, нарочито сада, када ће се сваке године два пута одржавати Сајам, — ови први контакти са Престоницом (носачи и такси-аутомобили) морају се уредити.

Ја бих овом приликом упутио једну замерку и београдским трговцима. То је првенствено привредничка приредба и тих дана су имали излози свих радња да буду у знаку Сајма. И тробојке, и апели за посету Сајма и рекламе да се због Сајма спуштају цене, и нарочито сајамско уређење излога, и драперије са сликама главних сајамских објеката и т. д. — свега тога није било. По где-где, али недовољно...

Истина и Управа Сајма је остала без плаката још првих дана Сајма. После се нису могле брзо израдити нове.

Расподела станова на Сајму није била најбоља. Други пут се артикли морају више групирати. Сада су се исти артикли налазили разбацани по разним павиљонима. Ради подстрек изла-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

гача и лепшег изгледа павиљона, Управа ће морати убудуће да уведе комисијско оцењивање изложбених просторија и награђивање доброопремљених и уређених станова.

Цене у ресторану мораће убудуће да нормира Управа. Било је жалби на претерано високе цене у ресторану, као и на цене соба у хотелима.

Редари, особље Сајма, морају бити унапред упознати са распоредом целог Сајма и оспособити се за давање обавештења.

У Централној кули требало је одредити којим се степеницама пење, а којима се спушта. Овако је на једнима било гужве, док су друге биле празне. Мораће се одредити боље место за паркирање кола и боље га уредити. Један дежурни телефон за жалбе био би добро дошао. Много што шта би се дало одмах поправити и уредити, не чекајући седницу Управе, и т. д.

Ово су само на прегршт узете примедбе. До њих је морало доћи обзиром на кратко време и на то да се Сајам први пут приређивао. Ми их зато и износимо да би послужиле као путоказ да се идућих сајмова оне отклоне.

* * *

Београдски сајам је у почетку био наишао на опште симпатије. Осуда је била дошла од извесних листова из Загреба, а нарочито из Љубљане. Налазило се је тамо да је довољно што постоји Сајам у Загребу и у Љубљани и гледало се нерадо на конкуренцију коју ће створити Београдски сајам. Загребачка привреда се је одмах тргла и изјавила да она нема ништа са том кампањом, нити противу Београдског сајма. У Љубљани је кампања продужена. Тако је на пр. „Ју-тро“ још 18 септембра писало доста злурадо:

„Београдски сајам има сигурно велику будућност, ако му буде успело да претстави укупну нашу привреду. У том случају мора нашу привреду да претстави достојно и у пуној мери. Ако пак хоће да буде само претставник београдске царшије, нека нам то објасни“.

Поред ове нетачности, оно тврди да је Држава обилно помогла Београдски сајам материјално. Међутим, ми знамо да то није истина и да је Сајам остварен благодарећи београдским привредним установама, а нарочито благодарећи Општини београдској и њеном претседнику г. Влади Илићу.

„Трговачки лист“ из Љубљане доноси истога дана у уводном чланку да је „Отварање Сајма у Београду тенденциозно и да му је циљ централизација привредног живота“.

Лист истиче потребу: „да Словенци усредсреде своје силе и да повећају своју радну способност, јер ће иначе бити одгурнути и потиснути у позадину“.

Колико нам је пријатно што је привреда Загреба увидела одмах да се Београдски сајам ставља несебично у службу целе земаљске привреде и да ће јој заиста користити, толико нам је жао да по неки словеначки лист може и данас овако да пише. Надамо се да ће ускоро и то

престати. Резултати ће учинити да ће и словеначки трговци обуставити свој непријатељски став.

Иначе, и на овом месту, морамо да изјавимо захвалност штампи, која је са највећом љубављу прихватила Сајам и свакодневно доносила приказе и фотографије сајамске.

Београдска штампа нарочито. Загребачки „Југословенски Лојд“ пише да је: „Београд показао како се организује Сајам“. Загребачки „Трговачки Вјесник“ у дужем уводном чланку под насловом: „Лекција коју нам је дао Београдски велесајам“ истиче лепу организацију и пун успех Сајма и пребацује загребачкој привреди што није обратила већу пажњу на Загребачки збор“.

Сва друга штампа је пуна похвала, али је и ехо који је Сајам учинио у иностранству одличан. Немачка, Аустријска, Чехословачка, Бугарска, Мађарска, Грчка, Турска, Француска, Енглеска, штампе ових земаља дале су најлепше приказе и указале на леп успех првог Београдског сајма.

Париски „Деба“ у чланку: „Београд или свршетак Оријента“ каже између осталог: „са калемегданске терасе указује се на другој обали Саве та нова варош (сајмиште) изникла за неколико недеља, у пркос непогода и поплава, и осветљена са једном тачношћу која више, на жалост, није западњачка...“

„Лондонски „Тајмс“ пише да ће Београдски сајам постати главно место на коме ће се састајати купци и продавци из свих крајева света. „Сам Београдски сајам говори речито о напретку балканских народа, о њиховом брзом такмичењу са другим народима, који су уживали столећа слободе“... и т. д. и т. д.

* * *

Први чин је свршен и завеса је спуштена. Тиме није све речено. Сада се не сме стати. Баш због оваквих резултата и због похвала које је Сајам постигао, мора се ићи напред.

Још $\frac{2}{3}$ терена чекају да се оспособе за проширење Сајма. Не мора се одмах све, али се мора радити одмах и плански. Загребачки збор има простора 30.000 м², Пештански 110.000 м², Прашки 130.000 м². Наш Београдски сајам је већ обрадио 126.000 м², а има терена 363.000 м². Општина је учинила велико дело када је дала Сајму оволики простор, јер нове приредбе у свету нарочито се истичу великим теренима. Београдски сајам има и тај услов за будуће успехе.

Време пролетног Сајма се ближи, а идеја о Балканском сајму у Београду све више узима маха. Са задовољством због успеха и са истом вољом мора се радити даље. Београд то заслужује, а он ће, као и увек, и убудуће осветлати свој образ и показати своје способности. Ту веру појачава и чињеница да је Београдски сајам наишао на пуно разумевање и најширу потпору код своје Општине, а нарочито високо одликовање које је указано Сајму што је се његовог покровитељства примио Њ. В. Краљ Петар II.

Д-р Стеван Поповић

Изложба Београда у оквиру I Београдског сајма

„На самој изложби да почнемо од просвете и то у целом њеном развоју од часловца, Лицеја Доситеја Обрадовића, па до данашњег Универзитета.“

Борђе П. Радојловић

У Привредном Летопису, који је изашао у издању закладе Николе Спасића за 1937 г., налази се и врло занимљив и инструктиван чланак, из пера секретара Београдске трговачке коморе г. Милана Ж. Живановића, који приказује идеју постанка Београдског сајма у свим њеним фазама од најранијег доба па до њеног остварења. Како се свака изложба већег стила обично схвата у најширем обиму, интересантно је да је и идеја Београдског сајма у самом почетку била постављена на најширу основу: као манифестација целокупне народне привреде, дакле његове материјалне културе, али у исто време и као манифестација културе духа. На пленарној седници Београдске трговачке коморе од 1 фебруара 1914, која има историјски значај, члан Коморе, угледни београдски трговац, поч. Борђе П. Радојловић, дугогодишњи претседник Коморе, ставио је предлог да се после епохалних догађаја балканског рата у Београду приреди изложба која би показала напредак Србије за последњих 100 година. Стављајући тај предлог, он је нагласио да изложба мора бити подједнако огледало културног као и привредног развоја речима: „На самој изложби — смотри српског народа — морају све струке бити заступљене: да почнемо прво од просвете и то у целом њеном развоју од часловца, Лицеја Доситеја Обрадовића, па до данашњег Универзитета“. Предлог наилази на једнодушан пријем, нарочито онај његов део где се тражи да том изложбом Срби покажу своју културу, као што су ратом показали своје херојство. Тако Београдска трговачка комора, дајући идеју из које је у крајњој линији дошло до Београдског сајма, у исто време означаје правац у ком се та изложба мора кретати. Овај и овакав закључак чини огромну част Београду и његовом трговачком staleжу. Споминући ову седницу М. Ж. Живановић каже: „Докуменат о овој седници није само интересантан као докуменат за историју Београдског сајма. Из објашњења поч. Борђа П. Радојловића види се, јасно као на фотографији, *Менталитет целој једној српској поколења; види се менталитет српских трговаца, који су увек и у свим приликама били најтежње везани не само са при-*

вредом Србије и српској народа нешто и са целокупним његовим националним, културним и просветним стремљењима.“ Светски Рат омео је многе велике, па и ову намеру, али већ први покушај остварења ове идеје 1917 јасно показује жељу да се на изложби да подједнако место духовној као и материјалној култури. Изложба коју те године српски привредници, скупа с Комитетом госпођа, још увек далеко од Отаџбине, приређују у емиграцији, у Лиону, обухвата, поред домаће радиности, и уметнички део, у коме је заступљено наше сликарство и скулптура оних сликара и скулптора који се у то време налазе на страни: Рачког, Кљаковића, Радовановића, Форетића, Почека, Јеремића, Н. Петровићеве, Ђ. Петровића, Р. Вукановића, Т. Роксандића, Ђ. Јовановића, В. Бешковића и Мештровића. Тако Београдски сајам и по својој изворној замисли има бити манифестација и привредног и културног развоја наше земље. У жељи да се том јединству да израза, Претседник Општине града Београда господин Влада Илић издао је наређење да се у оквиру I Београдског сајма приреди културно-историјска изложба Београда којој би био циљ да се посетиоцима преко слике, преко докумената, који најјасније и најречитије говоре, изнесе пред очи историја Престонице, њене надчовечанске патње и стремљења ка будућности.

*

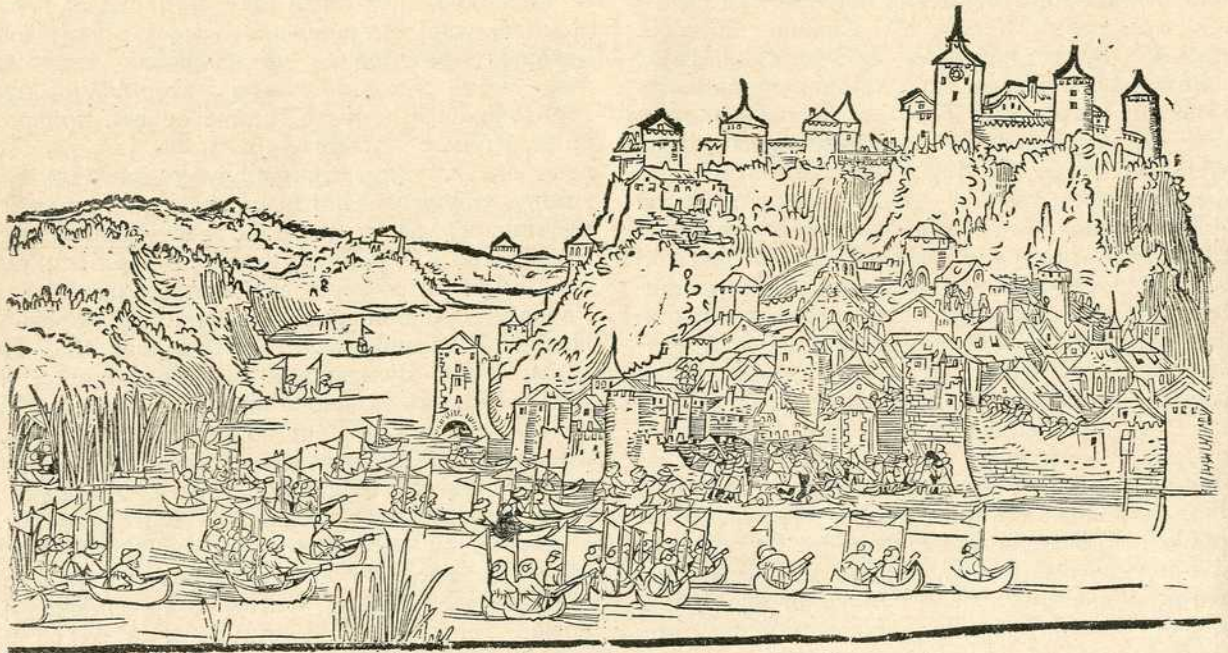
Приказати Београд од његових најстаријих времена до данас био би подухват гиганских размера; приказати његов целокупан удео у нашој култури значило би изнети све што је у нашем народу створено у новије доба, јер је Београд од 1806 за нас постао оно исто што је Париз за Француску, „ville lumineuse“, у ком се скупљају највеће духовне снаге. Приређена изложба, већ и обзиром на кратак рок и ограничени простор, није могла то постићи. Она је по својој замисли само увод у оне културне приредбе које ће се у будуће приређивати у оквиру сталних београдских сајмова. Али, ма колико да је била ограничена и просторно и по времену у ком се морала придати, Изложба је извршила велики задатак у правцу племените пропаганде већег познава-

ња прошлости, а делимично и савремених проблема наше Престонице, којој је и била посвећена. Како је организација изложбе била условљена простором и временом, то се код избора објеката нарочито пазило да сваки изложени објекат буде илустрација једне извесне доминантне епохе, а да ипак све скупа сачињава једну целину. Материјал је узет искључиво из Музеја и Библиотеке града Београда. Изложени објекти делили су се углавном на три скупине:

1) УМЕТНИЧКЕ СЛИКЕ О БЕОГРАДУ И ЗЕМУНУ,

2) СЛИКЕ И ПЛАНОВИ СТАРОГ БЕОГРАДА СА РЕЉЕФИМА И МОДЕЛИМА,

3) СТАРИЈА И НОВИЈА ИСТОРИЈСКА ДЕЛА О БЕОГРАДУ.

Београд из XV века (Најстарија позната слика Београда)
(Из Музеја и Библиотеке О. г. Б.)

Овако одабран материјал требало је средити и изложити на што прегледнији начин, како би се сваки посетилац и сам могао снаћи. Да се то олакша, сваки изложени објекат, не само да је био провиђен потребним написом, већ су у исто време на посебним табелама исписани нарочито карактеристични изводи из дела најпознатијих историчара Београда: Милићевића, Стефановића-Виловског, затим синтетички преглед његове ретко занимљиве, — пуне догађаја, преврата, борбе и крви — историје од најстаријих времена до 1867 према хронолошкој табели генерала Јована Мишковића, као и његови називи кроз векове. Средњевековни Београд, мистично расположење ком се грађани у то доба предају, спајајући са својим радњама трансцендеталне силе, било је илустровано познатом старом леген-

дом о Мајци Божијој београдској. Целокупни изложени материјал обухватао је следеће објекте:

УМЕТНИЧКИ РАДОВИ:

- А. Балаж: Изглед Београда с гробљанске стране, Скадарлија — (уље).
- Н. Бешевић: Варош Капија (уље).
- Бијелић: Стари Београд (уље).
- Б. Вукановић: Београд с Дунавске стране (уље).
- Голубовић: Велика Школа Доситеја Обрадовића (уље).
- Денић: Са Дорћола — (уље).
- Д. Лукић: Стари Земун (уље).
- А. Маринковић: Теразије (уље).
- Д. Миловановић: Херојска одбрана Београда у светском рату — уље.
- Б. Пастухов: Музеј Кнеза Павла (уље).

Перић: Палилулска пијаца, Савско пристаниште (уља).

Б. Стефановић: Чубурски поток (уље).

С. Страла: Поглед на Београд и Земун (уље).

Сатмари: На старој београдској пијаци (акварел).

б) СЛИКЕ И ПЛАНОВИ СТАРОГ БЕОГРАДА

Најстарији план Београда (XV век).

Земун 1608 г.

Београд у XVII в.

Београд у XVIII в. (3 плана).

Борбе под Београдом 1717 г. и 2 плана Београда из тог доба.

Симболична слика која претставља борбу хришћана за његово ослобођење од Турака.

План Београдске тврђаве и њена опсада 1717.

Маршал Лаудон осваја Београд 1789.

Београд са земунске стране.

Победоносно освајање Београда под Лаудоном
1789 Године.

Симболично страдање Београда кроз векове.

Изглед Земуна у XVIII и XIX в.

Београд у XVIII и XIX веку.

Изглед Београда у XIX в. гледан са земунске
стране.

Земун и Београд у XIX в.

Ослобођење Београда под Кара-Ђорђе 1806.

Отмено београдско друштво — Каниц.

Смрт Васа Чарапића на Стамбол-Капији, фотогра-
фија скице Анастаса Јовановића.

Das Welt Beruffene Feste Griechen Land, Augsburg
1690 Jahr.

Belgrad oder Griechisch-Weissenburg 1717.

Alt und Neues Westereich oder Compendieuse Par-
ticular Historie, Wienn 1735.

Baron Doxat von Morez, welcher anne 1738 den
20-sten.

Martii zu Belgrad enthauptet worden, 1757.

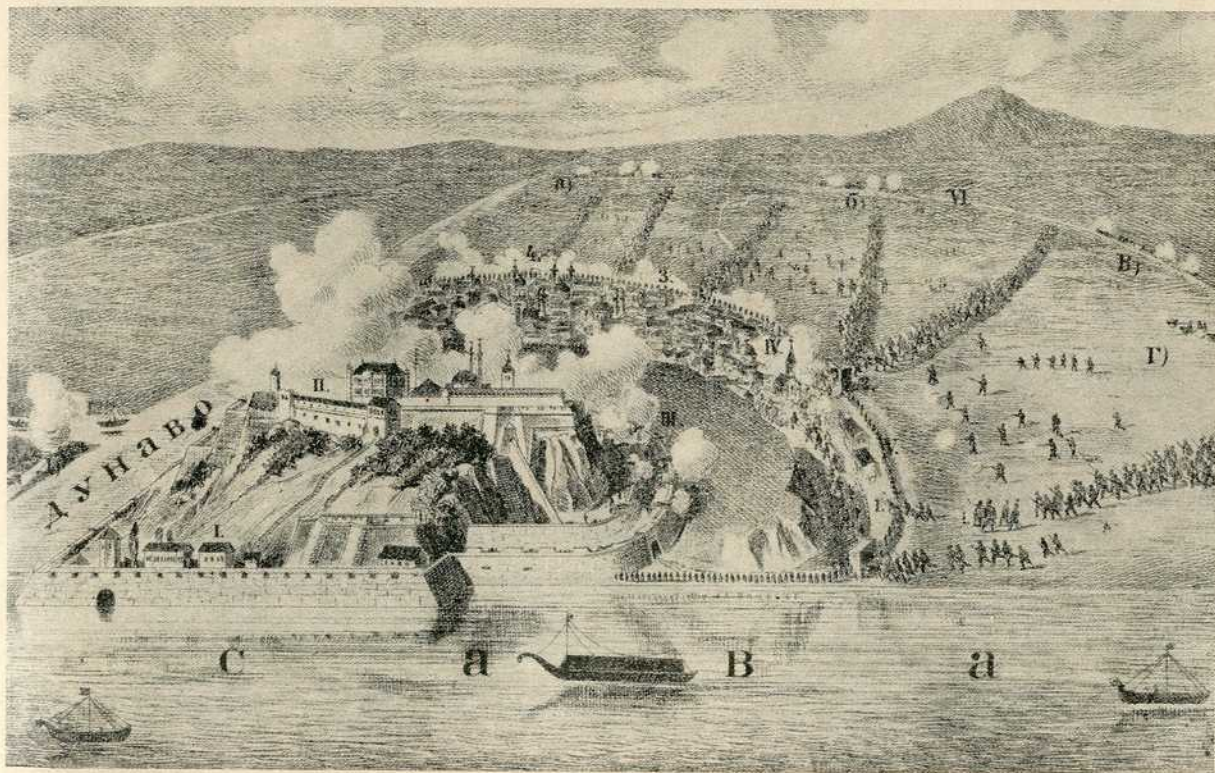
Vorfälle des Krieges, Zittau 1787.

Belagerung und Eihnahme der Festung Belgrad,
Prag 1789.

Oto Pirh, Putovanje po Srbiji u god. 1829, Beograd
1829.

КАРА-ЂОРЂЕВО ОСВОЈЕЊЕ БЕОГРАДА

На светог Првзваног Андреју 30 новембра 1806 год. I Доњи, II Горњи Град, III Калемегдан, IV Варош,
V Утврђен шанац око Београда са палисадом, VI Шанац Принца Евгенија и Лаудона преко Врачара
од Саве до Дунава.

Српске батерије: а) на Таш-Мајдану; б) и в) на Врачару; г) у Савамали; д) у Ади преко Дунава према
Доњем Граду. — Јуриша на Београд: 1 Кара-Ђорђе на Сава-Капију упада први у варош и иде цркви. 2
Кнез Сима Марковић на Варош-Капију. 3 Војвода Васа Чарапић пониже Стамбол-Капије. 4 Војвода Ста-
ноје Главаш на Видин-Капију. Срба 20.000 са 24 топа, Турака до 16.000 са 280 топова

Кнез Михајло отвара седницу Ученог друштва.

Турци предају кључеве Београда 1867.

Стари Дорћол, А. Јовановић.

Типови Београђана из XIX в. угледан Турчин.

А. Јовановић.

Типови Београђана из XIX века. Стари Београ-
ђанин, А. Јовановић.

Типови Београђана из XIX века. Први београдски
студент, А. Јовановић.

в) ИСТОРИЈСКА ДЕЛА О БЕОГРАДУ ОД XV ДО
XIX ВЕКА

Vera e Distinta Relazione della gran Città de Bel-
grado, Venetia 1688.

F. Kanitz, Serbien, Leipzig 1868.

Ignaz Soppron, Monographie von Semlin und Um-
gebung, Semlin, 1890.

Dr. Marković Petar, Zemun od najstarijih vremena
do danas, Zemun 1896.

Бомбардовање Београда 1862 г., Београд 1872.

М. Милићевић, Из својих успомена, Београд 1895.

Ђен. Ј. Мишковић, Београд и околина поводом
стогодишњице освојења, 1906.

Мил. Лазаревић, Борбе око Београд 1915, 1922 г.
Записи Старог Београђанина, Београд 1923 год.

М. Стојадиновић, Београд у прошлости и садаш-
њости, Београд 1927.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Мих. Петровић, Београд пре сто година, Београд 1930 год.

Драг. Костић, Где је била Небојша, Београд 1931.

М. Стојадиновић, Једна шетња по Београдском граду.

Агонија Београда у Светском рату, Београд 1931.

В. Миленковић, Економска историја Београда 1932 год.

Др. М. Илић-Агапова, Илустрована историја Београда 1933 год.

Др. Душан М. Поповић, Београд пре 200 год. 1935.

Албум Београда, лит. Марковића.

Албум Београда.

Албум Београда, издање Чакловића 1922.

Драг. Јовановић, Београд у историјским и стат. податцима, Београд.

ник г. Влада Илић дан пре отварања, а исто тако гг. чланови Културног одбора. Значају ове изложбе несумњиво је допринела и чињеница, да је била приређена у оном лепом павиљону над којим улазом стоји име београдског трговца Николе Спасића, великог народног добротвора из чије је закладе овај павиљон и подигнут. Изложба је била смештена у оном делу Павиљона који се налази на I спрату лево од главног степеништа. —

Сама пак изложба била је уређена на следећи начин: централни део, средину зида, заузимала је велика слика „Одбрана Београда у Светском Рату“ М. Миловановића, која је у своје време на конкурс Општине града Београда (1931) добила I награду. Лево и десно од те слике, у горњем реду, биле су поређане

Земун у XIX веку
(Из Музеја и Библиотеке О. г. Б.)

Од рељефа били су изложени: велики рељеф Београда из 1922 г. и рељеф Горњег и Доњег Града, рад инж. Рихарда Штаудингера и модел Доситејевог Велике школе. Од скулптура био је изложен познати рад истакнутог београдског скулптора Живојина Лукића „МАЛИ БРАНИЛАЦ БЕОГРАДА.“

Идеју организације изложбе прихватио је Културни одбор на челу са г. председником Миланом Костићем, градским већником, дајући своје драгоцене сугестије и савете. Код самог извођења постављеног плана изложбе, нарочито се много залагао градски већник г. Миљивоје Благојевић и помоћник Директора Општег одељења г. др Ђура Ђуровић. Рад на припремању изложбе прегледао је председ-

уметничке слике Београда и Земуна, а у доњем реду слике и планови старог Београда и Земуна од XV па до XIX века. Одмах на улазу, лево, више уметничких слика висио је велики грб града Београда, а у реду уметничких слика, десно на крају, налазио се портрет г. Владе Илића (од К. Крековића) као Председника града Београда и чувара свих његових великих традиција. Испод слика, лево код улаза, на нарочитом постољу, стајао је поминути велики рељеф Београда, затим сто са албумом слика старог Београда и техничким снимцима Велике Школе, које је радио наш истакнути архитекта Ђ. Лукић. До стола се налазила витрина са „Старим делима о Београду“. Испод велике Миловановићеве слике

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„Одбрана Београда“, на малом постољу стајала је бронзана глава „Малог браниоца Београда“. Десно од постоља налазила се друга витрина са „новијим делима о Београду“, а затим модел Велике школе Доситеја Обрадовића. На крају изложбеног простора, опет на нарочитом постољу, стајао је велики рељеф Београдске тврђаве. Плакати са кратким изводима из историје Београда били су смештени између појединих слика у доњем реду, тако да се на првом месту налазио плакат са изводом из једног предавања историчара Стефановића-Виловског, у коме је на ванредно леп и сугестиван начин објашњено зашто у Београду, иако је он један од наших најстаријих градова, данас скоро нема никаквих ста-

сајмишта. Кроз изложбени простор Општине града Београда пролазило је дневно просечно 12 до 15 хиљада људи, а било је дана кад је кроз Изложбу прошло и 30 хиљада људи. Старо и младо, мештани, провинцијалци и странци, цела та река људи пролазила је кроз изложбени простор, заустављала се, посматрала, дискутовала, хвалила или критиковала поједине слике, свако према своме нахођењу, поимању и разумевању. Чиновници Библиотеке и Музеја, који су свакодневно дежурали, слушајући и посматрајући тај свет, долазећи с њим у непосредни додир, јер су им се појединци обраћали често пута и чудним питањима, дошли су до непобитне констатације да је ова изложба изазвала необично велико допадање

Каниц: отмено београдско друштво у XIX веку

(Из Музеја и Библиотеке О. г. Б.)

рина. На крају се налазио плакат с легендом о Мајци Божијој београдској. Благодарени љубазности Шефа отсека за паркове г. А. Крстића, цео је простор био ванредно укусно декорисан зеленилом, што је много допринело општем изгледу изложбе.

Успех сваке изложбе лежи у интересу посетилаца. Какав је утисак ова изложба направила на посетиоце, најбоље се види из извештаја чиновника Одељка Библиотеке и Музеја, који су по цео дан, на смену, вршили дежурство, дајући све информације које су биле потребне. Као што је познато, овај I Београдски сајам имао је врло много успеха и читаве реке људи плавиле су свакодневно павиљоне

својом интересантношћу, стручним, прегледним и поступним приказом Београда у прошлости. Централну пажњу изазвала је велика слика „Херојска одбрана Београда у Светском рату“ Д. Миловановића. Није било посетиоца који би равнодушно прошао поред те слике. Посетиоци застану прво, затим се приближе слици, одмакну, посматрају је са свих страна, хвале или критикују. Код велике већине изазива допадање: „Дивна је, величанствена, страшна својим верним приказом по Београд судбоносних дана!“ Познаници скрећу пажњу један другом на слику, очеви доводе синове речима: „Ходи, сине, да видиш како се Београд бранио!“ Баци зову своје другове. И

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА
 тако непрестано, по цео дан, слика је опкоље-
 на светом. Само поједине госпође окретале су
 поглед на другу страну, говорећи: „Не, нећу

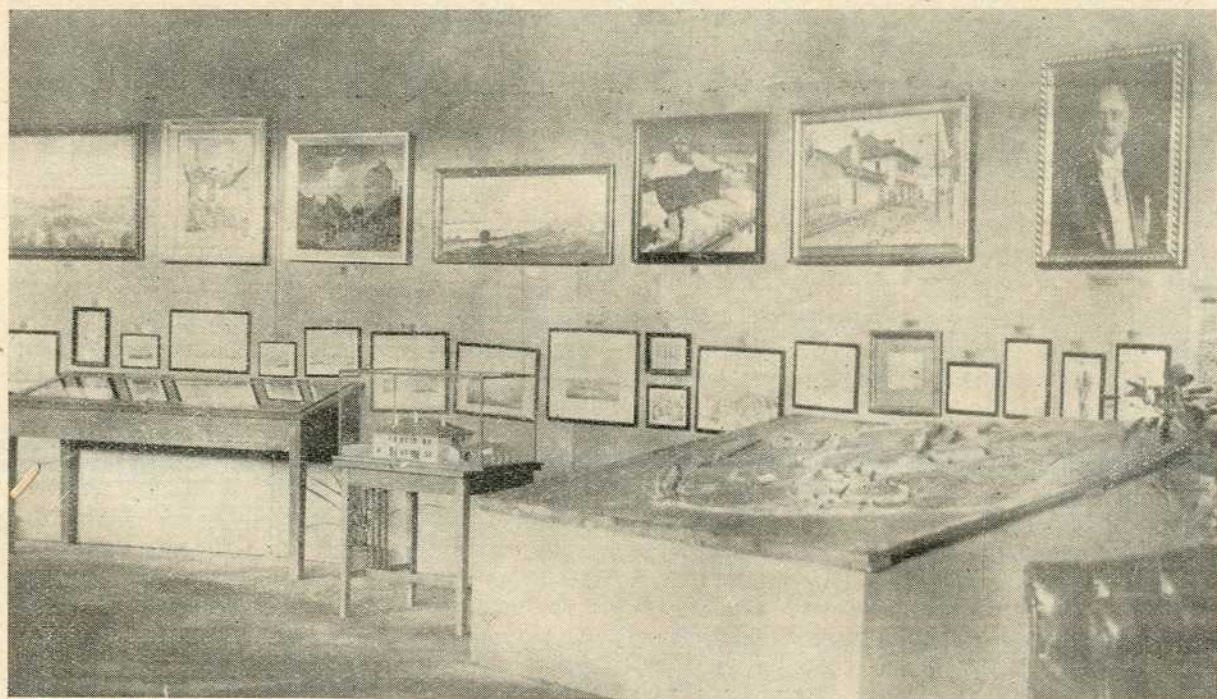
говору са чиновницом, рекао је: „Ова младеж
 овде, можда и мисли да је ово само плод сли-
 кареве фантазије, али ми, који смо то прежи-

Изложба Београда у павиљону Спасићеве задужбине

А да гледам ту страхоту, доста ми је што сам
 то преживела.“ Један странац, Немац, у раз-

вели, знамо добро да је то некад била ствар-
 ност!..“

Са изложбе Београда у павиљону Спасићеве задужбине

Друге две привлачне тачке били су велики рељефи, нарочито рељеф Београда. Они су такође увек били опкољени посетиоцима. Нарочито су их официри посматрали са великом пажњом и детаљно их објашњавали свом друштву. Код главе у бронзи „Малог браниоца Београда“ највише су се заустављали гимназијалци. Модел Доситејеве Велике Школе при влачио је исто тако пажњу посетилаца. Пало је и неколико предлога да би било пожељно да Општина за свој Музеј изради што више таквих модела историјских објеката Београда, који, под ударцем времена, полако нестају, а које би ипак требало бар на тај начин сачувати од заборава за доцнија покољења. У витринама изложене књиге привлачиле су највише стручњаке, професоре и странце, који су са великом пажњом и детаљно посматрали књигу по књигу и били пријатно изненађени овом великом литературом о Београду, мада је то ипак био само један део онога што је до сад о Београду написано. Сељаци из унтрашњости највише су привлачиле слике на којима је приказана борба око Београда, а с особитом пажњом и нарочитим интересом посматрали су слику Анастаса Јовановића која приказује смрт нашег великог јунака и борца за слободу Београда Васе Чарапића на старој београдској Стамбол Капији. Исто су тако

око појединих плаката са изводима из историје Београда увек стајале читаве групе посетилаца, а многи су их у целости преписивали.

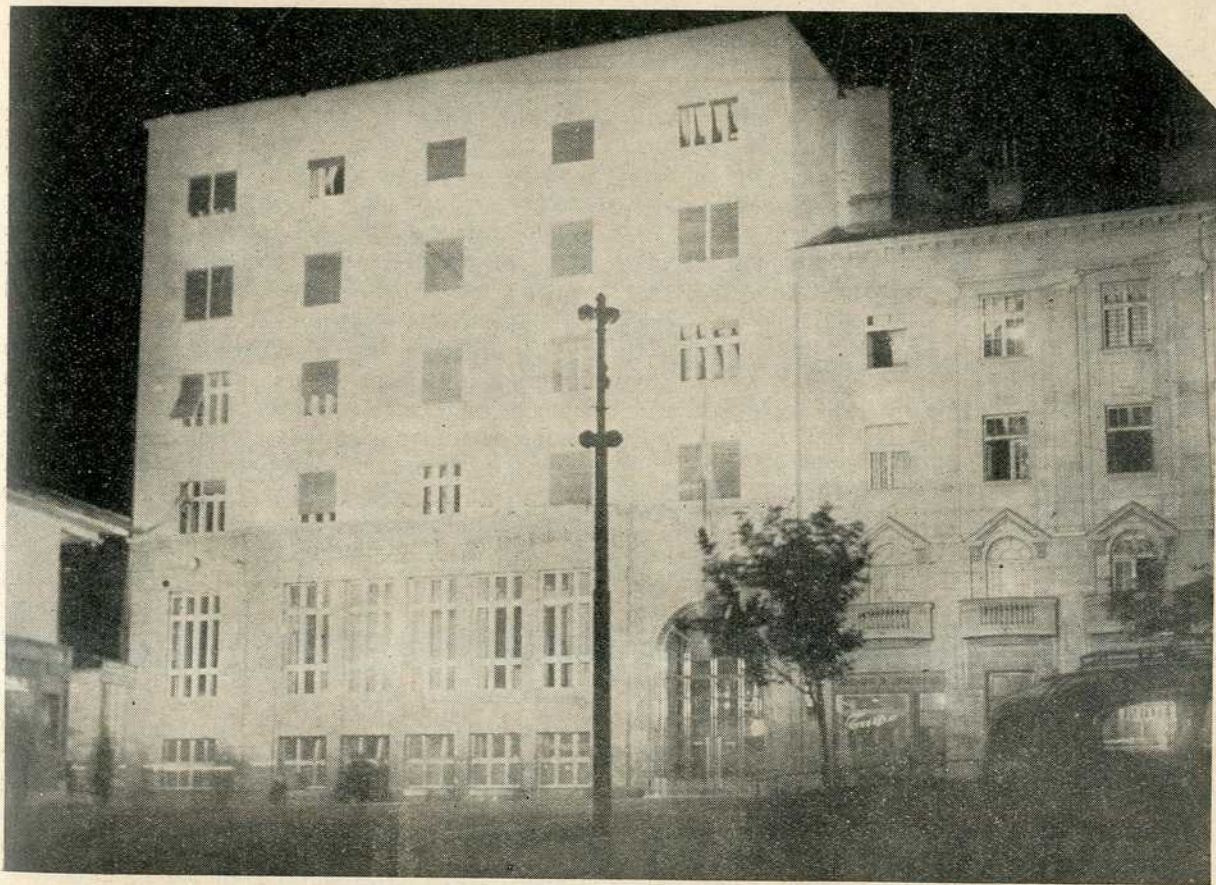
*

Нарочито свечан моменат за све излагаче била је посета Њ. В. Краљице. Њена прва као и друга посета Београдском Сајму била је на првом месту упућена баш овом делу изложбе, а исто тако Њ. В. Краља Петра II, Краљевића Томислава и Андреје. Њ. В. Краљ се нарочито зауставио код великог рељефа Београда и, очигледно заинтересован, тражио да му се покаже место где се налази Дедиње.

*

Свака манифестација Београда само је скромно плаћање великог дуга што га цела наша нација овом дивном граду дугује. Идући Београдски сајам чекају, и у смислу приређивања културног дела изложбе, далеко већи и шири задаци, али је ванредно симболично и значајно да је баш ова прва изложба, која је била посвећена искључиво Београду, имала тако много успеха и побудила тако велико и дубоко интересовање.

Д-р М. И. Агајова

Општинска штедионица осветљена ноћу (за време Сајма)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ШУМАДИЈА И ШУМАДИНЦИ

ШУМАДИЈА, географски и историјски, увек је била ПИЈЕМОТ СРБИЈЕ за сва стремљења НАПРЕД и У ВИСИНУ, као што је и СРБИЈА свагда у свему и по свему била, јесте и остаће ПИЈЕМОТ ЈУГОСЛАВИЈЕ за све Југословене — сву браћу: Србе, Хрвате и Словенце.

БЕОГРАД,* посматран политички на граници Средње Европе и Балканског Полуострва, на утску Саве у Дунав, и морфолошки цењен на граници Панонског басена и Шумадије, потпуно отворен западу, северу и североистоку, на чвору сувоземних, водених и ваздушних комуникација, свагда је био ГЛАВА ШУМАДИЈЕ, као што је, и има увек да буде, географски и етнографски главни град — МЕТРОПОЛА ЈУГОСЛАВИЈЕ.

Сви су га тако одувек ценили:

Јован Драгашевић, српски генерал, песник, писао је о њему: „БЕОГРАД ЈЕ НАЈКРВАВИЈИ КАМЕН НА СВЕКОЛИКОМ РАТИШТУ ЕВРОПЕ...“

Коста Протић, српски генерал, краљевски намесник, о њему је рекао: „БЕОГРАД ЈЕ ТОЛИКО ВАЖАН — ПОЛИТИЧКИ, ГЕОГРАФСКИ И, НАЈЗАД, СТРАТЕГИСКИ, ДА СЕ О ЊЕГА ОТИМАО ЦЕО СВЕТ...“

Изет Фуад Паша, турски генерал, дипломата, је наводио: „БЕОГРАД ЈЕ НАЈСЛАЈНИЈИ ЛИСТ У ИСТОРИЈИ ТУРСКЕ ИМПЕРИЈЕ...“

Харолд Кардозо, енглески публициста о њему је писао 1933 год.: „БЕОГРАД ЈЕ НАЈНАПРЕДНИЈИ ГРАД НА БАЛКАНУ...“

Београд, свагда цењен, био је привлачна тачка за све и свакога завојевача. Стога је од када постоји, МЕЊАО ТРИДЕСЕТ И ШЕСТ ПУТА ГОСПОДАРЕ. Па, кад се пише о „ШУМАДИЈИ И ШУМАДИНЦИМА“, Београд у свему и по свему улази у обзир.

„ШУМАДИЈА И ШУМАДИНЦИ“, мала расправа, има циљ да заинтересује цењене читаоце „БЕОГРАДСКИХ ОПШТИНСКИХ НОВИНА“ за ово важно питање, које, иако је о њему можда доста писано, увек има интереса за све мислене и добре патриоте Југословене.

ПРЕДГОВОР

Ова мала расправа Господина Живана Ј. Ранковића, генерала у пензији, заслужује пажњу. Она у најглавнијим линијама износи значај Шумадије и Шумадица у стварању и развоју наше државе.

У Шумадији је никла прва идеја о нашем ослобођењу од Турака од петвековног ропства; она је служила као зачетак за стварање независне Србије; она је у Србији, као пијемонту, имала важан удео за ослобођење и уједињење са нашом браћом, која су још била под туђином.

Овакав велики удео у стварању наше државе, Шумадија је могла да оствари једино ваљаношћу својих Шумадица и њиховом великом свешћу о слободи и јединству нашега народа у једну целину.

Живко Г. Павловић
генерал у пензији, члан Краљевске српске Академије наука

УВОД

Шумадија и Шумадинци, та два имена, кад се спомену, и нехотице нам, са усхићењем и језом, натерају читаву бујицу мисли: колику су и какву су улогу играли и одиграли у назад за 133 године до данас, и земљиште, и људи — и Шумадија, и Шумадинци — при ослобођењу, стварању и уједињењу — Краљевине Југославије.

Шумадија и Шумадинци, тема је врло деликатна и врло тешка, пошто је скоро немогуће у кратком обиму из мучне и сјајне прошлости Краљевине Југославије издвојити само Шумадију и Шумадинце... Па, ипак верујемо да ће ова тема изазвати интересовање, док деликатност и тежина имају оправдање:

Прво, Шумадинци, (где се сада чак треба по заједничкој сарадњи и напорима за стварање Краљевине Југославије да убрајају и сви Срби „Преткумановске Србије“ и сви добровољци из прошлих ратова) никад нису били локалне патриоте.

Шумадинци, напротив историја нам то тврди, увек су у свима својим прегнућима мислили и радили за целину — за све Југословене. Чак и за оне, који су далеко иза граница Краљевине Југославије.

Друго, Шумадинци (најстарија браћа троименог народа, који су по признању свих и свакога највише допринели и учинили за величину и сјај Краљевине Југославије) заслу-

*) Биће од интереса за читаоце „Београдских општинских новина“ ако се изнесе, да је за Београд као важну тачку, 8. октобар био историјски значајан:

— Ахмед Ђуприлић, велики турски везир, за кога се тврди да је по пореклу био Србин, освојио га је 8. октобра 1690 год.;

Gideon Freiherr von Laudon маршал аустроугарски, заузео га је 8. октобра 1789 год.,

August von Mackenzen маршал немачки, као командант трупа групе аустро-немачких и бугарских армија, освојио га је 8. октобра 1915 год.

жују по свему и у свему да се о њима више говори и још више пише.

Шумадинци, када се о њима говори и када се износе њихове одлике, које се уосталом укрштају и поклапају са особинама и одликама и друга два племена Југословена — Хрвата и Словенаца — потврђују да су заиста сва три племена браћа рођена.

Када се говори и пише о Шумадинцима (чије су етничке и етичке особине изразито српске) тиме се у исто време говори и поентира и о Хрватима и Словенцима и спонтано доказује оно што сваки патриота у Краљевини Југославији и сваки прави Југословен ван граница Краљевине Југославије жели да истакне и да тврди, а то је:

— Срби, Хрвати и Словенци три су племена, нераздвојна једнога истога — *неделива и јединствена* — народа, Југословена, која нико и никад не може и неће раздвојити;

— Срби, Хрвати и Словенци, после заједничких напора, „сплели су се у један венац и сада су једна лоза и једна краљевска крв — Србин, Хрват и Словенац”, који су груписани уједно и носе са поносом заједничко име *Југословени*.

ШУМАДИЈА

Шумадија,^{*}) име је покрајине Југославије, којим се горде домородци, а које је уливало стално дивљење па и поштовање пријатеља. Она је често изазивала страх код непријатеља; и, по мишљењу свих, а нарочито по мишљењу научника еминентне вредности, који по рођењу, географски, нису Шумадинци — више се, лепше и достојанственије него све друге покрајине Краљевине Југославије истицала и славила у свима борбама, које су вођене за Ослобођење и Уједињење Краљевине Југославије:

„— Она је духовни и физички творац: како *Слободе Србије* у „прошлости” јер се у њој појавио први зрак слободног живота, први покрет о самосталној држави код свих Југословена, који су херојски отпочели *Вожд Карађорђе* и *Кнез Милош Велики*; тако и *Ослобођења и Уједињења Срба*, а доцније *Срба, Хрвата и Словенаца* у „садашњости” који су сјајно руководили *Кнез Михаило*, *Краљ Милан*, *Краљ Петар Први Велики* Ослободилац и *Витешки Краљ Александар Први* Ујединитељ — Миротворац, Мученик.

^{*}) Види чланке:

Д-р Фердо Шишић: „*Карађорђе, Јужни Словени и Наполеонова Илирија*”,

Д-р Станоје Станојевић: „*Слава и хвала Шумадији*”,

Д-р Владимир Ђоровић: „*Шумадија у нашој прошлости*”.

Чланци ови, као и други, стоје у књизи: „*Шумадија у прошлости и садашњости*”, коју је за штампу уредио Драгослав П. Ђорђевић, Суботица 1932 год.

„— Она је дала за Слободу и Уједињење Краљевине Југославије и Југословена не сумњиво много више и много значајније него све друге покрајине Краљевине Југославије заједно, те жртвама и крвљу достојно искупила не само Слободу већ и Уједињење Краљевине Југославије и свих Југословена, с ем једног дела који још оста под туђином.

„— Она је била вазда не само *симбол Отпора* против насиља непријатеља, који је увек — мада кроз страшну буру смрти и тешких мегдана — савладала победно, већ и *зачиник Слободе и Јединства*, духовног и физичког Краљевине Југославије и Југословена.

„— Она је носила у себи свагда здрав и јак смисао за живот и стремљење за напред и никада није посумњала у своју снагу и у крајњи успех. Напротив, у њој су неуспеси изазивали нове полете, нове борбе и, с њима, нове и значајније успехе.

„— Она међу свима покрајинама Краљевине Југославије, по свему и у свему, свакако стоји на првоме месту. И, ако је Француској било потребно 1000 година и 40 краљева да се издигне и постане најкултурнија и најлепша земља на свету, Краљевини Југославији је требало да жртвује, почев од Војда Карађорђа до Александра Ујединитеља, више него милион и пет стотина хиљада њених најбољих синова, великим делом Шумадинаца, те да би постала слободна и уједињена”.

Шумадија, географски и историски, увек је била пијемонт Србије, као што је и Србија пијемонт Југославије. Она је један од најлепших делова Србије, у којој су: Крагујевачка Јасеница „со соли њене”, како је говорио Др. Јован Скерлић, а Крагујевачка Гружа „најчуднији и најинтересантнији део”, како се при пролазу кроз њу изразио Д-р Едуард Ерио, бивши претседник Владе Француске Републике и велики пријатељ Југословена.

Шумадија, географски и историски, својим положајем и својом улогом у односу на Краљевину Југославију и Југословене, свагда је водила пресудну реч. Те, стога су њој биле вазда и управљање очи и мисли свих Југословена, како у тако и ван њених граница. И, због тога Шумадија географски и етнички по напредовању Србије, стално је у мислима и у срцу патриота Југословена, повећавана. Тако имамо:

1) *Шумадија Карађорђа и Милоша* била је простор чије су међе јасно одвојене: на северу Сава и Дунав, на истоку Велика Морава, на југу Западна Морава, и на западу Колубара са Љигом, Чемерница и Дичина.

Она је обухватала нахије: Београдску и Грочанску, Смедеревску, Јагодинску, Крагујевачку и Рудничку.

Шумадија тога доба, то је права Шума-

дија.*) Она са Рудником, Венчацем и Букуљом као центром, покривена густом шумом природна тврђава, те је и то био један од не малих разлога, што су оба српска устанка, Војда Карађорђа и Милоша Великог, почетком XIX века у њој и поникла.¹⁾

2) *Шумадија пре Балканских Ратова* била је простор, чије су границе истакнуте: на југу Копаоник и Јастребац, па све до Саве и Дунава на северу. То је била такозвана „Северна Србија“ кроз коју у центру продире Велика Морава.

Шумадија тога доба обухвата шири појам. Она се орографски истиче између двеју области набирања земљишта (Балканско-карпатске планинске системе на истоку и Динарске планинске системе на западу) и двеју области раседања и спуштања земљишта (Панонског басена и Родопске планинске системе на југу).²⁾

3) *Шумадија пре Светскога Рата* била је простор: на југу све до Преполца и Ристовца и до Дунава и Саве на северу. То је била такозвана „Преткумановска Србија“, коју пресецају: меридијански Велика и Јужна Морава са Нишавом и упореднички Западна Морава и Кривовирски Тимок.

Шумадија тога доба обухвата још шири појам. Она је била поприште и носилац свега напредног и у њу су се и стицали:

— сви који су „главом и срцем“ тежили Слободи и Уједињењу свих Југословена у и ван граница Краљевине Југославије;

— сви који су умели и хтели да прозру у велику будућност Краљевине Југославије и Југословена.

Шумадија је била потстрек за сву браћу, како већ присаједињену јужно од Врање и

*) Д-р Гргур Јакшић, професор Београдског Универзитета, у своме делу: „Борба за Слободу Србије“ 1788—1816, Београд 1936 на стр. V наводи:

„Београдски пашалук“, звани и „Смедеревски санџак“ јесте простор, чије су границе:

— са севера, Сава и Дунав;

— са запада, Дрина до пред варошицу Лешница, планине Цер и Влашић, до иза варошице Крупња, одатле Дрина до пред Сребреницу;

— са југа, планински венац јужно од Ужица, преко града Маглића (на Ибру), Западна Морава до испод Крушевца;

— са истока, Велика Морава од Сталаћа до пред Ђуприју, одатле на исток планинским венцем и Поречком реком на Дунав.

Милан Ђ. Милићевић, члан Краљевске српске Академије наука, у своме делу: „Кнежевина Србија“, Београд 1876 стр. 5 наводи:

„Земља међу Моравом, Дунавом, Савом, Колубром и Љигом зове се Шумадија.“

1) Карађорђа и Милоша Србија (1804—1833) захватала је 24,000 км². са 800,000 становника.

2) Кнежевина Србија (1833—1878) захватала је 33,500 км². са 1,192,000 становника.

Рашке, тако и за још неослобођену преко Дунава, Саве, Дрине, за скоро довршење и потпуно ослобођење и уједињење све браће до Соче и до иза Суботице.³⁾

4) *Шумадија после Светског Рата* географски постала је највећа и најшира. То је тако звана „Послекумановска Србија“, чија се Велика и Јужна Морава меридијански продужује на Вардар, а Лепенац и Рашка преко Ибра стичу у долину Западне Мораве, која има упореднички правац.⁴⁾

Шумадија тога доба била је природни центар за све Југословене, око кога као по свему најважнијег, има и треба цела Краљевина Југославија да гравитира. Не само њено првенство и жртве учињене на бојном пољу, него и орографски и хидрографски њој су упућене све покрајине Краљевине Југославије. И сви Југословени — сва браћа: сви Срби, сви Хрвати и сви Словенци — који желе напредак Краљевине Југославије, имају и треба с њом да живе и раде у љубави и братски са свом снагом и свим срцем, те да Краљевина Југославија буде најнапреднија земља, а Југословени најсрећнији народ у Европи.

Шумадија, географски и историски, поприште првих устаника под Вождом Карађорђем, колевка Слободе и Уједињења Срба и Југословена и највећег броја знаменитих људи Краљевине Југославије (у исто време и бојиште бунтовништва, прво против Турака — под вођством Војда Карађорђа и његових војвода; друго против неправде и рђаве управе у земљи — под вођством Томе Вучића Перичића; као што беше увек поприште и политичких страсти)) значила је увек једну моралну снагу и једну тежњу на високо и на далеко.⁵⁾

Витешки Краљ Александар I Уједињитељ о тој и таквој Шумадији на дан 15 фебруара 1933 год. у селу Орашцу рекао је:*)

„...Отуда је нова и млада шумадијска Србија, која се после вековних страдања стварала поступно у свом војевању из пепела и рушевина некадашње славне Немањинске Државе, била својом националном вером већ у напред предодређена за носиоца велике националне мисије.“

3) Краљевина Србија (1878—1912) захватала је 43,300 км². са 2,912,000 становника.

4) Краљевина Србија (1912—1918) захватала је 87,300 км². са 4,800,000 становника.

5) Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца (1. XII 1918), названа 3. октобра 1929 год. Краљевина Југославија, захвата 248,000 км². са 15,000,000 становника (онда 12,700,000).

*) При освећењу спомен школе у селу Орашцу (историско и свето место, у коме је на Сретење 1804 год. на скупу бираних синова лепе и мученичке Шумадије пала судбоносна одлука, да се поведе наш народ у свети рат за Ослобођење и Уједињење). — „Домовина“ Бр. 1—4 1933 Београд.

Широки и епски замах те наше борбе није никад малаксавао. Увек се тежило напред, упркос опасностима које су могле однети и оно што је дотле стечено.

Полет је неодољиво носио Шумадију, ва-зда будну и спремну, кад год ју је позивала њена национална ослободилачка и ујединитељска улога. Она је увек гајила наду у велику националну будућност и веровала у остварење широких националних идеала.

И дочекала га је.

Наша борба уречена и започета овде на овом месту на Сретење 1804 год. која се водила за Ослобођење и Уједињење Српско, претворена 1914 год. од уже српске борбе у југословенску, ширином тога замаха и силином тога полета, слила се током Светског Рата у заједничке напоре свих југословенских родољуба, који су напори, Богу нека је хвала, на крају крунисани успехом: *стварањем и уједињењем велике и снажне нам Краљевине Југославије.*"

И, у тим завршним борбама, као и у свима ранијим, Шумадија је увек остала верна себи.

Песници су певали тој и таквој Шумадији:

Ж. Милићевић:

„Блистава визија моје Шумадије,
кад мишљах ти да си мраком погребена,
ја осетих тада, као дух да бдије
и светли, у мени, кроз мрачна времена...”

Д. Ј. Филиповић:

„И сад стоји горска коса,
Пуна снаге и пркоса,
К’о прастари неми цин;
На врх ње се витез роди,
Што Србина ослободи,
Ђорђе мрки исполин...”

Милосав Јелић:

„Распе зора своје прве руже
На површје у плава видика,
Докле сене у тамних шљивика
Низ брежуљке немирно закруже,
.....

Па затрепти блиставо и златно
Шумадиско таласаво платно...”

Драгомир Ерзак:

„Како си дична, поносна, сјајна!
Како си лепа, како си бајна!
Како си добре издашне руке
Та твоја поља, те твоје луке!
Колевко, српских дива-јунака,
Дичних синова, дичних првака!
Та ко се не би тобом дичин!
Ој, Шумадијо!”

Периша Г. Бојдановић:

„...На све стране речице жуборе,
Сиве магле дижу се са села
Тужна лика, али славних дела....
Ноћи су јој пуне јасних звезда,
Куће су јој соколова гњезда,
Земља пуна крви испод грла-
Потомака **Војда** неумрла...”

Жив. М. Стевановић:

„Свака ти је земље стопа
Нашом крвљу покапана,
И засута лавом топа
Врелим гвожђем преорана,
Тебе само Господ створи
Да си гњездо соколова...”

Живка Нушићка:

„Букуља, Венцац, Космај и Авала,
Ко дивног цвећа руковет,
Славом својом задивисте широм свет.
Себи сплетосте лаворов сплет...”

Никола Ђ. Ковачевић:

„Шумадијо, бисер прави
Круна ти си царској глави
Из тебе је рука смела
За слободу полетела.
У теби је пламен сино
Небом плавим он се вино
За спас, срећу свога рода
Грану Сунце и, Слобода...”

Милан М. Петровић:

„Онде, где су некад легли се крагуји,
И пољане цветне прелетале ласте,
С обе стране реке што нечујно хуји,
Крагујевац сада шири се и расте.
Он је некад глава Београду био,
За устанка оба он је био творац,
И топ први он је у свом граду слио,
И књазу је први саградио дворац,
Крагујевац, срце шумадиског тела,
Пре сто лета он је сред кржаве буре,
Изишав из таме, жељан дана бела,
Сазидео себи школу-храм културе...
Та је школа дала много великана,
Војсковођа храбрих и народних вођа...
А ако вас жеља мало даље крене,
...Видећете Бању — чувену по грођу;
И на врх Опленца, цркву пуну сјаја,
...А одатле пут вас у Орашац води,
Који ће кроз вечност за нас бити знамен
Јер удари темељ данашњој слободи...”

Радоје Јанковић:

„...Идемо кроз Шумадију, кроз освештано огњиште народних слобода. Не водите странца на другу страну. Проведите га зеленом Шумадијом... Најлепша и најслободнија земља! Груда, где се зародила снага и слобода!...

А, насред Шумадије, као крин на уснама,, као круна на челу, стоји величанствена црква на Опленцу... Да је Растко Неманић од ових времена, не би се кретао Хилендару. Као света стража бди Краљева задужбина над народом, који ратује за слободу и за Словенство. Бди, теши га и куражи са оне светле висине, под којом је ујдио слободу. Карађорђе...*)

*Његова Светост
Патријарх Варнава:*

„...Шумадија,** она дична и мала Шумадија, онај дивни и племенити народ, који је

Вишешки Краљ Александар I Ујединитељ у Крагујевцу 5-XI-1933 при прослави Стогдишњице Крагујевачке гимназије

био од вајкада на херојској нози у борби са вековним непријатељем — не за своје добро,

*) Р. Јанковић — „Дани и године”, Београд 1925

**) Говор Његове Светости Патријарха Варнаве пред сенима незнатих јунака, храбрих бранилаца Београда 1934. год.

јер то за њега лично није било потребно, него за све остале, — за *оште добро*, у првоме реду разуме се српско, а потом словенско: за Ослобођење и Уједињење урадио је много... Урадио је много тај народ из Шумадије.

„Београд, био је пијемонт изградитељства и сабиратељства, као и наследник вековних традиција и аманета не само српског, него васколиког Југословенског народа. Београд *никад није претендовао на неку хегемонију над осталим ђрадовима*: над Загребом, ни над Љубљаном, ни над царским Скопљем, ни над Цетињем, ни над Сарајевом, него је вршио увек ону мисију, коју му је Господ Бог, кроз историју и векове доделио. Прикупљао је не само српски, него и велики словенски род.

„Београд је био уточиште свих оних, који су били потиштени под ропством турским или аустроугарским или под ма којим другим...”

ШУМАДИНЦИ:

Шумадинци, име је племена Југословена, који су етнички и етички као изразити Динарци у свему и по свему предњачили:

— *људи*, поред других особина, увек су знали, хтели и умели себе да жртвују за *целину*, за Отаџбину;

Људи, то су они који никад не пожалише пролити своју крв „за крст часни и Слободу златну”;

— *жене*, то су у *првоме реду мајке*, оне мајке о којима Петар Петровић Његош говори у „Посвети Горском Вијенцу.”***

Жене, то су оне Српкиње које рађају лавове, који нису мање лавови иако не излазе из „грмена великога”. То су оне, које дадоше дивотнике и племиће (по манирима, осећајима и раду), који „одагнаше грдну клетву с рода и завјет испунише”.

Шумадинци су дали на свима пољима државне делатности такве људе, којима би се могли поносити и највећи и најбољи народи. И, њихова величина и, њихове тековине припадају целој Краљевини Југославији и свим Југословенима.

а) Шумадинац као човек:

*Шумадинац као човек***** има у себи „нешто крепко, живчано, врло активно, често нервозно-активно и смело. Многи од њих су способни изгледа да успеју у сваком предузећу.

Ретке су инертне природе, већ напротив све се више јављају личности велике воље и, страни посматрач имао би утисак, да сви напредују са неукротљивом упорношћу и жилавошћу”. „Крути традиционализам код Шумадина-

****) Милица Јанковић — „Срце Шумадије”, „Југословенски Дневник” за 11 април 1931, Суботица.

*****) „Цвијићева књига”, Српска књижевна за- друга, бр. 201, Београд 1927.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ца скоро са свим је ишчезао. Сви се прилагођавају на нове прилике и на нове услове живота”.

„Кад се ближе посматра Шумадинац као човек, у њему се, и то код већине, опаже знаци осећајности, питомине, благородности. Али, појаве се и црте оштрине, па и тврдоглавости”.

„Шумадинац као човек има у себи много озбиљности, ретко воли да се зановећа. Он се не расплињује и не говори много, нарочито не онда, кад осети да је то без смисла и без резултата”.

„Шумадинац као човек има здрав разум, меру и смисао за стварност. Он ћутећи или са мало речи, стрпљиво и по изгледу немарно, изврши тешка, опасна и благородна дела. Он може много ћутећи да трпи, али у њему постоји и дух револта, кад осети да му је што неправедно учињено”.

„Код Шумадинца опажа се по некад севап и инат.”

„Шумадинац као човек много пази на образ, част и понос, и то по правилу са једном нотом озбиљности и достојанствености. Он има смисла за економску солидарност; тако исто он зна и уме правично да процени и без срџбе и ствари и догађаје”.

„Шумадинац као човек има развијен смисао за комичним и он све што му се не допада јавно исмеје и никад не опрашта онима који се без духа, без културе и без заслуга гурају напред”.

„Шумадинац као човек одликује се веселошћу и воли песму, а и радо се удружује, те су биле и познате код њих велике задруге, које се већ почињу смањивати. Код њега се нарочито истиче: *национална свест*, љубав према Отаџбини и тежња за Слободу, за велику Отаџбину и *демократски осећај*, да су сви равни од војводе до редова, од министра до сељака, што често код странаца изазива неразумевање”.

„Шумадинац као човек има велике склоности за науку, књижевност, уметност, политику и нарочито за војнички позив”.

б) Шумадинац као војник:

Шумадинац као војник има у себи све одлике првокласнога, модерно васпитаног и добро обученог борца, већ по природи предистинираног не само за рад у скупу, већ нарочито за индивидуалан рад.

Сваки је од њих неки мали тактичар па чак и стратег, који се интересује и увек размишља што он као појединац или његова јединица ради или има да ради. Он је храбар у борби и сматра да такав и треба да је, послушан је у миру и рату, славољубив је и дружељубив и увек готов да себе жртвује за добро народа и напредак Отаџбине.

Шумадинац као војник био је свагда, почев од Војда Карађорђа па до последњих бораца из светског рата, најважнији фактор, ко-

ји је и извео народно и државно јединство Краљевине Југославије. Њему и припада највећа и главна заслуга што је створено велико дело „Ослобођење и Уједињење” и велики почетак Војда Карађорђа онако сјајно завршен. Војничко дело допуњено је мудрим радом дипломатије, која је све чинила да олакша победу и да се дође до што бољег мира и што кориснијих мировних уговора.

Шумадинац као војник показао је у току минулих ратова толику храброст и такву војничку способност да је тиме издигнута и про-

Споменик палим Шумадинцима у Крагујевцу у ратовима за Ослобођење и Уједињење Краљевине Југославије, од 1912—1919 год.; откривен 1933 год.

слављена не само војска, дотле у страном свету мало позната, већ и држава и цео народ.

Војска је после кумановске битке 1912 год., у којој је Првом армијом, као најглавнијом, командовао Престолонаследник Александар, својим сјајним успесима задивила цео свет...

Страни војни стручњаци појурили су у Србију са свију страна, одмах чим су чули за прве успехе: да виде ту Српску Војску, да виде њену организацију, и, најзад, да виде тај „српски систем ратовања”, у који су веровали да постоји, али који су као, тако се мислило, Шумадинци умели вешто да крију.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Како су дошли у Београд и почели да о- билазе касарне и логоре, и видећи по улицама како се крећу доброћудни војници, трпљиви и резигнирани рањеници, скромни официри — сви у спокојству и миру као да никад у рату нису ни били и као да и нису изборили онако славне победе — никако нису могли да про- никну и разуму ни војску ни њен систем ра- товања. И, један од тих страних стручњака, један дански генералштабни пуковник, кога је лично и нарочито послао Дански Краљ, тра- жио је објашњење:

„Српски систем ратовања врло је прост. Он је продукт: разбуђене националне свести Срба, њихове велике љубави према Отаџби- ни, која се гајила с колена на колена и њи- хове узајамне оданости и поверења према ста- ршинама”.

То је био одговор, који му је дат.

Шумадинац као војник учествовао је у свима великим догађајима народа и Отаџбине и то учествовао је свом душом својом и свим срцем својим, *решен увек да победи или да погине*. И у томе је он надмашио све остале, тако да су у данима великих прегнућа сви, од Адрије до Белога Мора, постали једна ду- ша, која је имала само једно осећање и једну мисао у глави: „Победа и Уједињење Краљев- ине Југославије и свих Југословена”.

Витешки Краљ Александар I Ујединитељ, тим и таквим Шумадинцима, на дан 5 новем- бра 1933 год. у Крагујевцу* рекао је:

„...Пред нашим очима дефилију у овом тренутку сени синова и читавих поколења, која пожртвовањем и јунаштвом показаше, кад год је требало, да наш народ заслужује да има своју слободу и своју културу.

„Они на сабљу отеше од угњетача право на живот и самосталност, они својим слобод- ним огњиштем пробудише веру код неослобо- ђене браће и постадоше стециште родољуба са свих страна. Они предњачише и Српству и Југословенству у свеколиким борбама за Ос- лобођење и Уједињење.

„У боју први, они и ван боја показаше да су увек на вимсини своје мисионарске и во- дитељске улоге, коју им је историја наменила. Иако под тешким околностима, ипак не зане- марише ни културни рад и стиглоше да га развију лепо и смишљено, чему је најлепши

*) При прослави „Стогодишњице Крагујевачке гимназије,” прослави, која није била славље само једне просветне установе, већ величанствена културно-нацио- нална манифестација Шумадије (из које је потекло све што је добро у Југославији), на свечаности „у Крагујевцу, у срцу легендарне Шумадије, узвишене у својој скромности, врсне земље, која је неодољивим жаром у себе упила снагу сјајне националне тради- ције, снагу Немањинског витештва, снагу Душанових победоносних легија, снагу Карађорђевог мишице” — „Домовина” бр. 11 за 1933, Београд.

доказ ова Стогодишњица, коју данас скром- но прослављамо.

„Тај догађај у низу безбројних примера, показује и овога пута, колико напори Шума- дије, упоредо чињени и без предаха извођени, за наше напредовање с поља и наше подизање унутра, заслужује пажње и колико садрже ви- високе моралне вредности...”

ЗАКЉУЧАК:

Шумадија и Шумадинци... Каква дивна, поетична имена...

Зар сваки кутак у Шумадији не чини једну историску знаменитост. Зар свако место у њој, натопљено реком крви и затрпано бр- дима костију њених најбољих синова, не прет- ставља синоним њојжртвовања, самоодрицања, храбрости, патриотизма и славе.

Зар сваки човек у њој, скоро, није био у „Великим Данима” њене „Прошлости” ис- полнин. Зар сваки човек у њој, није желео и себе излагао за целину, за сва три племена Краљевине Југославије...

Зар кроз речи Војда Карађорђа није од- јекивала сва Шумадија. Зар нису говорили сви Шумадинци:

— 1806 год. кад је јавио главарима у Херцеговини: „Љубезна браћо моја, ево ви сада врејеме и случај, да се и ви ослободите и са нама сједините”;

— 1807 год. кад је писао Владици Црне Горе Петру I: „Од почетка нашег устанка па све до данас једнако смо на Вас и на Ваше славне Србе, црногорске витезове, очи и срце наше обраћали”.

Кад је поручио браћи у Босни: „Дижите се на оружје. Дрино водо, племенита међо, измеђ Босне и измеђ Србије, наскоро ће и то време доћи, када ћу ја и тебека прећи и честиту Босну полазити”.

Кад је узбудио браћу у Срему, Бачкој, Банату, Славонији и Хрватској, који су му јављали: „Да са занимањем прате не само вести, него и са завишћу посматрају сјајне прилике до којих се довикуше Срби”.

— 1808 год. кад је створио сталну везу са браћом у Старој Србији и Македонији; и

— 1809 год. кад је изјавио браћи Сло- венцима: „Срби не би хтели да одвоје своју судбину од Илирије”.

Зар кроз речи Српске Краљевске владе (којој је био на челу Никола П. Пашић), — кад је Србијом почео да управља, по жељи свога Великог Оца, праунук Војда Карађор- ђа Рејент Александар, — изговорене у Срп- ској Народној Скупштини у Нишу 24 новем- бра (7-XII) 1914 год.: „Уверена у решеност целој Српској народа да истраје у светој бор- би за одбрану своја светој Отаџбини и Сло- боди, Влада Краљевине Србије сматра као свој најглавнији и у овим судбоносним тренутцима једини задатак: да обезбеди успешан сврше- так овој великој војевања, које је у тренут-

цима, кад је започело, постало уједно и борбом за Ослобођење и Уједињење све наше неслободне браће — Срба, Хрвата и Словенаца... нису биле изражене мисли и жеље свих Југословена...

Шумадија и Шумадинци... Каква лепа, заносна имена...

Зар и после свега „Шумадија и Шумадинци“ не заслужују: да се о њој и о њима говори и пише...

Шумадија и Шумадинци заслужују и њима треба изразити захвалност и поштовање са узвиком да се до неба чује: „Слава и хвала палим Шумадинцима и Шумадији, која их је однихала!”

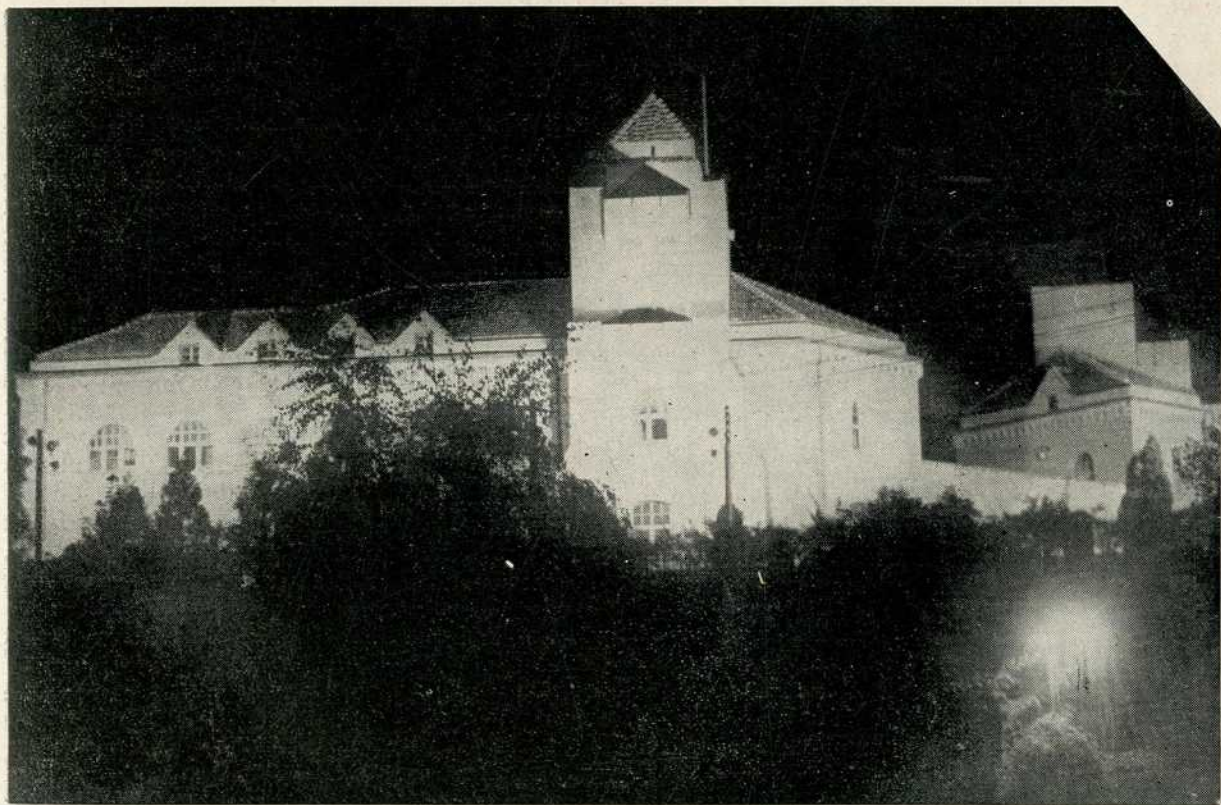
Краљевина Југославија биће срећна када је цео њен народ унапређује и штити. Вечно

кандило признања, ужегнуто жељеном хвале и прекаћено тамјаном свести и убеђења садашњих генерација, нека је принето свима, који су ма и најмање допринели Ослобођењу и Уједињењу Краљевине Југославије.

Краљевина Југославија, сви Југословени, треба да одбаце себичност, ако би она била код ма кога племена. Сваки у њој треба да стално живи у дубоком уверењу: да се само слогом — сви за једној и један за све — може сачувати мир, тако скупо плаћен, који је наше Право и наша Правда...

„Тројство у јединству“ и „јединство у тројству“ срећа је и спас Југословена и Краљевине Југославије.

Жив. Ј. Ранковић

Географски институт осветљен рефлекторима (за време Сајма)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Други дан, нови животи, други људи...

— Дневник једној инвалиди —

(Роман из београдској живојшџа — награђен на књижевном конкурсџу
Градској појлаваршџва Београд)

(Наставак)

7 — МОЈ ПОСЛЕДЊИ РАТНИ ПЛАН

фебруар 1935.

Скоро пет месеца је прошло од како сам последњи пут писао свој дневник. Био сам мртав болестан. Чак сам и оперисан. Лежао сам као клада, и ниједан део тела нисам могао да покренем; чак ни руку. Пре недељу дана довели су ме из санаториума, и сад се опет налазим под кровом наше старе куће. Напољу бесни снежна бура; она наноси беле велове снега на моје мале прозоре са решеткама. С времена на време дотрапа баштован, и чисти снег са решетака. Покрио је леђа неким џаком, а један његов крај натукао као капуљачу на главу, слично ћумурџијама, који су по београдским улицама нудили свој ћумур, а кад би га продали, празан џак, при повратку кући, стављали на главу. Прислања своје лице на прозор, и са природном радозналешћу гледа у моју собу, да види шта његов господар ради, и да ли је код њега још довољно светло, или већ треба да упали електрику. Његова чудна силуета добро пристаје уз зимску буру и уз црне голе гране ораха, које на све стране ударају, дивље и претећи. У камину пуцкара красна ватра. Како је пријатно и мирно у мојој соби, и како волим њене старе дебеле зидове, који зими чувају топлоту, а лети хладовину! Мало је још требало, па да се никад више не нађем међу њима.

Овде се за време мога отсуства догодиле многе промене. Већ месецима Јелисавета се зове госпођа Осаковић. У новембру се удала за свога Стевана. И Наста и Миша су такође срећан пар. Миша је одвео Насту у За-

јечар, где ће проводити један део године. А у марту доћи ће у Београд, и уселиће се у своју лепу вилу на Дедињу. Од Насте добијам врло срдачна писма. Она одушевљено говори о њиховоме новоме дому, и о нежној пажњи којом је Миша засипа; диви се великом предузећу које њен муж води са толико успеха и увиђавности. — Моја сестрица јако ми недостаје, — и мени, и свима. Сви чланови наше куће осећају добро да нема њене заштитне руке. Али она најзад треба да ужива своју срећу. Сувише је дуго била роб наших себичних жеља. Кад би наше Матијанче прочитало израз „роб”, она би се јако увредила, и поштено ме изгрдила. Она је једна чиста душа... оваплоћење правог, неповаренога женскога бића, какво је само један благонаклони Бог могао саздати.

Јелисавета ме редовно походи, али се не задржава дуго. У њој је неки немир. Прича сувише брзо, а њена веселост чини ми се одвећ гласна да би била истинита. Пре је о свакој ствари радо филозофирала. И најмањи догађај давао јој је повода за размишљање; њене психолошке опаске одавале су оштру способност опсервације и одличну логику. Мислим да би сад, као млада жена, имала још више прилике да обогати своју животну мудрост, пошто је, уз Стевана, ушла у друге друштвене кругове, и дошла у додир са новим људима. Чудно је да никад сама не говори о тим Стевановим познаницима, а на сва моја питања само кратко одговара како су врло симпатични, али како ништа нарочито не зна о њима да прича. А после тога потоне у мисли

и заћути, а њена веселост одједном је као усахла, док њене лепе очи тужно гледају у празно. Идућега тренутка већ она се сабира, опет господари собом, и маркира безбрижност. Ту није све у реду. Мора да јој се на Стевану или на његовим пријатељима нешто није допало, да јој се озбиљно није допало.

Међутим врло живо описала ми је барове, које је, из чисте радозналости, обиграла, са Стеваном, Костом и Бобом.

Морам дознати шта је мучи. Јелисавета је карактерно створење; сама њена природа намеће јој етичке норме. Она н еспада у људе који лакомислено прелазе преко онога што им се морално не свиђа. А нешто слично морало је заболети. Могуће — и надам се да је тако — њен немир, који ми не остаје скривен, потиче из неискусности и осетљивости једне младе жене.

Врло обазриво покушавао сам, у току разговора, да решим загонетку њеног нерасположења:

— Ти често имаш прилике да изиграваш малу домаћицу. Скоро свако вече гори код вас светлост, све до зоре. Зар се не осећаш сувише уморна од тако дугога бдења? Младо биће као ти мора добро да спава. Зар не мислиш, Јелисавета, да би било паметније не позивати тако често госте? Не би требало да Стеван одобрава све прохтеве и ћуди своје младе жене.

— Како?.. да свако вече не позивам госте? Али, драги чико, зар не познајеш више своју Јелисавету? Са венчаном хаљином ја нисам обукла и другу душу! Најчешће код нас горе долази Коста, са неколико пријатеља, и тада, са Стеваном, играју карте. Наместили су чак и рулет у соби за пушење. Боба и ја пробале смо једном срећу. Ја сам изгубила. Боба је добила, и продужила је да игра још неколико пута. Али она је сувише паметна, да би на тако глуп начин губила свој новац. Међутим, Косту је од зеленога стола тешко одвојити. У почетку, забављало ме је да гледам како играју. При игри падају многе духовите речи, и то ме је мамило да останем. Али, доцније, постало ми је досадно. И сад послужим господу, па се потом изгубим неопажено, и легнем да спавам.

— Тако... тако... Коста се дакле код вас угнездио! Могу мислити да му је то пријатно. Још ће нагонити Стевана да губи новац... Ти знаш, Јелисавета, да ви морате излазити на крај са оним што месечно добијате. Твој капитал се не сме трошити...

Моја братаница упаде ми у реч.

— Ах, не, чика Војо, ништа се не бој! Стеван је сувише мудар да би себи... да би нама нашкодио. Он не губи, или само мало. На крају, његов добитак је увек већи од његовог губитка, јер он уме да престане... Али Коста игра, и не уме да престане. Бојим се

да је ономад изгубио већу суму. Било би добро кад би ти са њиме хтео да говориш.

— Хм... Чија је идеја била да се горе чак и рулет инсталира?

— Не знам тачно... Мислим да је стрина Деса прва то предложила... И она чешће игра... одговори Јелисавета, сасвим збуњено.

— Стеван није смео да ту мисао приведе у дело. Где је тај његов здрав разум, у који сте се он и сви ви клеали? — рекао сам љутито.

— Па, Стеван није хтео да буде нељубазан... наша породица је тако велика... није лако бити са сваким у њој добар пријатељ, што Стеван од срца жели, — покушавала је она да га оправда.

— Лепо, али љубазност која може доцније некоме добро да нашкоди није на своме месту.

— Ти несумњиво видиш сувише црно, драги чико. Данас је сасвим обична ствар имати рулет у кући... Њега имају и потомци најбољих бакиних пријатеља... Унуци бакине пријатељице Пурићке, која је изгубила памћење, и која за прозор вели: „знам шта је ово, али не умем да кажем“, — поче Јелисавета одлично да имитује стару даму, да би ствар учинила мање озбиљном. — Исто тако и унуци госпође Драговић, чија је соба капела где се чува спомен на Драгу Машин, — и сродници „Паука“, који са два цвикера свира клавир, и чији дуги и танки прсти доиста остављају на мене утисак огромнога морскога паука, када миле по диркама, — тако да ме хвата прави страх. Сви они имају прибор за коцкање, или рулет.

— Може бити... Али ја вам нисам дао одобрење да у кући начините коцкарницу. Стеван, који увек тачно зна шта ради, зацело је имао свога нарочитога разлога кад је наместио рулет. То није невино задовољство, него, по моме мишљењу, најбољи пут да се начини много зла. Прва жртва је Коста... сама си признала и забринута си због тога... чак ме молиш да са њиме говорим... Сад ми је јасан твој немир и твоја разбриженост. То значи, код вас се свакога дана коцка, и то у велике своте... разуме се... иначе не би било задовољство... за те блазиране шупљоглавце... Стеван не губи... не много... он уме да престане... Његов добитак је увек већи... то јест, ваши гости иду кући са добро испражњеним џеповима... Таква банда!.. Иди, зови Стевана, нека одмах овамо дође!.. Био сам револтиран, у највећем степену.

Јелисавета ме збуњено и плачним гласом запита:

— Зар не би било боље да зовем Косту?

— Не... прво Стевана.

Јелисавета јако побледе, и њене усне подрхташе:

— Ако Стеван дозна да сам ја...

Погледао сам је. Моја братаница стајала је са отпуштеним рукама, — права слика страха и утучености. Наши су се погледи срели. Дубоко су потонули један у други, и ја сам продро до дна њене затворене душе. Неколико тренутака гледали смо се тако једно у друго. Тада су крупне, тешке сузе почеле да се котрљају из очију моје сироте Јелисавете, и текле су несметано низ образе младе жене, која је, немоћна и без речи, пустила да се појаве ови искрени сведоци њенога тајнога јада, а није их зауставила ни једним покретом.

Тако, дакле, стоји ствар са њеном новом срећом! Рекао сам јој са пуно саосећања:

— Шта си са собом учинила, мила моја... А јесам ли те могао задржати од тога несрећнога корака? Реци сама! Хтела си да побегнеш, ако ти ма ко спречи пут... Везала си руке и мени и самој себи. А сад се чудиш у какву се гадну птицу он претварао. Таквог га ниси познавала, је ли?.. Место да ти је сваки дан све ближи и дражи, ти долазиш на нешто страно, немило... и постаје ти туђ.

Саобрао сам се, па сам наставио:

— Слушај ме, Јелисавета... Живот доноси увек тешкоће, које ми не можемо предвидети... Зар сам и ја могао замислити да ћу се из рата вратити овако бедан богаљ? Претпостављао сам само да ћу умрети на бојноме пољу, часно, за отаџбину. Тако и ти... ушла си у брак са најлепшим претпоставкама... а живот је свиреп, па припрема нешто друго. Само... карактерни људи као ја, а и ти, морају да се боре са злом што их сналази. Они не смеју пасти у огорчење, не смеју дозволити да се кап по кап отрова слива у њихову душу, и да у њој оживљава мржњу; не смеју интелигенцију и своју младу снагу ставити у службу тамних сила, које њихов живот и хоризонт за увек замрачују.

— Зато ми, дете моје, не дозвољавај да те нерасположење обори, не гаји неугодне и жалосне мисли, које би те нагризле, већ напрегни свој разум, гледај храбро у невољу, и бори се против ње, прво стрпљењем, пажњом и љубављу... Студирај Стевана, његову нарав, његове добре и рђаве склоности, и труди се да га облагородиш. Као и остали људи, ни он није нека неосвојива тврђава, — како махом свако од њих мисли, — него је и његова унутрашњост центар одакле воде путеви, слични танким млазевима светлости. Труди се да пронађеш код Стевана путању која би ти отворила врата у његову душу, да би ти у њу унела нешто добро и племенито... Можда ћеш успети... Тиме би спасла и њега и себе... А ако не, онда те и није достојан... Ја те знам, — ти ради труле шљиве нећеш плакати.

Јелисавета ме загрли, ћутећи и даље. Наслонила је главу на моје прекаљене ратничке груди, а ја сам је миловао умирујући је, као онда кад је била још као дете, и кад се у заштитничким рукама свога чика кајала

за учињени преступ. Ниједном речју није ми се жалила на свој нови јад. Достојанствено и гордо подносила је оно што је сама себи припремила... Мало после, њене велике очи гледале су ме са пуним поверењем. Извадила је марамицу, обрисала је са образа тешке сузе; затим је узела пудријеру и огледало, и почела је да са лица утире трагове патње. Тада рече одлучно:

— Сад идем да зовем Стевана.

— Боље немој... Предомислио сам се... Друкчије ћу да уредим ту ствар... Буди потпуно мирна... и — горе главу!

Кад је Јелисавета отишла, поново ме је обузело беснило, и рекао сам себи:

„Зашто смо управо ми, учесници у светскоме рату, жртвовали своје здравље, своју младост, свој живот? Ми, ратници, дали смо што смо могли да спасемо отаџбину, да проширимо њене границе, и да целу земљу одведемо напретку. Хтели смо да будућим генерацијама осигурамо живот, како би се оне могле развијати у миру. Мислили смо да ћемо осигурати економски просперитет земље, а, са њиме, и напредовање уметности и науке. А шта је био исход тих огромних наших крвавих жртава? Ваљда мир не служи томе да младим људима пружа могућности за неометано задовољавање њихових рђавих нагона, како би у вину, картању и осталим хазардним играма могли злоупотребљавати благостање које је, после рата, подигнуто на костима мртвих и патњама живих?.. Таква банда!.. Доста је жалосно кад прве српске породице допуштају да њихови потомци на овакав начин пропадају. Зар смо наше границе зато проширили, да се олош са свих страна слије у нашу престоницу, и да све племенито преплавља дотле док га не угуши?“

Нисам имао снаге да се на вечери појавим, и да у старом часном оквиру наше трпезарије видим учтиве, безначајне маске извесних чланова породице, иза којих се крију гадне карикатуре душе. Откад нас је Наста оставила, дешава се често да по кога од њих нема на вечери. Моје одсуство, дакле, неће нарочито пасти у очи.

Седео сам у својој соби до поноћи. Верни Марко спавао је на тепиху испред мога кревета. Он има ноћас да изврши нарочити задатак.

Код Осаковића прозори су били јако осветљени... Дакле тамо се скупило друштво, на картање и на рулет... Пробудио сам Марка. Подринац по рођењу, био је он висок и атлетски саграђен. Усправио сам се у својој столици, а он је обавио моју руку себи око врата, и узео ме је на леђа. Марко ме је уверио да нисам тежак и да би ме, на овај начин, дуго могао носити, а да не сустане. И тада се са мном обазриво провлачио из старе куће, кроз снегом завејани воћњак, до капицика у башти, крај зида без прозора нове

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBL.BS

зграде. Марко је безгласно корачао преко мекког снежног застирача. Ову белу тишину није прекидао никакав птичији ни људски глас. Само се месец, велики и далек, појавио изнад голога дрвећа са гранама пуним црних гнезда успаваног птичијега света. Лагано смо откључали врата. — Марко ме је морао носити преко степеница до тречега спрата. Нисам хтео да употребим лифт, да не бих, шумом механизма, своје присуство пре времена одао. Дупла врата Јелисаветиног претсобља стајала су широм отворена. Велике биљке са крупним црвеним и зеленим лишћем красиле су привлачно углове. Одаја је била обилно осветљена, као и Јелисаветин салон, са исто тако отвореним вратима. Просторије су биле пријатно загрејане. Марко ме је наместио на једну фотелју у салону, чије су ноге имале мале точкове. Из собе за пушење допирао је до нас гласни говор. Марко ме на фотелји лагано одгурне тамо. Неко време остао сам непримећен иза завесе на вратима, и могао сам неометано посматрати друштво. Коцкали су се, наравно! Неколико непознатих личности Стеванових година падоше ми у очи. Потом сам приметио оба Пурића, младога Михајловића и браћу Драговиће, поред Косте и Десе. Боба је седела иза старијега Драговића. Михајловић је био блед до усана; само његове очи светлиле су, и грозничаво су пратиле котрљање кугле рулета. Извесно је много ставио на коцку. Стеван је седео на једном високоме седишту, у средини зеленога стола. Вршио је дужност крупнијеа. Баш је викнуо:

„Messieurs, faites vos jeux... rien ne va plus...”

Коцкарском грабуљом вешто је покупио тантузе, и гурнуо их сигурно господину који је добио, — као да је целога живота само тај посао радио... Мало доцније кугла поново стаде: црно шест. Мирне душе узео је Стеван грабуљом стуб тантуза пред Перицом Михајловићем, и један мањи пред Костом, и гурнуо их је једном мени непознатом лицу, добаивши му значајан поглед. „Ово двоје петљају нешто заједно”, прође ми кроз главу. Перица остаде нем и блед као креч. Свршено је било са њиме, то се видело, али нико није марио за то. Стеванов глас се поново разлегао:

— Faites vos jeux...

Коста је нашврљао нешто на хартији, и пружио је Стевану. Овај му је климнуо главом одобравајући, и бацио му преко стола неколико тантуза... Дакле позајмица!.. Десу је, изгледа, послужила срећа. Пушила је и намеравала је даље да игра. Млади Пурић повика промукло:

— Боби, дођи овамо да ми будеш маскота... иначе не играм више. Не занима ме да једнако губим... Брату си донела срећу... Даћу ти велики проценат. Боба се диже, мирно обиђе око стола, да би села са друге стране, иза

његових леђа. У том тренутку ме спази, и стаде као укопана:

— Ти, чико?! изусти, бледећи и црвенећи испод шминке.

Разгрнуо сам завесу, Марко је лако отиснуо фотелју, и ја сам се нашао свима видљив, усред њих. Иронично сам их поздравио.

— Добро вече, — или боље, добро јутро, господо моја! Видео сам да још гори светлост, и хтео сам младоме пару да начиним посету... Али где је Јелисавета, Стеване?

Сви су, као наелектрисани, скочили са својих седишта. Стеван је, за неколико тренутака, затворио своје плаве очи, — смишљао је, муњевитом брзином, како би се најлакше могла решити ова непријатна ситуација.

Уместо њега, Боба одговори брзо:

— Имала је главобољу, и легла је да спава.

— Тако, тако... И тада сте ви уграбили прилику да играте у велике суме. Њено присуство се канда овде много и не жели... Ви сте изгубили, господине Пурићу?

— Ах, о томе не вреди ни говорити, одмахнуо је овај руком.

— Тако!.. Али чини ми се да сте ви, пријатељу мој, баш сад имали један губитак, обратио сам се младоме Михајловићу. — Он промуца неколико неразумљивих речи.

Променувши одједном тон, упитао сам кратко и оштро:

— Колико?

Завладало је ћутање од неколико секунда. Сви су гледали на њега. Њихови погледи храбрили су га да прећути суму. Тада сам ударио песницом о сто.

— Хоћу да знам колико сте изгубили?!

Бедноме младићу било је већ свеједно шта још може да дође. Са њиме је било свршено. Више није имао шта да изгуби... Те мисли довољно је изражавало његово порђало лице и његово опуштено држање. Рекао је мирно, без покрета:

— Педесет хиљада.

— Можете ли да платите свој дуг?

— ...

— Дакле не можете. Чујеш ли, Стеване? И шта мислиш да ће овај младић сад учинити?

Далматинац рече, са својом одвратном љубазношћу:

— Немојте се, ви, чико, због тога узбуђивати; та ми његове дугове не узимамо озбиљно!

— Дуг у игри мора се платити, то је питање части, противио се млади Михајловић.

Неколико присутних, међу њима двојица мени непознатих Стеванових пријатеља, хтели су неопажено да се изгубе.

— Још тренутак, господо моја. И вама имам још да кажем коју реч... Марко, закључај излаз, и никог не пуштај напоље!.. — А сад ћу нешто да вам саопштим: Ова кућа није

саграђена зато да постане опасна коцкарница, где се неискусни и поверљиви познаници до-мамљују и пљачкају. Ја Стевану нисам дао дозволу да инсталира рулет. Дакле нико нема права да игра... Зато изјављујем да не важе ничији добитци ни губитци, и молим вас, госпо-до, да добитке вратите, а губитке пони-штите.

— Али, дозволите, ви идете сувише дале-ко... То је мој стан... ја сам господар од ових просторија, — умеша се Стеван, прилично уз-буђен.

— Вараш се, драги мој... овај спрат при-пада мени, ја плаћам порез, светлост и трош-кове око одржавања стана. То је мој поклон Јелисавети за њену свадбу... да би новац, који јој је деда месечно одредио, могла чувати за доцнија времена, или за важније прилике... како већ нађе за сходно. Теби, Стеване, и свим члановима наше породице формално за-брањујем да се скупљате у овој кући у овако стидноме циљу... Ти и Коста одмах ћете међу господом изравнати губитке и добитке. Нико од ваших гостију не сме оставити ову кућу ни са једном паром губитка. Јесте ли разумели?!.. Без поговора! Нећу се маћи одавде, док се не скине ова срамота са наших глава... Та јесте ли сви полудели, да се уопште усуђујете на једно тако нечасно предузеће?

Међутим, Коста је, црвен као вечерња ха-љина моје снаје Десе, шапнуо нешто Стевану, који га је зловољно слушао. Коста има ту особину да увек поцрвени онда кад други по-бледе. А гласно је рекао, некако театрално:

— Ја сам један од Николића, и кад је већ стриц мишљења, да сам ја или ко други из наше породице учинио нешто што би части наше куће могло нашкодити, — онда прихва-там његов предлог, а тако исто и Стеван... Починем са стрина Десом.

Са нешалантним покретом својих одне-гованих руку, на којима су сијали нокти боје тамно црвених листића руже, положила је она на сто пет хиљадарки. Остали учесници редом су следовали њеном примеру. Коста се на-лазио међу онима који су изгубили. Стевана је обузео хладан бес, кад је свој добитак морао да врати.

Боба се осећала врло понижена, баца-јући на гомилу четири стотинарке које је за-служила као маскота. Њено увређено лице одавало је да ово никад неће опростити сво-ме чики... Оштро сам пазио да се новац тачно врати. Најзад сам запитао:

— Колико сте ефективнога новца имали код себе, господине Михајловићу?

— Седам хиљада, господине Николићу, — рекао је и гледао ме је у уста, шта ћу рећи, као неко коме од мојих речи зависи живот.

— Дакле, дужни сте четрдесет и три хи-љаде? И то Стевану?

— Да... — одговорио је он једва чујно.

Узео сам са стола један блок, истргао сам страну исписану цифрама, и написао сам:

„Потписани изјављује да је анулирана и изравната сума од четрдесет и три хиљаде, које је господин Перица Михајловић изгубио, у недозвољеној игри са мном.

17 фебруар 1935.“

— Потпиши!.. — заповедио сам Стевану. Овај је прочитао, устезао се, и спремио се да гласно протестује. Ухватио сам га за руку. — Не противи се... Још ћемо се разговарати... заповедио сам још једном, и погледао сам га одлучно у очи.

Он је, најзад, потписао, а као сведоци оба непозната човека, — несумњиво Стеванови при-јатељи и саучесници. Веома непријатно дир-нути што сам их изабрао баш за ову сврху, они се, ипак, нису опирали. Најзад сам се и ја потписао, па сам рекао Перици:

— Тако... младићу, сад је све у реду. Из овога свега часно сте изашли, и не дугујете никоме ништа. Нико нема права да, поводом овога, тражи нешто од вас. Потраживање учи-њено у томе смислу, била би уцена, која је кажњива... Ову признаницу задржавам код се-бе... за сваки случај...

Савио сам ту хартију и метнуо је у џеп. Преко Перичинога лица пређе осмех олак-шања, док се лица Стевана и његова два пријатеља замрачише. Овде сам им добро по-кварно рачуне!

— А сад, господо моја, слободни сте, и можете се повући... Верујем да ће сваки од вас оставити ову кућу без губитка... Прет-постављам да је и за вас саме корисно да о овоме догађају не говорите.

И тада цела ова банда продефилова поред мене, један за другим, — на послетку млади Михајловић. Он се поклати преда мном, хтеде нешто рећи, али не изустити ни речи, него се, још једном, дубоко поклати. Климнух му гла-вом... Сигурно је да никад више неће сести за зелени коцкарски сто!

Тако „clearing“ је био свршен, — да се модерно изразим. Остало је још да се обра-чунам са члановима породице. О, како је горко болело мене, старога, вернога и срдач-нога ратника, и васпитача ове омладине, да са њима поступао као судија, да гледам Ко-стино затворено и непријатељско лице, и да осећам Бобине косе погледе. Па Деса, та ле-па млада жена кокошије памети, која само моме вештоме управљању њеним имањем има да захвали што је у стању да тако лако баца хиљадарке; па Стеван, коме сам поклатио је-дну драгоценост, Јелисавету, — Стеван који је варалица.

Тада је избио мој гнев због толике ла-комислености и подлаштва. Изгрдио сам их све по реду, апеловао сам на њихову савест и грмео сам тако да су се и прозори тресли.

А оно што је Стеван чуо, то његов обазриви, препредени дух није, ипак, могао предвидети. Сад бар зна да сам га прозрео. Са њиме сам се жестоко посвађао, јер овај фини господин није хтео допустити да му ја будем тугор. Пробуђена лармом, Јелисавета, у пицами, бледа као смрт, стајала је наслоњена на врата, ко зна колико дуго. Она је чула кад ми је Стеван довикнуо:

— Ви немате ништа ди ми забрањујете... У моме стану могу да чиним шта хоћу... или ћу да се иселим...

— Можеш, и то ако хоћеш одмах... али, у овој кући, нико се више неће коцкати... А Јелисавета остаје овде... Са таквим човеком, какав си ти, не пуштам је да иде, — одвратио сам му ја.

— Јелисавета мора са мном поћи. — Она је моја жена, и мора чинити шта јој ја кажем!..

У тај мах Јелисавета стаде између нас, и рече сасвим јасно:

— Ја остајем овде... Ако ти, Стеване, хоћеш да идеш, можеш то да учиниш, — ја нећу јурити за тобом... Али ја остајем овде, јер твоја плата није довољна ни за тебе. А ако се ја, због тебе, посвађам са мојима, и изађем из куће, онда сматрам за нужно да се свога дела наследства одрекнем... Сем тога, има још нешто важније, због чега свакако хоћу да останем... Мислим да ћу добити дете...

Зато чини оно што ти чика каже... Он има право, и жели нам добро.

Храбра Јелисавета! Она није више беспомоћна. Ради свога детета она ће се борити против зла и рђавштине. У њеном животу биће нешто важније него Стеван. Он је изгубио... Много је код ње изгубио.

Међутим, Стеван је зацело мислио: „Шта... да се одрекне свога дела? Каква лудост!.. Кад је тако, не остаје ми ништа друго него да се покорим... засад”.

Он брзо загрли Јелисавету, и рече помирљиво и љубазно:

— Е, онда је друга ствар... Ја се нерадо свађам, чика Војо... и, пошто сте старији, покуравам се вашем гледишту... Нека буде како желите.

— Биће само за твоје добро... — одговорио сам на то, суво.

По том сам отпустио Косту, Бобу и Десу... брата и сестру на први спрат, а снају на на други. Сви су они нерадо отишли: потајно су желели да говоре са Стеваном на само о овоме значајноме вечеру. Али боље да се прво испавају; вероватно ће од сутра бити паметнији.

Јелисавета и Стеван свели су ме до лифта. У једноме свежњу Марко је понео карте, тантузе, и демонтрани рулет; са њима ће рано у јутру наложити пећ у кујни.

Зора Ђорђевић

(Наставиће се)

Поглед на Сајам преко моста Краља Александра I

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Прилози за историју Београда

Бомбардовање Београда 1862 год.

Мали и незнатни догађаји, изазивају често велике последице. Када незадовољство маса достигне врхунац своје напетости, тада је довољан само један мали догађај, па да се то незадовољство излије у једну бујицу револта, сукоба и крви.

Тако је било и 1862 године.

Већ од подужег времена, осећало се у земљи извесно непријатељско расположење између Срба и Турака. Нагло подизање Србије под Кнезом Михаилом, нова слободнија струја и честе националне манифестације, Турцима се нису свиделе!

Нови млади нараштаји, са јачом националном свешћу и са већим народним поносом, који више нису хтели да буду сматрани као турска раја, као и њихови стари, одрасли у турскоме ропству, који су пред пашама и агамма правили темена, него су се сматрали са њима равноправним, па чак у неком погледу и над њима. Из те противности која је избила, наступили су затегнути односи између Турака и Срба и незадовољство и на једној и на другој страни и пригушено непријатељство, које се, сваког тренутка, могло да претвори у непријатељски, па чак и оружани сукоб.

Стварање српске народне војске, Турцима се није свидело и званична Турска је ово мрким и непријатељским погледом гледала. Порта је шта више и протествовала и на ово одговорила, појачањем својих трупа у тврђавама и гомилањем своје војске дуж српске границе.

У оваквој атмосфери, пуној експлозивних материја, требала је само једна мала варница, па да се догоди експлозија, да загрми и да потече крв.

И доиста, јуна 2 1862 године, са турске стране је била убачена та варница.

И пожар је плануо!

Тога дана, у једној свађи око воде, на Чукур-чесми, беше турском руком убијен један дечко, српско шегрче.

Овај жалосни догађај направио је узбуну и изазвао огорченост на српској страни и одмах ту крај чесме отпочело је било разрачунавање између грађана српских и турских жандарма.

На ову узбуну, долетео је био из српске полиције један жандармеријски наредник драгоман, те и њега турски жандарми убише, што је изазвало још јачу узбуну и огорчење.

Овај оружани сукоб око Чукур-чесме, муњевитом брзином раширио се кроз целу варош. Под утицајем овог крвавог догађаја, свет се узрујао и све се заталасало. Огорченост и срџба сваког тренутка и на српској и на турској страни, узимаху сви више маха, што на разним крајевима вароши изазва мање или веће оружане сукобе.

Срби беху огорчени, Турци разјарени. И једни и други, латише се оружја и тако отпоче огорчена и крвава борба.

Дафтар-бегова џамија, која се налазила на месту где је сад евангелистичка црква у улици Вука Караџића

Најжучнија се борба водила око џамије, у улици Вука Караџића, где се гомила наоружаних Турака затворила беше. Срби, као разјарени зверови, навалише на џамију, отуда из џамије чуо се урлик Турака: Алах! Алах! праћен пушчаним плотунима. Пушчана зрна као киша падаху на све стране преко улица и преко кровова, фијучући ударала су у околне куће и прозоре. Тада, једна гомила Срба јурну преко капије евангелске цркве (која и данас у истој улици постоји), у намери да се испне на кров пасторовог стана и да отуда пуца. Тада немачки пастор, са присебношћу и мирноћом Немцима својственом, изађе пред гомилу, покушавајући да је умири и отстрани. Но, пошто не постиже жељени успех, он им тада показа на пруску заставу, додавши, да црква и школа стоје под заштитом немачког консула. Ово је дејствовало. Незадовољна гомила одмах се повукла, док су пушчана зрна

и даље ударала у свештеникову кућу и школу.

После неуспела покушаја, Срби још са већом жестином ударише на џамију. У исто време, један Црногорац је успео да се попне, на кров мале турске кафанице која је била поред џамије, и из које су Турци такође пуцали. Наједном, неколицина њих са Црногорцем, срушише се кроз таваницу у кафану; у којој се начини лом. Неколико Турака погибоше а остали се разбегоше куд који.

И најзад, Срби успеше да развале тешка врата од џамије.

Тада храбри Влајковић Ђока, на штаки, са својом једном ногом, у пратњи Каћанског („Старог Барда”), и више наоружаних момака и жандарма, улете у мрачну џамију. Ватра сегну; пушке одјекнуше, али убрзо и умукоше.

Турци беху савладани и повезани конопцима. Сви они беху испраћени у жандармеријску српску касарну. У мрачној џамији не оста ни један Турчин. Само два турска леша, лежала су на прагу џамије, међу њима и хоџа, који је, то исто вече у акшам горе са мунаре певао својим правовернима своју вечерњу молитву: Алах! Алах акбар! — певао последњи пут!

Олуј се стишао.

На угасито плавоме небу јунске ноћи, месец се пробијао кроз облаке, и осветљавао једну дугу, језиву поворку, једну гомилу турских жена, које су у дугом реду, као беле ноћне сени, излазиле из хоџине куће где су се скупиле и затвориле и одатле су и оне кроз прозоре пуцале на Србе.

Увијене у беле јашмаке и огрнуте у беле фереџе, као гомилу ноћних духова и утвара, њих су сада спроводили наоружани момци, праћени гомилом радозналост света, који се сада, после онаквог огорчења и беснила, од пре мало часова, држао мирно и достојанствено. Доиста један пример достојан дивљења, као што је забележио тадашњи немачки пастор у својим мемоарима.

Кроз мрачне београдске улице целу ноћ крстарице су се страже наоружаних момака и жандарма, док се из грла храбрих српских младића добровољаца, охрила песма:

„Влајковићу Ђока
Са неколико момка,
Са жандари и бећари
Хеј, море, до зоре!”

А та песма одјекнула је целим Београдом, коју је још дуго времена после бомбардовања, певао цео Београд.

Око 6 часова изјутра, мир је релативно повраћен био. У средини вароши било је са свим мирно, само на периферијама понеке мале чарке.

Али, напрегнутост, огорченост и неизвесност, шта ће даље бити, обухватаху још јаче све дохуве, тим више, што се Кнез није налазио у Београду. Кнез Михаило налазио се тада на својем путовању по унутрашњости зе-

мље. Прву вест о немилим догађајима Кнез је добио у Шапцу.

Кнез Михаило

У понедеоник, око 7 часова изјутра, српска влада и консули страних сила, добили су један брзојав од Кнеза, који је гласио:

„Ако сви Турци до 8 часова у вече, не напусте варош, то ће војска (која дотле није узимала никаквог учешћа) бити изведена.”

После овог категоричког кнежевог ултиматума, сви консули корпоративно отишли су у град паши и предали му Кнежев ултиматум.

Сви консули беху заузели веома енергичан став. Паша је био притешњен и приморан да прими поднете му услове.

Тако је мир био закључен.

Тог целог дана, као и другог дана у уторак, изгледало је да се све стишало. Завладао је био потпун ред и мир.

Али, у души Турака, пригушена срџба и освета разбуктавала се све јаче. Не слутећи шта се тада у души Турака збивало, под импресијом да је завладао мир и да је обезбеђен и поредак, многи српски грађани и странци, који су били избегли и склонили се у околину Београда, почеше да се враћају у своје напуштене домове.

Али, у уторак, око 8 часова изјутра, у сред тог мира и тишине, одједном, отуда из тврђаве, зафијукну једна граната, затим, и друга и трећа.

Подмукли и вероломни Турци, беху прекршили закључени уговор о миру, и почеше да бомбардују варош.

Топовска зрна учесташе.

Турци позатвараше тешке градске капије и, ушанчени, у заклону масивних капија, отпочеше да пуцају.

Свет се поново узбуни и ускомеша.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Браниоци Београда живо се дадоше на посао.

На домаху Варош-Капије, на месту где се свршава Космајска улица, убрзо беху подигнуте српске барикаде.

Ни тим барикадама, Каћански „Стари Бард”, са својом Призренском Легијом, држао је у шаху Турке, који су се у Варош-Капији ушанчили били и отуда пуцали, одговарајући на њихове покушаје да отуда продру у варош.

Снажно бомбардовање из београдске тврђаве трајало је непрекидно све до једног часа поподне.

Свет, обузет паничним страхом, бежао је на све стране, док су турска зрна и кумбаре ударала у куће, из којих је лизао пламен и дим.

Свет је бежао у гомилама; неки на колима, понеки и на волујским колима, а највећа поворка пешке, жене, деца и стари људи са бошчама и корпама на рукама и на леђима, са оно мало најпотребнијег, што су могли у брзини да понесу и да спасу. Сви су јурили из вароши на периферије, да што пре стигну иза домаћаја топовских зрна.

Како Турци беху позатварали све градске капије, те се кроз њих није могло проћи и ићи даље, многи престрављени бегунци тада су скакали у ровове, који су се око капије налазили, из којих су неки били и напуњени водом, хитајући да се спасу.

Срећом, турска зрна беху крајње рђава, па није било већих жртава.

При овоме бегству било је и дирљивих и комичних призора.

Тако једна жена када је бегала, носећи на рукама своје дете, одједном поче на глас да кука:

— Јао! Куку и до Бога, однесе му топ главу! Јадно моје дете! Куку и до Бога!

Свет се ужастнут окупио око ње. Када јој људи приђоше, они видоше да она дете здраво и читаво носи на рукама, само је држала дете наопачке, горе ноге а глава му доле. У своме безумном страху, када је угледала детиње ноге горе у својим рукама, помислила је од ногу да је то обезглављени врат детињи и онда је ударила у кукање и запомагање.

И док неки ударише у смех, друге жене почеше да је грде:

— Луда жено, што си се раздерала, кад ти је дете, хвала Богу здраво и живо.

Цела околина Београда, а нарочито Топчидер, беху препуни избеглица.

Министарске госпође и госпође саветника и виших чиновника беху се сместили у Кнез-Милошевом Конаку у Топчидеру, остали свет је био под ведрим небом у парку и у Кошутњаку.

Све листом беше избегло.

Само је Кнегиња Јулија остала у Београду у Кнежевом Конаку. На све молбе нај-

ближе дворске околине, да се и она склони, она је хладно одговорила:

— Не, моје је место овде. Када Кнез није ту, у Београду, моја је дужност сада да овде будем, уместо Кнеза па макар шта се десило.

И све до свршетка, она је остала у двору, очекујући долазак Кнеза и саветујући се са владом и са страним дипломатима.

Овај лепи гест Кнегиње Јулије свакако је за похвалу и дужни смо да то подвучемо. То нам налаже и правичност и осећај дужности и захвалности.

Кнегиња Јулија, као удовица

Истога дана око 9 часова изјутра сви консули, претставници Великих Сила, дошли су у Конак на саветовање са Кнегињом.

Сви су изгледали озбиљни и узбуђени, понајвише енглески консул, док се француски консул само смешкао чинећи утисак као да му је цео овај инцидент по вољи, упознат са политичким и националним тежњама Кнеза Михаила и о расположењу свога суверена према плановима српскога Кнеза. Сви пак консули, добили су наређења од својих влада, да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

брзо интервенишу и да најенергичније поступи да се непријатељства обуставе и да се мир и ред обезбеде, страхујући да се из овог сукоба не изчаури онај баук, од кога се много година плашила цела Европа: *Источно Питање*.

Пре доласка консула, Кнегиња је конферисала са српским министрима, и наредила Министру Војске да се редовна војска изведе у варош.

На овој конференцији у двору решено је било да сви консули корпоративно иду команданту београдске тврђаве Ашир-паши и да у име своје владе најенергичније протестују, што је закључени уговор о миру прекршен и да захтевају да се сместа бомбардовање обустави.

Око 10 час. сви консули, на двоје каруца, возили су се у град, сретајући успут још гомиле бегунаца, док преко њих прелетаху турска ђулад. Сада је бомбардовање са тврђаве достигло врхунац, али без стварног дејства.

Паша је био крајње изненађен овом посетом. Од узбуђености једва је могао да проговори: Бујрум! Изволите, седите.

Консули осташе стојећи око њега, озбиљни, енергични, чак и намрштени.

Тада енглески консул узне реч:

„По наредби наших великих влада дошли смо да протестујемо због нарушења уговора, који смо пре два дана с вама закључили. Шта значи ово бомбардовање? Зашто сте прекршили свечано дату реч?

— Морао сам. — одговори паша доста збуњено. — Зашто сте морали? Ко вас је на то приморао? — Ено, видите, они бегови што малочас изађоше. Они су то тражили.

— Па зар ви нисте имали власт у рукама? Зар ви нисте заповедник ове тврђаве и заповедник над турским народом у овој вароши, паша ефендум?

На то му приђе сасвим близу аустријски консул, унесе му се у лице, па му енергично рече:

— Сада, када сте показали, да не умете да употребите власт, коју вам је царски диван у Стамболу дао, ви сте показали да нисте за ово место. И по налогу високе владе од пет Великих Сила, ми вас овог часа разрешавамо од ваше дужности, као команданта ове тврђаве.

Паша, блед у лицу, сав уздрхтао отпоче да се опире:

— Мене може да сургунише само моја влада из Стамбола — промуца паша.

— Немојте се узалуд опирати. Ја вас упозоравам да аустријски монитор са војском стоји већ доле испод града. А српска војска наоружана већ пролази улицама београдским и чека само на заповест па да удари на град. Дакле, немојте да се узалуд пролива крв и да вас везаног и пониженог као роба извуку из града, него мирно и достојанствено, као

што вам приличи, сиђите одмах у Доњи Град и укрцајте се на пароброд, који доле чека, да вас однесе у Видин.

А сада још издајте последњу наредбу као заповедник ове тврђаве, да се одмах обустави палба из топова.

Паша сав унезверен и изгубљен, удари у длан. На то уђе један турски бимбаша и паша му рече нешто на турском језику. Бимбаша га зачуђено погледа али оде да изврши заповест командантову. То је била његова последња заповест, да се обустави топовска палба.

— А сада с Богом, паша-ефендум, и срећан вам пут! — рекоше му иронично сви консули и изађоше.

У подне, око 1 час, ниједан топ више се није чуо озго са бедема београдског града.

Француски конзул наредио је да му се разапне шатор на највишем месту београдског града, одмах испред Сахат-куле, а енглески конзул, међутим, наредио је да му се разапне шатор на Калемегданском пољу, испод првих бедема. Остали консули разишли су се по вароши да би умирили преплашено становништво.

Бомбардовање Београда било је завршено. Сада је већ цела ствар лежала у рукама дипломаице, која је отпочела живе преговоре са Портом и са Кнезом.

Ови преговори трајали су релативно доста дуго. За то време проглашено је било ванредно стање. За команданта београдског гарнизона, био је наименован пуковник Јован Ђорђевић, уопште познат под именом „Јоца Шваба”.

Целу средину вароши беше заузела војска. Војничке патроле крстарице су дању и ноћу, кроз њене опустеле улице Београда. Све радње беху затворене. Сваки рад обустављен. Грађанство се привремено повукло и преселило на периферију Београда, понајвише, на источни и западни део Врачара. Аустријски и немачки поданици беху се склонили у Земун, где су чекали на развој догађаја.

Дипломатска конференција беше сазвана јула месеца у *Канлици*. Порта је захтевала да се распусти наша војска или да се смањи на незнатан број.

На ово су наши делегати одговорили и доказивали да је бомбардовање Београда очито показало, да опасност за мир не долази од наше војске, него од турских гарнизона у Србији; зато они траже, у интересу трајног мира, да се турски гарнизони из тврђава у Србији повуку.

Велике Силе, као вазда, биле су подељене: Француска и Русија уз нас, Енглеска и Аустрија на турској страни.

На тој конференцији наши делегати су тражили да се поруше све тврђаве у којима су се налазили турски гарнизони. Конференција пак је решила, да се поруше само два гра-

да, Соко и Ужице, и да се задрже све четири тврђаве на Сави и Дунаву, које су за Турску биле од важности, као: Београд, Смедерево, Шабац и Фетислим.

Порта је била вољна да турско становништво напусти варош и места у Србији, али је захтевала да своју војску задржи у тврђавама, док је Кнез Михаило пристао само на формално држање тврђава турском војском као знак турског суверенитета — то јест да у тврђави сме да буде само једна мала посада, највише до 250 војника.

Најзад попуштањем и са једне и са друге стране, успело се, да се трајни мир осигура и поврати редовно стање.

Са оваквим решењем Кнез Михаило и његова влада били су посве незадовољни али шта се могло, морало се примити решење Великих Сила и чекати на доцније повољније прилике.

И поред овог, по изгледу слабог успеха, бомбардовање Београда донело је веће користи нама Србима него Турцима; Бомбардовање Београда било је демонстративан одговор Турске, на стварање наше народне војске у намери да нас застраше и да нас принуде да нашу народну војску распустимо, или да је бар смањимо на незнатан број.

Али, Кнез и његова влада, нису се уплашили од турских топова. Уместо да задовоље Турску, као што су они на Порти очекивали, они су дигли на оружје цео народ, решени да, ако Турци употребе силу, одговоре им својом оружаном снагом.

Овим одважним ставом Кнеза Михаила и енергичним држањем српске владе било је решено питање о нашој војсци. Турска је морала прећутно да прими и даље постојање наше војске, јер се није усуђивала на један тако опасан корак да ово спречи и изнуди оружаном силом.

По наредби из Цариграда, Турци са својим породицама, мораше да напусте Београд и остале вароши у Србији.

Ово напуштање својих домова и имања за њих је било болно и тешко. Многи од њих овде су се изродили и уживали у овој средини. Растанци су често били дирљиви и са сузама у очима.

— Е, комшија — говорио је понеки Турчин своме комшији Србину: Дође вријеме да се

растанемо. Настауо је други вакат, друго вријеме. На сабљи сте изгубили и на сабљи добили. Воља Алахова!...

А неки би комшија опет рекао:

— Није нам било овђе лоше са вама, да смо вас боље пазили, још смо могли дуго година овђе са вама живети, до воље Алахове. Не бејасте лоше комшије. Него, ако сам ти нешто на жао учинио, опрости, ефендија.

Тако је, после кратког времена, цела Кнежевина Србија била очишћена од Турака. Остале су још само турске посаде у тврђавама. У београдском граду посада је била мало јача, док је у другим градовима била слаба и незнатна.

Тако се свршило бомбардовање Београда у нашу корист, да после кратког времена и последњи остатци турске силе и моћи нестану, предајом градова у српске руке, као неминовна последица бомбардовања Београда, те да Србија потпуно постане слободна и своја и да се испуне пророчанске речи српског гуслара:

„Друмови ће пожељет Турака
Ал' Турака нигде бити неће”.

Владислав Ст. Каћански.

А. Г. Балаж: Савско пристаниште

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Стари водоводи, чесме и бунари у Београду

II Римски водовод

Овај водовод је најстаријег порекла и изградиле су га Римљани ради снабдевања водом београдског града. Нема трагова да се из тог водовода, у прво доба, и варош снабдевала водом.

Према реферату г. Тиослава Тошића, шефа водоводне мреже у пензији, глава (ауз-резервоар) извора налазила се у Дубоком Потоку, на 200 мет. испод Пашине чесме. Глава је имала димензије: дужину 4, ширину 2 и висину 1.40 мет. Од те главе полазио је канал римског порекла у висини 1.40 м. и ширини 0.70 м. У њему се је налазио мањи канал за спровод воде, пречника 14 см.

Кроз велики канал могло се је све до 1890 г. ићи, од Пашине чесме па све до некадашњег тркалишта у ул. Краља Александра.

Издашност извора римског водовода у 1890 и 1891 била је:

1) Извор испод цариградског друма	300—200—150
2) „ у глави	5000—1000—
3) „ код Пашине чесме	600—100—10
4) „ у Милином потоку	1500—150—80
Свега:	7400—1450—240

Цифре означају количину воде у грамовима коју су ти извори давали у једној секунди. Прва цифра означава највећу, друга средњу а трећа најмању количину воде.

Овај водовод није имао главни резервоар, већ само резервоаре у чесмама. Али, пошто је овај водовод специјално ради града био изграђен, а према најновијим истраживањима у граду је постојала водоводна мрежа, то је морао постојати и резервоар. Тај резервоар био је код градске чесме, на путу који из Горњег води у Доњи град.

Извор у Милином потоку налази се на 600 м. испод данашње трошаринске станице у ул. Кр. Александра.

Осим поменутих извора постојали су, па и сад постоје, и ови извори:

1) **У ул. Мајке Кујунџића.** Вода је одатле малим, зиданим каналом, пречника 20 см., ишла у резервоар, који се је налазио у Денковој башти — ул. Војислава Илића 135.

2) **У Дубоком Потоку,** — на 4 $\frac{1}{2}$ км. од Пашине чесме, идући путем у Смедерево, а у месту зв. „Липовица”. Вода одатле ишла је у поменућу главу.

3) **На Лаудоновом Шанцу,** више циглане Спасе Јовановића. Тачно место извора не

зна се, али код циглане је нађен зидани канал, пречника 20 см. који је доводио воду у резервоар у ул. Краља Александра код данашње последње трамвајске станице. То је отприлике на 350—400 м. далеко од Цветкове кафане.

Од тога канала вода је ишла у Денкову башту.

Сад тај канал доводи воду у резервоар индустријалца Јаћимовића, у ул. Опатиској. Резервоар је дугачак и широк по 14 м. а дубок 4 м. Из тог резервоара вода се моторном снагом тера у друга два резервоара на Лаудоновом Шанцу, од којих један захвата 2,400.000 а други 1,500.000 л. воде. Из тих резервоара вода долази и данас у циглану.

Резервоар код последње трамвајске станице порушен је и Јаћимовић је ниже њега направио мали шахт.

Из ових излагања види се да су извори римског водовода слали воду на две стране: у град и у Денкову башту. Зашто? — то ћемо видети доцније.

Сви извори римског водовода и данас су активни, али слаби. Узрок је у томе што је посечена шума.

Вода у потоку испод Денкове баште из тих је извора.

До 1860 овај водовод је спроводио воду и у горњи град, а по Виловском и К. Протићу и у римски бунар; али, **уколико се тиче бунара, то није тачно.** Око 1870 канал је пресечен у Александровој ул. и отада је тај водовод снабдевао водом само ове чесме: 1) код кафане „Миријево” на углу Александрове и Краља Милутина; 2) код „Црвеног петла” у Франкопановој; 3) у старом двору; 4) у бив. руском посланству преко пута двора. Та чесма позната је под именом Симићева; и 5) у бив. кварту врачарском, на коме је месту сада Новинарски дом — ул. Франкопанова бр. 28.

Стари двор, порушен 1903, држава је купила за двор 1844 г. за 4000 дуката. И та зграда, и она преко пута, где је било руско посланство биле су својина Алексе Симића. Чесме у тим зградама подигнуте су око 1840 г.

Канал римског водовода ишао је изохипсама и имао овај правац: Пашина чесма — ул. Тодора од Сталаћа — Возаровића крст — ул. Милешевска — Крунска — Кичевска — Александрова — Дворска башта — ул. Краља

Милана, — Теразије — Кн. Михаила — Горњи Град.

Од двора овај канал ишао је упоредо са каналом варошког водовода све до ул. Краља Петра. Одатле се је варошки канал одвајао и ишао ул. Богојављенском, Поп Лукином и Босанском.

Остаци тог канала налажени су на много места. Маја месеца о. г. нађен је тај канал на углу Милешевске и Зорине. По правцу његовом могло се видети да је долазио из Крунске, пресецао Милешевску и ишао у Александрову, где је излазио код кафане „Мали Балкан“. Има остатака тог канала и у горњем делу Милешевске ул. као и код писоара на Великом Калемегдану. Даљи траг тог канала од писоара па до града није нађен. Према томе, тврђење да се је тај канал свршавао у римском бунару, претставља само једну хипотезу која ничим досад није доказана.

На сваких 100 мет. овог канала били су шахтови, кроз које се силазило у канал ради чишћења.

Вировски у књизи „Стари Београд“ тврди да су римски водовод саградили Аустријанци од 1722 до 1736, када су у својим рукама држали Београд. Они су, како Вировски каже, саградили и римски бунар, у који је вода долазила са Пашине чесме. Из тог бунара, Вировски прича, вода се црпела неком великом машином, али не каже каквом.

И водовод, и бунар, по казивању Вировског, рађени су под управом кнеза Александра Виртембершког, који је у оно време био гувернер окупираног дела Србије. Исто то тврди и ђенерал Коста Протић, некадањи краљевски намесник, у књизи „Одломци из историје Београда“. За бунар каже да је 108 стопа дубок и да има 212 степеница.

Та тврђења, видећемо касније, нису тачна.

Приликом израђивања канализације, новог водовода, затим при подизању толиких грађевина, наилазило се је на трагове канала и зидина, од чега је врло много затрпано без претходног испитивања.

Римљани су много полагали на воду и свуда израђивали водоводе. У Београду су на то и нарочито били принуђени из два разлога: 1) Што је бунарска вода била махом рђава; и 2) Што је требало граду обезбедити воду за случај опсаде. Г. Тиослав Тошић тврди да је глава извора у Дубоком Потоку била покривена плочом, на којој је стајао неки латински натпис. Он је на то, у оно време, скренуо пажњу Валтровићу, професору Велике школе у пензији, али не зна да ли је Валтровић то прегледао и резултат прегледа публикувао. Кад је г. Тошић ту плочу тражио 1933, мештани су га обавестили како је неки ћата из Мокрог Луга порушио ауз-главу и ту подигао кућу.

Та плоча са латинским натписом пружа доказ више да је римски водовод заиста рим-

ски, а да су Аустријанци од 1722 до 1736 вршили само оправке на њему, или и потпуну реконструкцију. Ово потврђују и открића до којих је у Бечкој архиви дошао г. Др. Стеван Иванић. Из пронађених докумената види се да су Аустријанци вршили само корените оправке на том водоводу. Даље се види: да је још онда постојао и Булбудерски водовод, а поврх свега да је и у самом граду постојао водовод, из кога се снабдевала и немачка варош, а то је данашњи Дорћол. Постоји и примитивно израђен план тога водовода, у који је вода долазила са извора код Пашине чесме.

Чињеница да је град имао свој водовод, повлачи собом и претпоставку да је у граду морао постојати и неки резервоар из кога се вода разливала у јавне чесме и у зграде. Самом граду било је потребно много воде и зато је римски водовод и био изграђен. Сва вода из тог водовода ишла је у град и тек од 1840 једним делом те воде служила се и варош, и то само из пет чесама које су постепено израђиване према насељавању врачарског дела Београда.

Пада у очи да је канал од Пашине чесме па до града израђен у овим димензијама: висина 1.40 и чиста ширина 70 см. Према каналима других водовода, то изгледа као луксуз. Али, треба имати на уму да су Римљани све објекте радили у великим димензијама и солидно, а поред тога сви ти велики радови извођени су снагом робова.

Помиње се и могућност да су толике димензије канала биле предвиђене и из војничких разлога: да би се тим каналом могло ићи. Али ту тезу, као што ћемо доцније видети, потиरे чињеница да се је њиме могао и непријатељ служити.

Постоји још један докуменат који потиरे тврђења Вировског и К. Протића. У књизи Др. Душана Поповића: Београд пре 200 година изнет је опис Београда од стране Дриша, аустријског дипломате, који је 1719 био у Београду. Дриш пише ово:

„Ишли смо и у Горњи Град, те смо видели ону чесму у граду, у коју је доведена вода кроз цеви из даљине од једног сата а и више, и онај бунар који је ископан кроз пробијене стене да посада београдска може да црпи воду из њега ако би опсађивач прекопао канале и одвратио чесменску воду.

Овим су потрвена тврђења Вировског и Протића. Док они тврде да су и бунар и водовод израђени од 1722 до 1736, дотле је Дриш оба та објекта затекао у Београду 1719. Овоме треба додати: Вировски није означавао изворе, из којих је црпео податке, а Протић се позивао на Вировског. Из овога се види да су и водовод и бунар објекти које су Аустријанци затекли.

Сви они који су држали Београд, морали су знати за изворе код Пашине чесме, у Булбудеру и Мокролушкој котлини. И кад су

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

то знали, морали су се трудити и да их искористе, утолико пре што их је на то потреба наметнула.

Чудновато је да Дриш само једну чесму помиње у граду. Да ли је могуће да је само једна постојала? Евлија Челебија помиње да је Мехмед паша подигао чесму у шанцу Горњег Града у XVII веку. Да би се многе ствари расветлиле потребно је детаљно вршити истраживања и у једном и у другом граду, а у том правцу досад је врло мало учињено. Можда ће се доћи до повољних резултата кад се општини цео град уступи и она у њему почне изводити радове на уређењу и рестаурацији.

Евлија Челебија у свом путопису тврди да је 1660 у Београду било 26 чесама и додаје да је тај број био недовољан према величини вароши која је имала 17.000 кућа и 98.000 становника без војске. Челебија је свакојако претерао у овим цифрама. Колика је површина била потребна за 17.000 кућа, које су у оно доба све имале баште, или бар мала дворишта, а притом куће су, скоро све, биле приземне?

Челебија помиње и употребу речне воде коју су у сакама вукли коњи и мазге. Даље говори да је у Београду онда било 11.000 бунара, али је вода била мало слана. И ова цифра је претерана. Бунара је свакако било доста, али релативно мало са добром водом. Да је бунарска вода била добра, не би се свет гушио око оно мало чесама које су у старом Београду постојале.

Ако је у оно доба заиста у Београду било 98.000 становника без војске, онда је морало бити и велико старање за добављање воде. Сигурно је да су водоводи онога времена давали много више воде но што су давали у другој половини прошлог века. Шума је била свуда; не као данас.

Кад бисмо знали како су биле распоређене оне чесме — 26 на броју, — онда бисмо одмах знали и одакле је вода у те чесме долазила. На једном месту Челебија помиње Чукур чесму и Чукур хан поред ње. Пошто је та чесма добијала воду из Булбудера, то значи, као што је већ речено, да је булбудерски водовод постојао и у XVII веку.

Несумњиво је да је римски водовод најстарији. Кроз велики канал могло се ићи. У историји Београда он је једном одиграо важну улогу. У својим мемоарима прота Матија Ненадовић прича како су јаничари на превару узели Стамбол капију (код данашњег позоришта) 1801, али после нису знали како ће најлакше ући у град. Тада им је један Цинцарин показао „лагум“ којим се вода спроводи у Горњи Град и јаничари су „побушељке“ тим путем ушли у град, пашу узели под своје, па доцније убили. Тај канал, то је римски водовод. Јаничари су у канал ушли негде око данашњег „Руског цара“, пошто им је ту било најближе.

Имамо још један доказ да су Римљани градили водовод од Пашине чесме па до Града. На углу Кичевске и Зорине улице, приликом копања темеља за нову зграду, указао се канал овог водовода. На томе месту ми смо измерили чисту шупљину у висини 1.40 м, а у ширини 70 см. Сутрадан, пошто је тај канал откопан — 28 маја т. г. — г. Милан Николић, инжењерски пуковник у пензији, на молбу пишчеву, био је љубазан и изишао на терен. Г. Николић је утврдио: да је, по начину зидања, основа канала заиста римског порекла; даље, да је у своду било цигаља и римских — дебљине 4 см. — и доцнијег времена, а то значи да је та новија цигла метнута у свод приликом оправке канала. По положају канала, јасно се видело да је долазио из Крунске, пресецао Кичевску и ишао ка Александровој улици.

Г. Николић је закључио да је тај канал римског порекла и да би израда његова данас стајала око милион и по динара.

Према овоме, нетачно је да је тај канал остатак турског водовода, што је неки инжи-

Место на Калемегдану на коме је била прва чесма у Београду

њер (име му није означено) изјавио па то и у „Политици“ објављено 28 маја о. г.

Штета је што има врло мало писмених трагова и фотографија старих водовода и чесама. Да ли их уопште није било, или су изгубљени? Наши стари нису налазили за потребно да пишу о томе. Такође је штета што смо ми све чесме уништили, изузев теразијску, која се налази у Топчидеру, а многе од тих чесама могле су баш и остати. Модерни Београд, проткан источњачким колоритом, био би интересантији и привлачнији за странце.

2

Да се вратимо и подробније расмотримо питање Римског бунара: одакле је добијао воду у прошлости, одакле је добија сада и ко је и када тај бунар направио.

Виловски и Коста Протић тврдили су да се је тај бунар снабдевао водом из римског водовода. То је била њихова хипотеза, али

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

погрешна. Дриш, као што је већ поменуто, јасно је казао да је бунар направљен ради тога да би Град за време опсаде имао воде на случај да чесменска вода буде пресечена. Да је бунар добијао воду из римског водовода, онда би на случај његовог пресецања, без воде остали и чесме и бунар.

У бунару и данас има воде. На дан 1 јула о. г. дубина воде износила је 6 м. Кад је има данас, ње је било и раније. Баш и да се поклонни вера тврђењима Виловског и Протића, онда се мора запитати: зашто би се две воде мешале а на штету чесама у граду, које би на тај начин биле ослабљене? Према овоме, потпуно је доказано да се бунар никад није снабдевао водом из римског водовода.

По другој хипотези, у бунару је чиста савска вода, а по трећој: подземна вода која долази из Фрушке Горе и допире до Макиша, одакле се и садањи београдски водовод снабдева водом. Што се тиче макишке воде, г. Драгутин Бабић, пензионер, саопштио нам је мишљење Јована Цвијића, по коме у Макиш вода долази са две стране: са Авале и Космаја. Према мишљењу Цвијићевом требало је копати бунаре у Ади Циганлији.

Анализом коју је извршила јуна мес. т. г. Хемијска лабораторија Општине београдске утврђено је да вода у Римском бунару није савска. Анализом је утврђено: да је вода загађена, да има велику тврдоћу и да је за пиће неупотребљива.

Можда би анализа дала друкчије резултате кад би се избацавањем воде и песка дошло до правог дна бунара, али да се претходно изврши дезинфекција.

Анализа у детаљима гласи овако:

„Суви остатак на 180° С	2.88‰
Хлориди (као хлор С ₂)	0.320‰
Утрошено перманганата за органске материје	0.018‰
Амонијака (NH ₃)	има
Нитрита (H ₂ O ₃)	има
Нитрата (H ₂ O ₅)	има
Сулфата (СО ₃)	0.220‰
Силицил диоксида (Сј О ₂)	0.044‰
Гвожђа и алуминијум оксида	0.002‰
Калцијум оксида	0.311‰
Магнезијум оксида	0.068‰
Тврдоће:	
Целокупна у немачким степенима	40.64°
Карбонатна у немачким степенима	8—68
Стална у немачким степенима	31.96

Сима Лозанић вршио је анализу ове воде јула мес. 1871 (вид. Гласник Ученог друштва", св. 48). Анализа је скоро истоветна са овом садањом.

Ко је и када подигао римски бунар? На то питање не може се са сигурношћу одго-

ворити. Највероватније је да су га подигли Римљани, али у мањем обиму, но што је данас. Кад су Римљани били толико педантни, те су израдили онако солидан водовод од Пашине чесме па до града, свакако су морали помишљати и на могућност да тај водовод буде пресечен и Град остане без воде. И кад су о свему водили рачуна, морали су и о томе, па су следствено тражили начина да у Граду увек буде воде. Зато подизање тог бунара треба њима и приписати.

Неки мисле да је бунар подигнут за време Деспота Стевана Високог. Међутим, нема ниједне чињенице која би ишла у прилог томе тврђењу.

Постоји и претпоставка да су га Турци подигли. И то је без основа. Турци нису градили такве објекте, а и да јесу, о томе би било трага у њиховим архивама. Међутим, никакви трагови о томе не постоје. Позитивно се зна да Турци никад нису правили бунаре по градовима.

По казивању г. Жике Јанковића, заступника пиваре Бајлонове и Благ. Марјановића, пензионера, (а њима су то њихови очеви причали), Римски бунар био је спојен једним каналом испод Саве са Земуном. Тај канал био је сув и њиме се могло комотно ићи. Да ли је тај канал заиста постојао, то се данас не може знати.

Има већ 2 године како је овај бунар оправљен, захваљујући Министарству војном, односно управи Војног музеја, и приступ је слободан и безбедан. Тај бунар се увек, а нарочито недељом и празником, много посећује и за улаз се наплаћује 1 дин.

У бунару је спроведено и електрично осветлење, али није довољно изведено. Степеништа — одморишта — осветљена су добро, а окуке слабо. Не би био велики трошак да се сав бунар лепо осветли.

Управник Војног музеја, ђенерал г. Војислав Вуковић, под чијом је управом и надзором овај бунар уређен, рекао нам је да дубина бунара до воде износи 33.60 м и да је бунар потпуно очишћен тако да се дошло до чистог шљунка. Тога шљунка има доста и нанетог и кад би се копало још 4—5 м онда би ниво воде био спуштен и дошло би се до правог дна бунара. Тад би се видела и тачност приче о каналу са Земуном.

Приликом чишћења није нађено ништа не-обично. Познато је да се много говорило како су у бунар бацани и лешеви. Од свега тога ништа у ствари није било.

Кад смо овај бунар посетили 1 јула о. г. ради узимања воде за анализу, тада смо приметили да је у бунару топло, иако је тај дан био прави јесењи са хладном кишом; а раније, кад је напољу била велика врућина, у бунару је било хладно.

Тога дана — 1 јула — вода у бунару је надошла и поплавила три степена. Генерал г. Вуковић, који прати кретање воде у бунару,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

казао нам је да кад вода у Сави опадне, у бунару расте. То је интересантна појава. И још нешто: вода у бунару потпуно је бистра, а боја плавичаста.

Што се дубље силази у бунар то све више капље вода са сводова и наравно меша се са бунарском.

У бунару има 209 степеница, али их свакако има више, јер, неке су у води а неке у наносу.

Према мерењу које је извршила Управа водовода у другој половини јула о. г. утврђено је ово:

1) Надморска висина бунара износи на улазу у њега	108.42 м.
2) Дубина бунара	39.50 м.
3) Дубина бунара до воде	33.60 м.
4) Дубина саме воде	5.96 м.

Приликом чишћења бунара, како каже генер. г. Вуковић, сва је вода била исцрпљена и онда се видело како вода из песка извире. Што се анализом показало да је вода загађена, то није ништа необично. Бунар је отворен, вода се не црпи, разни бакцили не сметано продиру у воду, а дезинфекција никад није вршена. И сам силазак толике публике у бунар доприноси загађивању воде у њему.

Права дубина бунара не зна се. Требало би избацити сав песак из бунара, па би се тек онда дошло до основе његове. Генерал г. Вуковић изјавио је да ће наредити поновно чишћење, чим буде дошао до средстава, нарочито техничких.

4

Стварањем новог, Римски водовод је и даље, за неколико још година остао. У извештају одборске комисије, поднетом председнику општине Николи Пашићу, 21 априла 1897 пише и ово:

„Постојао је доскоро још један стари водовод, тако звани римски, који је давао воду за стару фишекциску чаршију¹⁾ и суседне улице, као делимице и за двор, али, како смо сазнали, тај је водовод уступљен приватном лицу ван вароши. На завршетку напомињемо да би требало одмах повећати број чесама на старом водоводу, бар на оним местима где су и пређе биле, јер је пре свега то **тековина** од

¹⁾ Данас улица Краља Александра.

старина, а том би се водом у извесним приликама могло служити и за пиће, Како је са старим водоводом спојен и бунар испод војног сењака, то би се могло начинити и више чесама но што их је било”.

Доцније пак, из извештаја комисије од 5 јула 1900, видимо ову констатацију: „Римски водовод спојен је са великим резервоаром новог водовода”.

5

Раније смо поменули чесму у Горњем Граду. Та чесма и сад постоји у новом градском парку, поред плота, кад се из Горњег иде у Доњи Град. Поред ње стоји једна стара кућа, за коју ген. Вуковић мисли да је била резервоар римског водовода, одакле се вода разливала у чесме.

Слика те чесме из ранијег доба — прави уметнички рад — налази се у канцеларији у правника музеја.

Шеф отсека за паркове, инж. г. Крстић рекао нам је да ће ова чесма бити понова намештена, пошто се претходно уреди.

По казивању ген. г. Вуковића, на више места у Граду нађене су водоводне цеви од керамике. То је доказ да је у Граду било више чесама.

Стари амам у Доњем Граду такође се се снабдевао водом из римског водовода.

Драг. Ј. Ранковић

Индустријски павиљон на Београдском сајмишту

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNI

Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије

(Наставак)

VIII

Још до 1858 у *Крајујевцу* су подизане куће од ћерпича, што се види из једног дописа у „*Србском Дневнику*” у коме се описује поплава од Лепенице; па наводи да су многе страдале, „јер је вода расквасила непечену опеку, те се сада руше димњаци и дуварови”. Те је године зидан кроз варош за Лепеницу одводни канал, а и калдрмисане су важније улице, те се дописник нада да ће се доскора и цела чаршија калдрмисати.

У једном опису о дочеку Кнеза из 1859 помиње се да је на средини *Пожареваца* била лепа чесма.

У истом листу дописник из *Карановца* жали се да нити има калдрме, нити су улице насуте. „Од бара и блата неможе се и после најмање кише кућама изван пијаце прићи, особито летос”.

Ужице од 1865—1875 по сећању из детињства описује *Љуб. Стојановић*:⁶⁴⁾ „Куће су биле најчешће на *спрат*; *приземље* је било зидано каменом, ређе ћерпичем, а горњи спрат је био обично „биркатица” — („бондрук”), — куће су биле покривене високим крововима „шиндром”. Када су 1862 г. истерани Турци (остало је само неколико кућа муслимана, Цигана), тада је главни и већи део вароши спален.

Пожар су створили сами Срби борећи се с Турцима. На згариштима су одмах подигнуте куће, већином од слабог материјала, и нарочито много дућана с ћепенцима; сећам се да су неколико били на ниским точковима од трупаца те су могли и превлачити. Крајем шесетих година извршена је нова регулација, исправљене су старе кривудавае улице и просечене нове, испродавани плацеви и почело се подизати ново *Ужице* од тврдог материјала. Куће су подизане готово увек на спрат. У приземљу, ако нису били дућани или механа, био је подрум, или још и по једна соба или кухиња, а на „Горњем боју” биле су собе за становање. Приземље је зидано готово увек од камена, а горњи спрат обично од ћерпича, врло ретко од цигле. Ову су доносили из Пожеге или Честобродице, јер ужичка земља није добра; отуда су доносили

и ћерамиду, којом су куће покриване. Црепа није било. Али је остало нарочито по окрајцима ближе ка Граду доста кућа од „прије ватре”, које се, нешто поправљене, и данас држе. После одласка Турака мало је кућа остало, и мало нових подигнуто на десној страни реке. — У почетку седамдесетих година довела је општина десетак калдрмција „Латина” („Шабаца”) из Сарајева који су по калдрмисали све нове и већи део старих улица”.

Ових старих кућа било је до скороа.

Још 1893 у јануару забележено је да се једна стара страћара срушила под теретом снега.

За *Смедерево* од 1878 вели *Сретен Л. П.* да се није много променило за 40 година, од како га је он оставио „Осим неколико кућа на Дунаву и нешто, и то више у горњој чаршији, све скоро остале куће по сокацима и дућана око пијаце остали су скоро исти, као што сам их пре 40 год. оставио.”⁶⁵⁾ *Љубомир Петровић*⁶⁶⁾ вели да је све до 1867 *Смедерево* имало изглед турске вароши и становништвом и кућама. О *Гроцкој* вели *Сретен Л. П.* „Кад сам последњи пут у години 1836—37 кроз *Гроцку* пролазио, била је незнатна паланчица са конаком Кнеза Живка, који је ту био капетан и кућом Гарашанина. Сад видо, да се је од тог доба коса исправило, има лепих кућа и дућана. Кроз један висок димњак куља непрестано густ дим. То је парни млин пок. Илије Гарашанина.”⁶⁷⁾

Још 1892 за *Смедерево*⁶⁸⁾ вели *Срет. Стојковић*: „Криве, неједнаке ширине улице, с разноликим старим и новим дућанчићима, с капцима и ћепенцима, с огромним благом после кишних дана, а без тротоара.” А *Пожаревац* описује: „Незнатни кућерци, престране и некалдрмисане улице, лети пуне прашине, а зими блата — *Пожаревац* вам не личи на варош.”

У београдским новинама осамдесетих година срећемо врло често жалбе на хигијенске односе у нашим варошима, нарочито у Београду. У дорђолском крају још 1882 стрво-

⁶⁵⁾ Сретен Л. П. Путовања стр. 9

⁶⁶⁾ Љубомир Петровић, *Смедерево* стр. 22.

⁶⁷⁾

⁶⁸⁾ Срет. Стојковић на лепом Српском Дунаву.

⁶⁴⁾ Ужице, Гл. Георг. друштва св. 7 и 8 стр. 157.

дернице су шириле неописан смрад, те су се грађани у новинама жалили. Још тада су у Палилули постојали обори за свиње. По једној белешци „Београдској Дневника” у Тежачкој улици било је три обора са 100—200 свиња, па се од њих ширио смрад, да га становници нису могли подносити. У истом листу се жали, да буљуци невезане рогате стоке јуре у сред бела дана по вароши и често чине и штете грађанима. За београдске бунаре и проходе тога времена вели Др. Валента, да су једва за 2—3 фата међу собом удаљени.

О Нишу пише и Сретен Л. Поповић.⁶⁹⁾ Он га је видео после ослобођења и доцније. За стари Ниш вели да има „сокаке неправилне и на гдекојим местима тако тесне, да се једва двоја кола мимоићи могу”, међутим у деловима вароши, где Срби живе сокаци су унутра у дворишту, у оградама од плетера, блатом, па и балегом олепљена. Ниједна турска кућа није била лицем окренута улици. Ако је кућа и била с улице, прозори су јој били окренути у двориште. Тамо пак где су због светлости прозори морали бити на улици имали су густе решетке. У двориште се улазило на велику капију. У дворишту су са стране изидане зграде за становање појединих чланова породице или за млађе, затим стаје за стоку. У засебном, зидом ограђеном дворишту била је зграда за жене, харем. У то харемско двориште улазило се на капицик — мала вратанца. Капицицима, као и у осталим турским варошима тога доба, повезана су и суседна дворишта, тако да се кроз капицике, не излазећи на улицу, може обићи цела махала. Дворишта су била засађена воћем, лозом, цвећем и баштенским усевима. Ложе су подигнуте на османлук-чардаклије.

Куће су зидане обично од бондрука, ћерпича, а понајвише од плетера, блатом олепљена. Куће за харем су лицем обично окренуте југу, па је ту и главни улаз, свагда на понеколико дрвених степеница, јер су куће, нарочито отменије обично, „за три, четири шука издигнуте” од земље. С ових степеница улази се у ћошку која је с леве стране горе покривена, а са осталих страна отворена. С десне стране се налази отворена диванана из које се улази на леву и десну страну у собе. Поред овог постоје на диванани и споредна врата за споредне просторије. Собе су врло добро осветљене, јер је готово цео зид у прозорима. Више прозора су рафови за смештај посуђа, а између прозора чивије за вешање везених пешкира. Подови су у бо-

љим кућама од дрвета, застрти ћилимима, а у сиромашнијим од набијене земље, која се често балегом премазује да се земља при чишћењу не праши. У собама немају столове, столице и кревете, већ се са све три стране налазе миндерлуци, покривени ћилимима, сицадама и уздигнутим уза зид јастуцима. На зиду према прозорима у харемској соби налази се од земље до таванице долап или преграда, где се остављају постељне ствари, преко дана, одело и рубље. Долапи су обично израђени од дрвета и врло лепо украшени. Поред тога имају и простор за купање или умивање и запирање, амам.

Одмах по освојењу Ниша отпочело се врло брзо с преуређењем и регулацијом вароши. Улице су проширене, калдрма се преправљала. Генерални штаб је радио на изradi плана за регулацију и канализацију вароши. И сами Турци који се нису иселили, почели су преправљати своје дућане и подизати гостионице и кафане.

А Милићевић⁷⁰⁾ 1882 пише о истом Нишу ово: „Ко је видео Ниш онда кад га је освојила српска војска (28 Децембра 1877), па га погледа сада, тај се не може начудити великој измени и обнови његовој. „Место старих, уских, кривих сокака, просечене су нове, праве, широке улице; место ниских учера и страћара од чамте, подигнуте су нове, лепе, високе, зидане куће; место пређашње неравне калдрме, којом се ишло с камена на камен, као у каквом потоку, улице су сада патосане широком, равном калдрмом од глатког нишавиног камена.”

Међутим нешто даље⁷¹⁾ вели: „Куће су обично чатмаре, а има их и зиданих; с поља су само олепљене, а изнутра су покривене. Тла су им или од опека (цигаља) или од орозана, или од дасака. Ово последње је реткост, која се узима као појав новији. Покривач је кућама ћерамида. Готово све куће ниске су. Пећи по собама има, али врло реткој где их има, земљане су. Иначе се собе зими загревају мангалима.”

Свакако да се прави опис тиче главнијих нишких улица, а овај други спореднијих. Те куће још нису измениле стари изглед. Оне су повучене у баште и цветњаке, на многој кући целе стране су од самих прозора. Пред улазом има трем (диванана) испред куће (куће), а собе су с једне и с друге стране куће. „То је стари Ниш, који нестаје, а нови Ниш: Београд гледај — Ниш знаш”.

⁷⁰⁾ Међудневнице, Београд 1882 стр. 32.

⁷¹⁾ Миђудневнице, Београд 1882 стр. 48

⁶⁹⁾ Сретен Л. Поповић, Путовања стр. 267-269.

Д-р Стеван З. Иванић

(Наставиће се)

Наши градови

Крупни проблеми града Скопља

Београд је неоспорно глава свију градова наше Југославије. По томе факту, Београд не само да треба но и мора да предњачи својим установама и уређењем свима осталим градовима наше велике Отаџбине.

„Београдске општинске новине” — илустровани часопис — званични орган Београдске општине, по једнодушној оцени свих меродавних фактора, не само наших но и страних, својим стручним расправама свију комуналних питања и крупних проблема чине част не само Београду но и читавој нашој земљи. Сам такав углед наших Београдских новина налаже уредницима и сарадницима овога тако важнога комуналног часописа, да се кроз његове ступце осврну и на проблеме комуналне политике и осталих наших градова, чији нам напредак мора бити мио и драг као и напредак самога Београда.

Дужни смо овде нарочито нагласити, да нам је у првом реду стало до напретка оних градова чији је значај, по нашој националној историји, претежнији, а који су заостали у својем савременом подизању и уређењу, не због несхватања важности градскога подизања и уређења, већ напротив због несрећних прилика кроз које су вековима пролазили. Између таквих градова, на сваки начин, прво место заузима град Скопље — понос наше националне прошлости на најважнијем делу наше Краљевине.

Иако ми у Београду имамо много нерешених проблема, ми овога пута хоћемо да се осврнемо на неколико важних проблема нашега драгога Скопља, за које имамо топла осећања у најмању руку као и за наш Београд, који је зеница ока свакога родољубивог сина и кћери велике Југославије.

Судбина Скопља

У стара срећна времена наше славе и величине град Скопље одговарао је свима тадањим потребама нашега великога и моћнога царства. Но зла срећа његова и наше Нације учини те изгубисмо цара и царевину. Скопље постаде роб некултурног завојевача. Кроз читаве векове свога робовања и тешкога страдања град Скопље ништа није могао урадити за своје подизање и изграђивање, према савременим потребама. Кроз све време тешкога робовања, Скопље је све своје слабачке силе

употребљавало за одбрану живота, части и достојанства наше Нације, на коју су са свију страна насртали њени непријатељи.

Све што је Скопље могло чинити у ропству, чинило је само да сачува свој голи живот и националну част, чекајући срећнија времена, кад ће му опет синуту сунце среће и националне слободе у јединству са осталом браћом. И у своме тешком робовању, српско Скопље истицало је своју живу жељу да се са свима градовима наше Нације нађе загрљено у заједничкој и слободној Отаџбини. За ту велику, свету и узвишену идеју, наше Скопље подносило је муке свакојаче. Ни од чега није презало нити је жртве жалило само да постигне свој државно-национални циљ са браћом осталом. И после петвековних мука и страдања, страшнога и тешкога робовања и Скопље је, са осталим селима и градовима наше Старе Србије и целога Јужног дела наше Краљевине, огрејало топло сунце среће и слободе.

Поставши слободно, град Скопље, глава старе Србије и целога јужнога дела наше велике Југославије, одмах је морало помишљати на своју велику задаћу у новим приликама. Морало је и врло енергично настојавати да своје старо рухо из старе и страшне прошлости што пре замени новим, савременим, које одговара новим приликама и савременим потребама новог народног и државног живота. Поставши слободан град уједињенога Краљевства, самим тим постао је у највећој мери значајан не само на нашем југу но и у целој држави, јер је Скопље колевка наше старе славе и величине; престони град нашега старог царства — слава наше прошлости.

Старо Скопље

Први зраци топлога и слободнога сунца просули су се на град Скопље и његове кривудаве, тесне, прљаве, некалдрмисане — не улице, но бедне сокачиће са старим и трошним кућицама плетарама и бондручарама. Скопље је своје ослобођење дочекало без икаквог и најмањег уређаја. Ни једне модерне и савремене грађевине није Скопље имало на дан свога ослобођења, а улица још мање. Све што је Скопље имало кроз читаве векове од највеће вредности и што му је остало од цара Душана, то је мост преко Вардара, који спаја оба дела града. Мост који је кроз векове за-

довољавао саобраћајне потребе и који ће те потребе задовољавати ко зна колико још векова. Јер ваља знати, да је Душанов мост ремек дело — постављен на место кога никаква траса ни државно-градска потреба не може уклонити, а израђен је толико масивно и солидно да свима силама кроз векове може пркосити, као што је већ толико векова до сада пркосио и свима навалама одолевао.

Дан ослобођења Скопље је дочекало са сиромашним становништвом — сиротињом рајом. А да би стање било још теже, у становништву града Скопља мало је било грађана са здравим схватањем савремених потреба града у новим приликама. Сами мештани нису ни помишљали на скоро подизање и изграђивање града према савременим потребама новог доба и живота у њему. Општинске управе нису такође, у прво време, схватале ново време и модерне потребе града. А и у колико су и схватале, нису никад могле располагати са потребним средствима, да би нешто могле урадити на подизању и уређењу града према његовим савременим потребама.

Тек после коначног ослобођења и уједињења свију делова нашега народа у данашњу нашу велику Југославију, почели су долазити не само наши грађани из осталих градова наше земље но и са стране из свију делова света. Због тога се осетио у Скопљу живот, за који се раније није знало, а који је изискивао оно што Скопље још није имало. Изискивало је савремено изграђивање и подизање Скопља са свима потребним модерним уређајима. Изискивао је модерне грађевине са свима хигијенским уређењима. Изискивао је регулацију и нивелацију града, која би у пуној мери задовољила градске саобраћајне артерије, са изградњом модерне калдрме, са у-

личним тротоарима, што би могло задовољити главне потребе новог савременог живота једног великог града и његових становника, чији се број тако осетно повећава, а нарочито многобројних трговаца и туриста, како из осталих градова наше земље тако и са стране.

АКТУЕЛНИ ПРОБЛЕМИ ГРАДА СКОПЉА

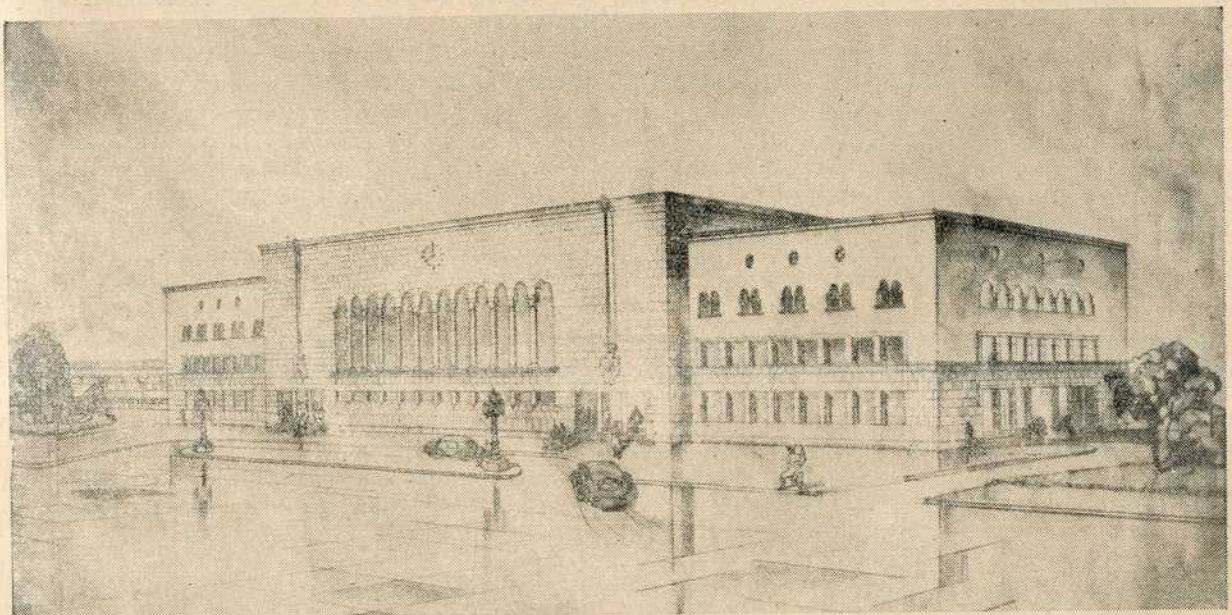
Довде изложене напомене биле су потребне ради онога што нам је овога пута намера да кажемо и да учинимо извесне сугестије надлежним меродавним факторима, да што више поклоне своју пажњу Скопљу и његовим животним потребама, као једном граду тако значајном и високог ранга међу осталим градовима наше земље. Ми хоћемо на овоме месту да што јаче и видније истакнемо неколико крупнијих проблема града Скопља.

Нови људи Скопља

Одмах по окончању великог светског рата, нови људи Скопља појмили су савремене потребе града Скопља и заједно са општинским управама, ранијих датума, приступили су модерном изграђивању и подизању новог дела града Скопља од железничке станице до Душановог моста на Вардару. Нови део Скопља једним се делом изградио, а другим се изграђује и надати се да ће се даље изграђивање и подизање наставити у наредним годинама до путпуног задовољења страних потреба новог дела Скопља, како у модерним локалима тако и у хигијенским становима.

Железничка станица

Исто тако надати се да ће Булевар, а не улица, Краља Петра Првог од железничке

Нова железничка станица у Скопљу

станице па до Душановога моста на Вардари, бити за годину две потпуно изграђен, према предвиђеном плану. А једновремено изградиће се модерна и величанствена железничка станица, чију слику доносимо, која ће не само задовољити саобраћајне и привредне потребе Скопља и јужнога дела Краљевине, но ће бити и сјајан украс града Скопља; За то се има веома много благодарити политичкој, привредној, националној и државничкој мудрости и увиђавности Министра саобраћаја г. д-ра Мехмеда Спахе и његовом генералном директору г. Димитрији Наумовићу, који и сам синовљевом љубављу воли Скопље и овај део наше Краљевине. Ово тим пре и више, што ће се пред излазом из нове станице изградити један особито леп и простран сквер кроз који ће се из станице улазити у Булевар Краља Петра Првога. Чим нова железничка станица буде готова, као и нове пруге у Јужној Србији, Скопље ће добити железничку дирекцију, што је особито важно за Скопље и јужни део наше Краљевине.

Исто тако има да се регулише и модерно уреди велики трг пред мостом, између Официрског дома, палате Народне банке и палате Поштанске штедионице. Са тога трга уклониће се све старе и трошне грађевине, које се по регулацији морају уклонити, те ће сам трг бити величанствен. Очекује се да ће сопственици старих и трошних зграда и празних плацева на Булевару Краља Петра Првога још ове, а најдаље идуће године подићи велелепне палате са модерним локалима и хигијенским становима по урбанистичким принципима, јер је све то рентабилно. А ако који сопственик то не би хтео или могао да уради, онда он те старе зграде и празне плацеве може продати за велике паре другоме, који би хтео и могао да подигне модерну палату какву изискује потреба на Булевару Краља Петра Првога.

При овоме мора се имати на уму да су модерне и савремене трговачке и хотелске радње целога Скопља сконцентрисане у новоме делу Скопља — Булевар Краља Петра Првога. Потпуном изградњом Булевара Краља Петра омогућиће се и изградња побочних улица и са једне и са друге стране на целој простору новог Скопља, а нарочито крај десне обале Вардара.

Садашња општинска управа пред крупним задацима

Данашња општинска управа — којој на челу стоје тако угледни претставници грађанства г. г. Панта Јовановић, као претседник, Драги Матовић, као потпретседник, са својим одличним и савесним већницима, — учиниће све што буде могла да се у новом делу Скопља што пре постигне жељени циљ. И не само то. Данашња општинска управа мора свим сретствима, која буде имала на расположењу,

настојавати да се посвети и староме Скопљу на левој обали Вардара, које је толико у свему изостало, да у њему, готово, није ни до данас ударено ни будаком ни ашовом. Још и сад стоји старо и запарложено Скопље, какво је било још од старог земана. Али тако оно није остало што се надлежни фактори нису на исто освртали нити му довољно пажње поклањали. Напротив, надлежни су показивали свудужну пажњу, али им скучени живот старог Скопља није ништа могао помоћи у изградњавању.

Старо прековардарско Скопље није ни покушало, а камо ли коракнуло ка савременом, новом животу и његовим потребама. Трговина и занатска радиност у прековардарском Скопљу остали су и до данашњег дана примитивни, какви су били од најстаријих времена. Готово ни за једну длаку нови савремени живот није улазио у тај део града. У целом старом и великом делу Скопља, нема, готово, ни једне улице, која би се тако могла назвати својом регулисаном ширином и право повученим линијама. Место модерно изграђених улица и данас постоје мали кривудама и тесни сокачићи, којима се не може колима проћи. Чак се у многим сокацима и мртваци морају на рукама износити до прве путање, којом како тако могу кола проћи. Исто тако у старом прековардарском Скопљу нема готово ни једне модерне и савремене грађевине, која би одговарала урбанистичким принципима. И према таквом стању ствари, истину ваља рећи, општинска управа, па да јој на челу стоји премудри Соломон, не може Бог зна шта и колико учинити на поправци данашњег тешкога стања.

Да би се могао урбанистички подићи и уредити стари део Скопља на левој обали Вардара, ваљало би све порушити, па после поставити модерну основу новоме подизању и изградњавању. А за такав и толики посао Скопска општина никад неће имати потребна средства. Зато се ваља обрнути ка оном што би се у догледној будућности могло учинити, ако се наиђе на довољно разумевање код надлежних фактора државних и самоуправних. Ваља сви надлежни и меродавни да почну са поправком садашњег стања у прековардарском Скопљу. На нама је да на овоме месту кажемо како и са чим ваља почети и шта се може учинити за савремено подизање и изградњавање старог Скопља.

Подизање старог Скопља

Опште је позната ствар да је Скопље у изузетном положају од свију градова у нашој земљи како у привредно-економском тако, још и више, у државно-националном погледу. И због тога сви меродавни чиниоци у нашој земљи — почињући од народног вође Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла, чија је љубав према Скопљу неизмерна, Његовог првога министра

и саветника г. д-ра Милана Стојадиновића, да сви остали виши и нижи функционери државни и самоуправни, — ваља да поклоне благонаклону пажњу овоме значајном граду, глави јужнога дела наше Краљевине. Скопљу се може помоћи на више начина, на које ћемо овде и овом приликом скренути нарочиту пажњу.

Надамо се да ће се г. Драгиша Цветковић, министар Социјалне политике и народног здравља, постарати да се и на Скопље примени онај исти принцип, који је примењен на град Ниш, седиште Моравске бановине. Наиме, да и Вардарска бановина учини за Скопље бар онолико колико је Моравска учинила за Ниш. Ваља да, — при изради пута од Косова и Метохије кроз Качаник за Скопље, — изради и главне улице кроз старо Скопље, како ону, која пролази крај коњичких касарна, поред града до Душановог моста, тако и ону која се једним краком одваја ка гвозденом мосту код дивизије. Да обе ове улице регулише, нивелише и модерном калдрмом калдрмише.

На сваки начин ваља настојати, да Вардарска бановина, као економски јача установа, помогне скопљанској општинској управи у изградњи поменутога дела града Скопља, као што се помогло Нишкој општини у изградњи приступних путева и улица кроз Ниш. Тиме би се дало потстрека и сопственицима имања у старом Скопљу, да и они, па ма колико били сиромашни, уз припомоћ општине и са своје стране поправљају и изграђују онај део кроз који бановина не би изградила путеве и улице кроз саму варош.

КРАЉ АЛЕКСАНДАР О УРЕЂЕЊУ СКОПЉА

Кад већ говоримо о уређењу Скопља, ваља нам нагласити, да се Скопље може уредити и на један други начин, који би на сваки начин био значајнији и интересантнији, а вероватно и много кориснији. На име:

После коначнога ослобођења и уједињења нашега народа, Велики и бесмртни Краљ Александар Карађорђевић, кад је постао Краљ и Господар уједињенога Краљевства, посетио је и град Скопље, колевку наше старе славе и величине. Том приликом састали су се у Скопљу народни претставници и прваци Старе Србије. Дошли су да у име целог народа тих крајева поздраве свога Краља и да Му изјаве верност и оданост њихову и целог народа и да Му благодаре за своје ослобођење и уједињење са браћом осталом широм велике Југославије. Краљ се интересовао свима питањима, која се тичу ових крајева, а нарочито се интересовао питањем уређења Скопља као главнога града Старе Србије. У разговору са претставницима околине и града Скопља по овоме тако важном питању, Краљ изнесе ову формулисану мисао:

— Сам је Бој дао Скопљу ванредни положај и Вардаром поделио град на два дела, готово равна. Над Скопљем је кроз векове господарила источно-азијска култура са свима својим источњачким одликама. А после ослобођења и уједињења, Скопље припада европској култури и има се прилагодити европској култури уклањајући преживело а прихватајући оно што је потребно савременом културном животу. Ново Скопље на десној обали Вардара, видим, да са похвалним напорима прихвата европско подизање и уређивање новога дела града. Мене то особито радује и желим да се у томе правцу врло енергично настави.

Краљ Александар је изнео затим своје мишљење о регулисању улица. Нарочито је карактеристично Његово мишљење о подизању старог Скопља; које ћемо цитирати дословно:

— Мислим да је потребно овом приликом напоменути, да би се старо Скопље на левој обали Вардара могло и друкче поидити и уредити. Оно би се могло поидити и изградити према хиџијенским и савременим потребама живота, али ојет да задржи тит старе источњачке вароши, са тесним и кривудаим улицама; са источњачким типом зграда, чардака и локала кафанских и дућанских. Наравно са уведеним водоводом, канализацијом и електричним осветљењем, те да се и у њима може живети здравим и културним животом а са источњачким чарима. Кад би се ново Скопље поидило потпуно по захтевима европске урбанистике и хиџијене, а старо Скопље по источњачки, онда би град Скопље претстављао два света — западно-европски и источно-азијски. У новом европском Скопљу развија се и све више ће се развијати западно-европски живот, са свима одликама високе културе. А старо Скопље задржаће источњачки тип са свима његовим источњачким чарима и одликама и култивисаће што више источњачки живот. И кад би се Скопље тако поидило, изградило и уредило, оно би у највећој мери задовољило странце, који долазе са свију страна света. А Скопље тих странаца већ има и све више ће их имати, јер је овај део наше земље Бојом блајословен. За то и ја мислим, ако да Бој здравља и живота, да у подножју Љуботена — Шариланине — у сириничској жуји, нашој српској Швајцарској, поидићем један ловачки дом; јер овај наш драгоцени крај има мноћбројну и разноврсну дивљач.

Било је потребно, да овде и овом приликом изнесемо ову врло важну сугестију Бесмртнога Краља Ујединитеља, те да и на њу обратимо пажњу свима меродавним факторима, који су позвани да се брину о подизању и изграђивању Скопља, да о њој размисле:

Осветлење, водовод и канализација

С обзиром на јавну безбедност, народно здравље и културни живот становништва једнога многољудног града, три су најважнија

питања његове комуналне политике: осветлење, водовод здраве пијаће воде и савремена канализација, која одговара свима хиџијским захтевима. Без електричног осветљења нема нити може бити у граду потребне безбедности и савременог живота грађана. Без здраве изворске пијаће воде и без модерне и савремене канализације не може бити здрава грађана нити чистоће домова и читавог града. А као што је позната ствар: осветљење, здрава пијаћа вода и канализација, први су услови за здравље грађана и заштита од свију разних болести, као и леп културан живот градских становника. Само здрава изворска пијаћа вода и потпуна канализација свију градских улица и свију домова, могу грађане заштитити од разних заразних болести.

Нажалост, наши се градови — са малим изузетком — не могу похвалити да су остварили ова најкрупнија питања своје комуналне политике и битних потреба грађана. И то је један од главних узрока што су нам здравствене прилике у градовима тако неповољне. Важност ових најкрупнијих питања једнога града схватила је и општинска управа града Скопља и зато је и учинила огромне напоре, те је — после доброга, здравога и срећнога решења питања градског осветљења — приступила довођењу из планине здраве пијаће воде, какву у нашој земљи има само Сарајево. Овај овако важан посао скопска општинска управа коначно је привела крају. Жалити је што се није имало сретстава да се једновремено са довођењем воде изради и канализација, пошто оба та посла имају један циљ — одржавање здравља грађана здравом водом и чистоћом. Али ће то општина накнадно учинити можда ове, а најдаље идуће године.

И канализација, као и водовод, мора бити модерно израђена. Велики канали морају се изградити у свима улицама, ради везивања свију зграда са каналом. Канали се морају градити крај обе обале Вардара и у сам Вардар увести тек доле испод вароши, како би се на тај начин очувала чистоћа воде у ономе делу Вардара који протиче кроз варош између изграђенога кеја са обе стране Вардара. Пошто ће водовод са планине доносити неколико пута више воде но што је данашњем Скопљу потребно, то општинска управа свом законском строгашћу мора настојати да свака кућа уведе воду. Јер само на тај начин може се постићи жељени циљ: да се за вечита времена сачува град заразе.

Општински дом града Скопља — Образ Јужне Србије

Али поред напред изложенога, за град Скопље ваља учинити нешто много више. Ваља учинити једну крупнију ствар, која би била од највећег значаја и важности по свестране интересе не само Скопља као главе Старе Србије и јужнога дела наше Краљевине, но мно-

го више, по опште и свестране интересе целога нашега народа и наше велике и славне Отаџбине. А та тако пресудно важна ствар јесте изградња Општинског дома града Скопља. Подизање Општинскога дома у Скопљу један је од најважнијих и најактуелнијих проблема у комуналној политици града Скопља. То је непосредна и животна потреба самога Скопља и његове општине, а репрезентативна потреба Вардарске бановине и целога југа наше Краљевине.

Исти државно-национални обзир, који су определили надлежне чиниоце да у центру Скопља на самој десној обали Вардара, крај Душановога моста, на једној страни подигну величанствену палату — Официрски дом — а на другој страни велику и репрезентативну палату Народне банке и палату Трговачког фонда, ти исти, а можда много већи и важнији општи интереси народа и државе изискују изградњу не само најлепше но и највеће палате — Општинског дома, која би била изузетак и која би чинила част не само граду Скопљу, но и читавој нашој нацији и нашој Југославији.

Овај великолепни и циновски дом Скопске општине не може се подићи на којем било месту, где би његова величина и урбанистичка лепота били засенчени од других суседних и мање важних грађевина. Он мора бити подигнут као каква величанствена купола у центру града између новог и старог Скопља на левој обали Вардара и то *над самим мостом*. Овај и на овоме месту подигнути општински дом ваља да има два дугачка крила: једно низводно, а друго узводно од моста на самом кеју крај Вардара.

Ова палата, која би била на величанственом видуку из новог и из старог Скопља, ваља да има приземље у крилима и пет до шест спратова. Мостовски прелаз испод средишта палате имао би бити особито уметнички израђен, да му се пролазници морају дивити, као што се морају дивити и самој палати Општинског дома. Средиште палате над самим мостом са својим низводним и узводним крилима ваља да има једну фасаду са нарочитим украсима средине и велику високу кулу стражару.

Тако и на овоме месту саграђени Општински дом био би величанствено зачеље и Скопља на левој и Скопља на десној обали Вардара. Био би пандан не само палатама Официрског дома, Народне банке, Трговачког дома, но и палати железничке станице, која се ове године подиже у зачељу Булевара Краља Петра Првога.

Палату општинског дома у Скопљу на означеном месту, како је ми замишљамо, не може у догледној будућности општина подићи из својих буџетских сретстава. А само подизање овога и оваквога дома и на овом месту не може се и не сме се оставити да чека нека даља боља времена.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

За подизање овога дома и на овоме месту, а нарочито с обзиром на његову намењеност, ваља да се ангажује не само општина и бановина но и сама држава, и да свака одреди по извесну суму. Ако те суме не би биле довољне, онда надлежни фактори нека даду скопској општини потребан дугорочни зајам.

Овако и на овоме месту подигнути дом био би наш национални храм и понос нашега југа. Он би био огледало нашега схватања узвишених циљева Старе Србије и целог Југа наше Југославије. Тиме би се дао снажан потстрек осталим градовима на нашем Југу, да и они, ма и у мањем обиму, подижу своје савремене општинске домове по угледу на овај дом у Скопљу, као видљиве и неоспорне доказе нашега културнога схватања савременога живота и опште народних потреба.

народни универзитет и друге културне потребе. На оба крила подигнути три спрата за просторије потребне општини. Над овим спратовима потребним за општинске канцеларије — свечана сала за седнице — подигнути још два спрата на целој палати за један модеран хотел испод кога би на целом хотелском простору ваљало саградити величанствену терасу са уметничком оградом и цветним алејама над бучним Вардаром, каквих ретко у свету има. Хотелске просторије ваља инсталирати и уредити, да са њима буду задовољни и трговачки и туристички путници. Овако модерно изграђен и уређен хотел животна је потреба града Скопља и та потреба сваким даном осећа се све више. Уосталом, ми остављамо урбанистичким стручњацима да они кажу свој стручни суд о подизању и величини овога хотела и

Скица за Општински дом у Скопљу

(Према замисли г. П. Кара-Радовановића пројектовао арх. урб. г. Драг. Попсвић)

Овакав дом Скопске општине подигнут на означеном месту био би најбољи доказ многобројним странцима, који свакодневно пуне Скопље, било као трговци било као туристи, колико овај део наше Краљевине свестрано напредује и колико се мудро и озбиљно развија и плански подиже.

Купатило и хотел

Поменути општински дом имао би да задовољи још три насушне потребе у којима Скопље оскудева. А то су: купатило, хотел и народни универзитет. У приземљу испод једног крила овога велелепнога дома ваља уредити модерно строго хигијенско купатило. Ово купатило ваља тако уредити и инсталирати, да у најпотпунијој мери задовољи велику потребу грађана града Скопља. А под другим крилом у приземљу потребне просторије за

његовом уређењу. Ми на овом месту доносимо само скицу и ове напомене.

Ако би се овај хотел на овоме месту и на овакав начин изградио и уредио он би био свакада пун гостију, па би се кроз коју годину осетила потреба за његово проширење и подизање још једног или два спрата. Хотел, купатило и народни универзитет, како их ми замишљамо, за кратко време својим приходима амортизовали би овај облакодер Скопске општине. А својим великим приходима, после амортизације, пружили би могућност општинској управи, да задовољава друге прешне потребе града.

Keј на Вардару

Чим надлежни фактори одлуче да приступе подизању Општинског дома на поменутом месту на Вардару, одмах једновремено ваљало

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

би приступити и изградњи модернога и пространога кеја на обе стране Вардара и то: од моста низводно и од моста узводно најмање по један километар дуж обе обале. Приликом изградње што ширега и масивнога кеја ваља багирати и прочистити вардарско корито бар на ономе простору крај кога се изгради кеј. То багирање, прочишћавање и регулисање ваља особито марљиво и зналачки да се изврши, да тај део од поплаве буде обезбеђен.

Као што напоменуемо, кеј ваља да буде, што је могуће шири, те да буде величанствено шеталиште, а шетачи особито лепом и модерном оградом обезбеђени од несрећних случајева. Шеталиште на овако уређеном кеју било би прави благослов Божји, јер би грађани после тешкога и заморнога дневнога рада шетањем на кеју удисали свеж и здрав ваздух, који би долазио из бучних вардарских таласа и околних брда и планина.

Кеју на десној обали ваља дати име: Булевар Краља Петра Другог. А кеју на левој обали дати име: Булевар Кнеза Павла.

За подизање овога кеја ваља да се заинтересује наш надлежни министар грађевина г. Добривоје Стошовић. Разлози који имају да одреде државне и самоуправне чиниоце, да припомогну Скопској општини да подигне свој дом, ти исти разлози одређиће и г. Стошовића да и он као надлежни министар учини са своје стране, да наше драго Скоп-

ље дође до поменутог кеја. А нека сви меродавни и надлежни чиниоци омогуће Скопљу да што пре дође до поменутога дома, кеја и модерног уређења поменутих улица у Старом Скопљу, и нека верују, да ће их данашња општинска управа са својим националним Скопљанцима славити и износити и потомцима својим у аманет оставити, да се свакад и у свакој прилици сећају великих и славних добротвора града Скопља.

*

Кад би се, поред подигнутих палата — Офицерски дом, Народна банка и Трговачки дом — подигао и Општински дом на месту које означисмо и како ми рекосмо: са купатилима и хотелом, и кад би се израдио кеј, који би начинио на обе стране Вардара велелепне шетачке булеваре, Скопље би се поносило том тако значајном тековином. Изградио би се центар Скопља тако величанствено, да би се издвајао од осталих наших градова, што би чинило част нашој Нацији.

А овако изграђен центар, био би довољан потстрек грађанима да и они подижу заостале делове града Скопља. И утрошени новац и уложени труд на ове послове били би дати на веома добар и свестрано користан и обилат приплод.

Павле Кара-Радовановић

Њ. В. Краљ Петар II са својом Браћом за време пецања

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

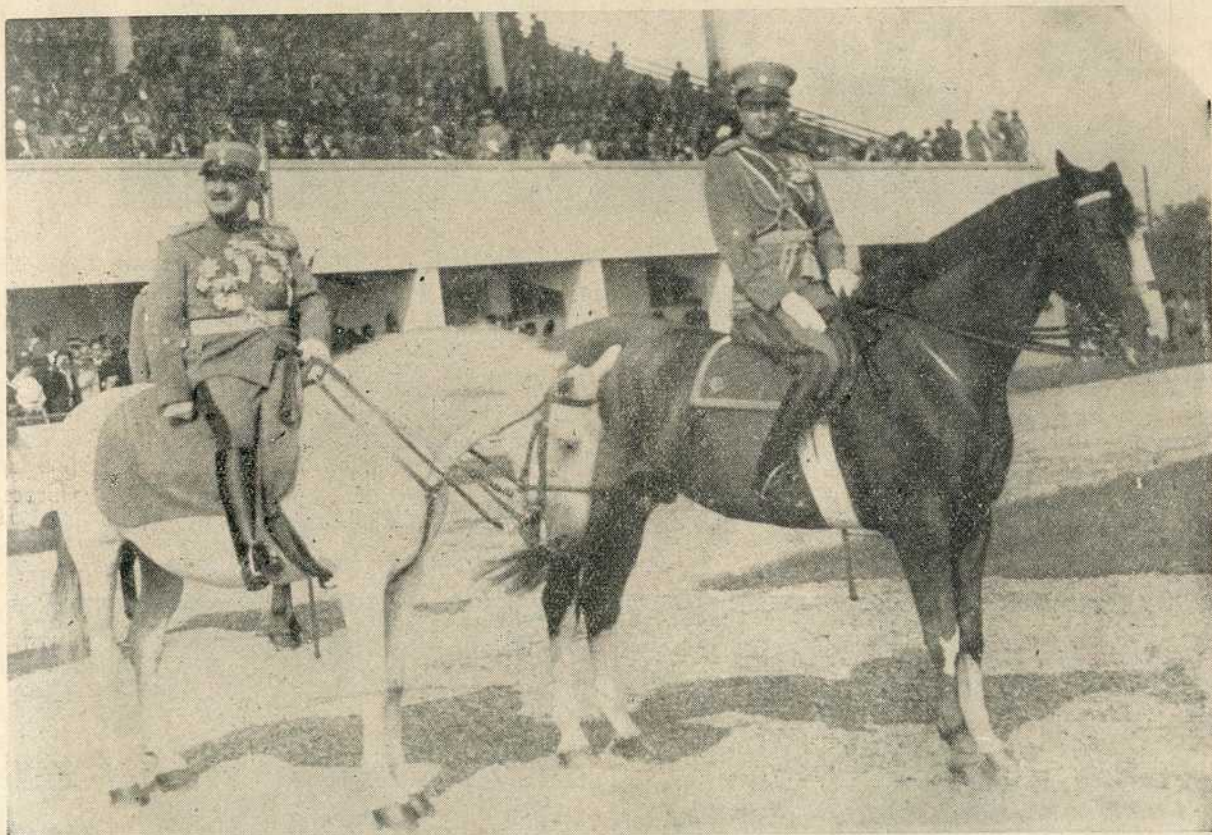
Друштвена хроника

Рођендан Њ. В. Краља Петра II прослављен је у Београду врло свечано

Рођендан Њ. В. Краља Петра II, 6 септембар, прослављен је у Београду врло свечано. Све куће биле су искићене заставама. У црквама свих вероисповести служена су благодарарења, уз присуство прет-

претставник Српске православне цркве викарни епископ г. д-р Сава Трлајић и претставник католичке цркве г. д-р Ујичић.

Дипломатска ложа била је препуна страних по-

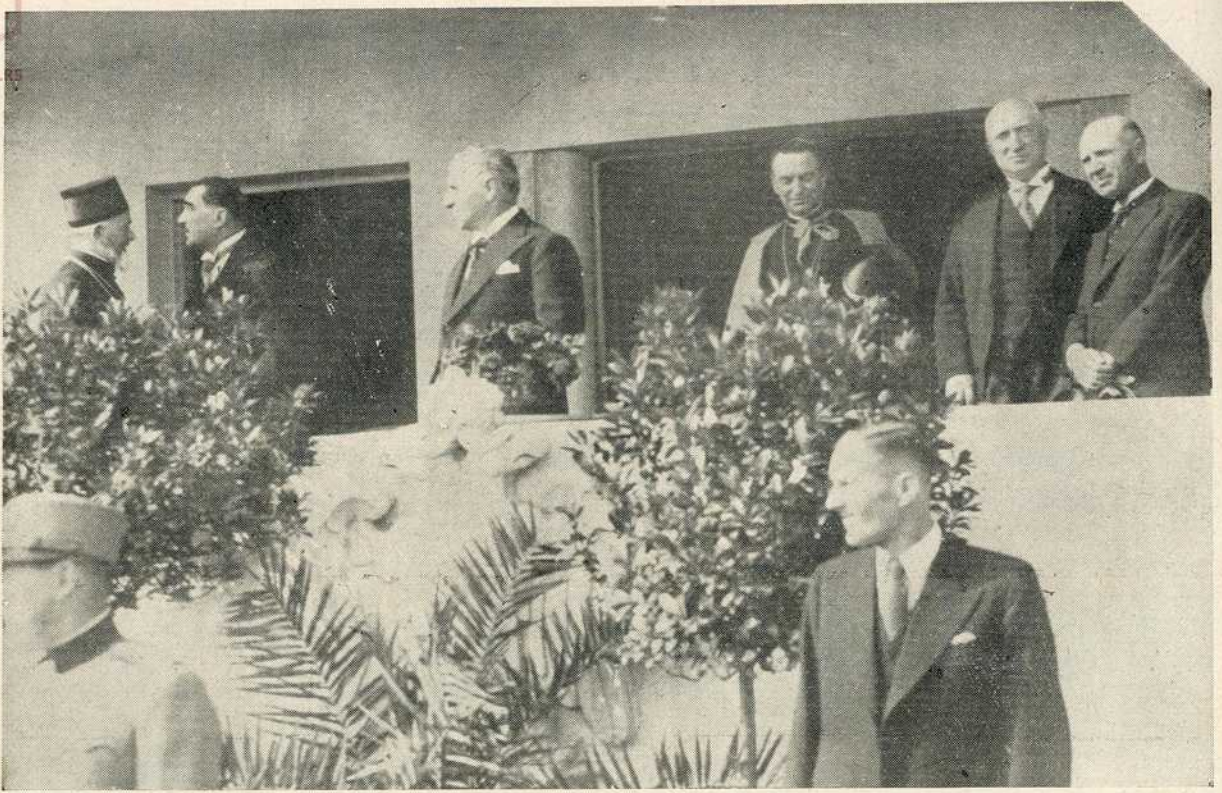

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле са министром војске и морнарице арм. генералом г. Марићем на ревиу трупа београдског гарнизона

ставника Њ. В. Краља и Краљевског Дома, државних и црквених великодостојника, изасланика свих министарстава и претставника националних и културних установа.

Најпривлачнији део прославе био је величанствени ревиу трупа на Бањици. У Краљевској ложи су се налазили Краљевски Намесници г. г. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић, поред њих Претседник владе и Министар иностраних послова г. д-р Милан Стојадиновић и претседник Сената г. д-р Мажуранић,

сланика, војних аташеа и њихових дама. До дипломатске ложе били су бивши претседници владе и бивши министри, затим старешинство савеза Сокола и високи државни чиновници. Десно од Краљевске ложе налазили су се чланови владе, међу којима је седео претседник Београдске општине г. Влада Илић. У засебној ложи седели су чланови Војног савета армијски генерали г. г. Миловановић, Неђић и Белић. У продужењу трибина био је постројен генералитет, затим Соколи, разна друштва и корпорације и гра-

Краљевски намесници г. г. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић, надбискуп г. д-р Ујичић, претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић и епископ г. Сава присуствују ревиу трупа на Бањици

ђани. Простор који је одређен за грађане био је преспун.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле поздравља војне јединице

У 8 и четврт улази на Бањичко Поље Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле на коњу, — у униформи

черала г. Христића и ађутанта генерала г. Мајсторовића. Звуци државне химне и звуци дочека смењују се за све време док Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле са својом пратњом врши смотру војних јединица постројених на Бањичком Пољу. Пошто је завршио смотру, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле зауставио се испред трибина, — испред Краљевске ложе — поред којих ће дефиловати трупе.

Пешадија Краљеве гарде са заставом

бригадног генерала са лентом Карађорђевог звезде, — у пратњи министра војске армијског генерала г. Љубомира Марића, начелника Главног генералштаба г. Милутина Недића, првог ађутанта Њ. В. Краља ге-

Претседник Београдске општине г. Влада Илић и бив. министар за физичко васпитање народа г. д-р Роговић са госпођама на ревиу трупа

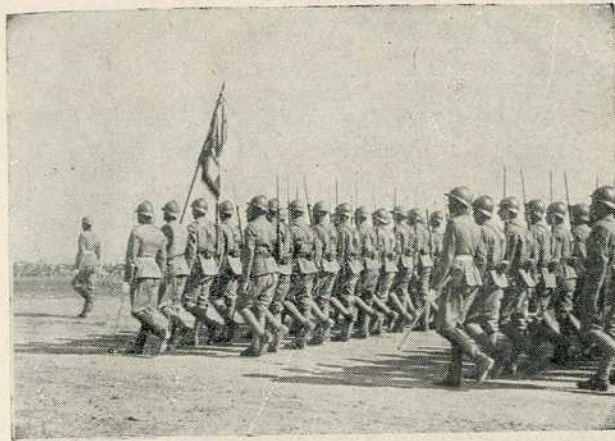
Публика на трибинама и гости на стајалиштима бурно су поздрављали Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BE

Дефиле трупа

Хука мотора три ескадриле авиона извиђача, а за њима две ескадриле лаких бомбардера и једна

Пешадија са заставама

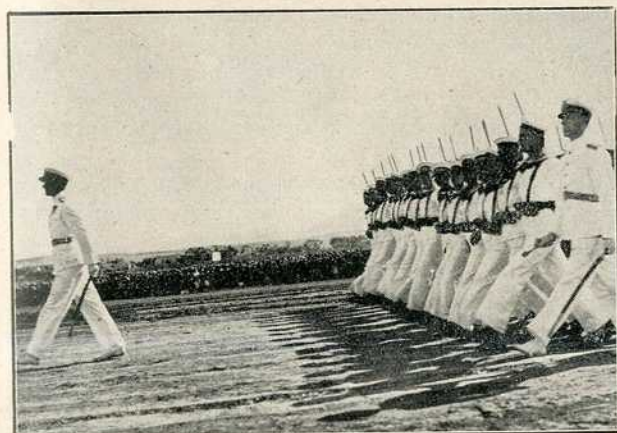
ескадрила тешких бомбардера, зачула се кроз ваздух. Дефиле је почео. Сви су авиони прелетели небом у задивљујућем поретку.

Командант параде армиски генерал г. Војислав Томић наилази затим са својим штабом, командује поздрав, и када је прошао поред Кнеза-Намесника Павла враћа се и придружује Његовом штабу.

Пролазе млади академци лаким кораком, затим оштрим кораком питомци подофицирске школе. Морнари у белим униформама ступају као један.

Пешадиски пук гардиста пролази сигурним кораком, а затим у касу артилерија Краљеве гарде. После њих коњица Краљеве гарде у елегантном галопу и зачредном поретку. Иза коњице бициклсти и група борних кола, а за њима други и 18 пешадиски пук.

Затим пролазе телеграфисти и голубија пошта, за њима тешка артилерија, болничка чета и други

Морнари

самостални артилеријски дивизион, још једна група борних кола, један противавиоплански пук, група рефлектора, моторизована артилерија са мерзерима од 305 мм на крају поворке.

Фанфара Краљеве гарде

Мотоциклсти

Танкови

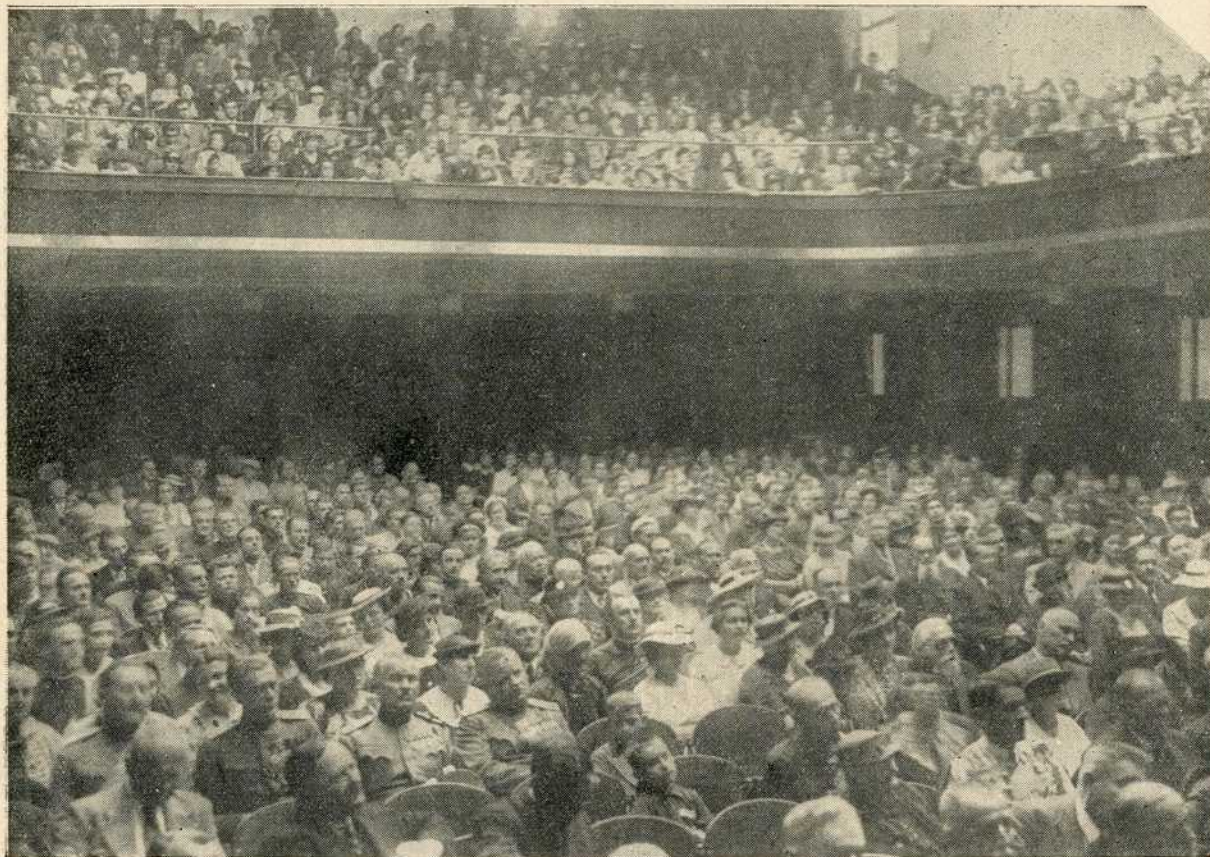
Одлазак Кнеза-Намесника Павла испраћен је свирањем државне химне и одушевљеним клицањем Краљу Петру II, Кнезу-Намеснику и Дому Карађорђевића.

Прослава Савеза Сокола

Са Бањице, после завршеног ревија трупа, кренули су Соколи са заставама и соколским музикама

них усклика Њ. В. Краљу Петру II, Дому Карађорђевића и Југославији. Г. Гангл је прочитао поздравни телеграм Њ. В. Краљу.

Г. Д. Гошић рецитовао је песму „Младом Краљу“.

Присутни на свечаној соколској седници на Коларчевом универзитету у част рођендана Њ. В. Краља Петра II

у поворци кроз Београд до Коларчевог Народног универзитета, где је Савез Сокола организовао прославу у част Њ. В. Краља. На овој прослави био је изасланик Њ. В. Краља, неколико активних министара, претставници православне и старокатоличке цркве, претставници националних, културних и привредних установа и многи грађани.

Свечаност је отворио први заменик старешине г. Гангл, који је упутио поздраве Њ. В. Краљу Петру II и истакао значај соколске Петрове петолетнице. За време говора г. Гангла проламао се ваздух од бур-

Г. Милош Станојевић, савезни просветар, изнео је принципе Петрове петолетнице, истичући нарочито привредне послове које су соколи примили на себе у сиромашним крајевима.

Пошто је г. Гошић изрецитовао песму „Сејач“, г. д-р Милан Арсенијевић је прочитао проглас Савеза Сокола посвећен Њ. В. Краљу и југословенском народном јединству.

Кад је завршена свечаност, Соколи су у поворци, са музикама и заставама, продефиловали главним улицама до Дома Савеза сокола.

Слава Артилериског пука и пионирске чете Краљеве гарде

Као и прошле тако и ове године, 12 септембра прослављена је слава Артилериског пука и пионирске чете Краљеве гарде. Овај дан је прослављен као успомена на дан када је Артилериски пук Краљеве гарде био установљен 1924 год.

Тога дана још рано ујутру на простору испред артилериске касарне био је постројен цео Артилериски пук са пионирском четом и другим одредима

Краљеве гарде, који су били као гости ове лепе свечаности.

На почасној трибини испред постројеног пука стизали су делегати и претставници разних установа. Око десет часова на лепо украшеној трибини били су: г.г. Војислав Томић, командант Београда; генерал Милутин Недић, начелник Главног генералштаба; Александар Станковић, командант Краљеве гарде;

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

Теодосије Луковић, генерал-инспектор артилерије; инспектор коњице генерал г. Недељковић, бивши командант Краљеве гарде генерал у пензији г. Ђура Јосифовић и адмирал г. Полић; генерали г.г. Максимовић, Николић и Ђукић. Изасланик Светог архијерејског синода био је јеромонах г. д-р Костић. На почасној трибини били су надбискуп г. д-р Ујичић и надрабин г. д-р Алкалај.

Потпретседник Београдске општине г. Драг. Тодоровић са председником Букурешке општине г. Донеску и сенатором г. Томићем на слави Краљеве гарде

Потом су стигли гувернер Њ. В. Краља, сенатор г. Јеремија Живановић; министар Правде г. д-р Нико Суботић; министар за физичко васпитање г. д-р Јосип Рогић; управник Двора пуковник г. Милан Леко, изасланик претседника Београдске општине г. Живан Ранковић, генерал у пензији и градски већник; потпретседник Београдске општине г. Драги Тодоровић; заменик старешине сокола г. Ђура Паунковић и други.

Нешто пре десет часова је министар Војске и морнарице генерал г. Љубомир Марић, који је у пратњи команданта Краљеве гарде генерала г. Александра Станковића обишао постројене јединице и војницима честитао славу.

Тачно у десет часова звук трубе дао је знак да долази заменик Њ. В. Краља. Изасланик Њ. В. Краља генерал г. Христић обишао је постројени Артилериски пук и постројену чету и у име Њ. В. Краља честитао је војницима славу.

После извршеног славског обреда командант Артилериског пука пуковник г. Димитрије Павловић одржао је војницима говор, у коме је истакао значај првог устанка, евоцирао успомену на Војда Карађорђа, изнео историјат борбе за ослобођење и уједињење и значај оснивања Артилериског пука Краљеве гарде и оснивања пионирске чете.

Г. Павловић је честитао војницима славу и узвикнуо: — Да живи Њ. В. Краљ Петар II! Да живи цео Краљевски Дом!

Војничке вежбе: Леп скок капетана г. Протића на препонским тркама

Војници су прихватили поздрав и громко клицали Њ. В. Краљу и Краљевском Дому.

Затим је приређен дефиле Артилериског пука са пионирском четом.

На крају ове лепе свечаности сервирана је за госте у просторијама летњег павиљона закуска, на којој је пало неколико здравица.

По подне у оквиру ове свечаности приређене су војничке вежбе, на којима је нарочити интерес побудила препонска трка официра.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Жалост Београда за Томашом Г. Масариком

14 септембра у 3 и 29 часова изјутра преминуо је у дворцу Лани Томаш Гарик Масарик — једна од највећих фигура садашњице, државник и научниг светског ранга, творац и организатор Чехословачке

турно човечанство. Цео је Београд био увијен у црно. По изложима су истакнуте слике великог покојника обавијене црним флором. Државне заставе на државним зградама спуштене су на пола копља, а на

Лафет са телом поч. Масарика. Поред лафета Претседник Чехословачке Републике г. д-р Бенеш

Републике, њен дугогодишњи Претседник, искрени пријатељ Југославије и Београда, наш неуморни сарадник из најтежих дана, заштитник правде и слободе, један од признатих вођа и пророка светске демократије.

Вест о његовој смрти примљена је у Београду са дубоким болом. Високи државни функционери, претставници Београдске општине и разних националних и културних установа и организација пожурили су се, спонтано, са пуно пијетета, да одају последње почаст великом политичару, научнику и филозофу, да изразе своју неизмерну тугу због губитка који је снашао братску Чехословачку и читаво кул-

многим јавним и приватним зградама истакнуте су црне заставе.

Све новине су посвећивале сваког дана, кроз десетак дана, по неколико страна великом покојнику, доносећи чланке о његовом животу и генијалном делању и опширне извештаје о смрти и погребу као и о манифестацијама жалости из целе Европе, а највише, наравно, из Прага.

На дан сахране, 21 септембра, школе по Југославији нису држале редовна предавања, већ је у свакој школи тога дана одржано предавање о животу и раду Претседника Масарика. У државним позористима није било тога дана претстава.

САУЧЕШЋЕ Њ. В. КРАЉИЦЕ МАРИЈЕ

Њ. В. Краљица Марија упутила је г-ђи Алиси Масариковој овај телеграм:

Примите Моје најдубље саучешће у Вашем великом болу.

МАРИЈА"

САУЧЕШЋЕ Њ. КР. ВИС. КНЕЗА-НАМЕСНИКА ПАВЛА

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле упутио је телеграм Претседнику Чехословачке Републике г. д-ру Едуарду Бенешу ове садржине:

Сазнавши са највећим узбуђењем за тужну вест о смрти Господина Томаша Масарика, оснивача чехословачке државе, у овим болним тренуцима за сав Ваш народ молим Вас Екселенцију, да изволите примити Моје најдубље саучешће за ненакнадив губитак одличног чехословачког државника и научника, који је такође био наш најпоузданији пријатељ из добрих и рђавих дана.

Цео југословенски народ саосећа тугу пријатељског чехословачког народа.

ПАВЛЕ"

У исто доба упутио је Кнез-Намесник депешу сину Томаша Масарика г. Јану Масарику, која гласи:

„Молим Вас примите Моје најискреније саучешће у болу који Вас је тако тешко задесио, као и цео чехословачки народ, ненакнадивим губитком Вашег великог оца.

ПАВЛЕ"

САУЧЕШЋЕ ПРЕТСЕДНИКА ВЛАДЕ Г. Д-Р М. СТОЈАДИНОВИЋА

Претседник Министарског савета и министар иностраних послова г. д-р Милан Стојадиновић упутио је Претседнику чехословачког Министарског савета г. д-р М. Хоци овај телеграм:

„Дубоко дирнут вешћу о смрти првог Претседника Ослободиоца Чехословачке Републике Томаша Масарика молим Вас да примите од моје стране и од стране Краљевске југословенске владе изразе најтоплијег саучешћа. У моменту када братска Чехословачка губи творца своје нове историје, цео југословенски народ жели да јој буде близак у жалости као што је велики Масарик био увек један од блиских сарадника творцима уједињене Југославије и најискренији поборник братства и пријатељства наше две земље.

Београд 14 септембра 1937.

Министар иностраних послова
Претседник владе
СТОЈАДИНОВИЋ"

Као одговор на овај телеграм примио је г. д-р Милан Стојадиновић ову депешу од г. д-р Милана Хоце:

„Дубоко дирнут саучешћем поводом смрти Претседника-Ослободиоца молим да изволите примити и Краљевској влади тумачити моју најискренију захвалност. Чехословачка је веома захвална братској Југославији за пријатељске изразе симпатија у нашој народној жалости, кад губимо не само великог творца наше државе, већ и највећег поборника за братску југосло-

венско-чехословачку сарадњу, чији ће рад и идеје остати чврст основ непоколебљивих односа између велике Југославије и Чехословачке.

МИЛАН ХОЦА"

САУЧЕШЋЕ ПРЕТСЕДНИКА НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Претседник Народне скупштине г. Стеван Ђирић упутио је претседнику чехословачког парламента г. д-р Малипетру ову депешу:

„Молим Вас да поводом смрти Великог Масарика примите најдубље саучешће Народне скупштине и моје лично. У великом и провиденцијалном државнику губи и Краљевина Југославија и цео наш народ, не само свог искреног пријатеља, него и неуморног заштитника у најтежим нашим данима и неустрашивог борца и за нашу слободу. Његова светла успомена живеће у нашем народу са истим сјајем као и у братском чехословачком народу.

Слава Ослободиоцу Масарику!

СТЕВАН ЂИРИЋ
Претседник Народне
скупштине

ПРЕТСЕДНИК БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДА ИЛИЋ ИЗРАЖАВА ТЕЛЕГРАФСКИ САУЧЕШЋЕ У ИМЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Претседник Општине града Београда г. Влада Илић упутио је чехословачком посланику на нашем Двору г. Вацлаву Гирсу овај телеграм:

Са болом у души сазнајемо за смрт Ослободиоца Чехословачке, Президента Томаша Масарика, Великог пријатеља југословенског народа, и хитам да у име града Београда и своје лично изразим Вашој Екселенцији сву жалост, коју за њим осећа Београд, чији је Он почасни грађанин.

ВЛАДА ИЛИЋ
претседник Општине

Други телеграм упутио је г. Влада Илић приматору града Прага г. д-р Петру Зенклу:

Престоница Југославије сазнаје са дубоким болом за смрт Претседника Масарика, Ослободиоца Чехословачке и Великог пријатеља југословенског народа, једног од највећих државника и научника које је дала словенска раса. Београд оплакује смрт свога почасног грађанина Томаша Масарика.

У својству претседника Општине града Београда хитам да Вам изразим најдубље саучешће у име целокупног становништва Београда.

ВЛАДА ИЛИЋ
претседник Општине

Као одговор на овај телеграм добио је г. Влада Илић од господина д-р Зенкла ову депешу:

Чехословачка и њена престоница неће никад заборавити доказе симпатије које сте Ви манифестовали приликом смрти Претседника Ослободиоца Томе Масарика. Часови туге су ти који приближују нације. У име свег становништва Прага и у име своје лично изволите примити дубоку захвалност на учествовању у нашој жалости. — Зенкл, претседник града Прага.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Телеграме саучешћа, који изражавају дубоки бол целе Југославије, упутили су сви наши истакнути јавни радници, све културне и националне установе и друштва.

Поред тога, претставници наше државе, претставници Београдске општине, сви истакнути јавни радници и претставници културних и националних установа и организација одлазили су у чехословачко поштанству да изразе своје саучешће лично чехословачком посланику г. д-р Вацлаву Гирси и да се упишу у књигу саучешћа.

Краљевски Намесник г. д-р Раденко Станковић, у име Њ. В. Краља Петра II и Краљевског Намесништва, изразио је лично у чехословачком посланику

ћа, коју доносимо на засебном месту, одржали су комеморативне седнице: Српска краљевска академија наука, Савез ратних добровољаца, Државни савет, Касациони суд, Савез југословенско-чехословачких лига, Савез сокола Краљевине Југославије и сва београдска и земунска соколска друштва, Чехословачки савез са свима београдским чехословачким друштвима и чехословачком колонијом у Београду, Југословенско новинарско удружење, и многа друга друштва.

У чехословачком павиљону на Сајму одржана је дирљива тужна свечаност, на којој је одана пошта великом Масарику. Државне заставе на Сајму су спуштене на пола копча. На чехословачком националном павиљону вијале су се две велике црне за-

Са комеморативне седнице Претседнику-Ослободиоцу Т. Г. Масарику на Коларчевом универзитету. Од стране Београдске општине присуствује потпретседник г. Драг. Тодоровић

ству саучешће г. д-р Гирси и уписао у књигу саучешћа себе и Краљевског Намесника г. д-р Иву Перовића, који се тада није налазио у Београду.

На исти начин изразили су саучешће лично г. д-р Гирси и уписали се у књигу саучешћа: Претседник Министарског савета и Министар иностраних дела г. д-р Милан Стојадиновић; Претседник Општине града Београда г. Влада Илић; Претседник Народне скупштине; сви министри и бивши министри, градски већници. Велики број грађана, у току неколико дана, дефиловао је кроз чехословачко поштанство да изрази своје саучешће и да се упише у књигу саучешћа.

Одржано је у Београду много комеморативних седница. Поред комеморативне седнице Градског ве-

ставе; улаз је био уоквирен црним. У централном павиљону била је изложена велика слика поч. Масарика, уоквирена црним флором, пред којом су се посетиоци Сајма задржавали погужени у дубокој тузи. Управа Сајма, са претседником г. Миланом Стојановићем на челу, положила је венац испод Масарикове слике у Чехословачком павиљону. Претседник и сви чланови Управе изразили су саучешће чехословачком трговинском аташеу г. Новаку и једним минутом ћутања одали пошту бесмртном Масарику.

На дан погребња одржао је г. д-р Антон Корошец, Министар унутрашњих дела, предавање преко радија о животу и раду Томе Масарика. Предавање су преносиле све југословенске радиостанице.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Београд одаје пошту свом великом почасном грађанину Т.Г. Масарику

— Комеморативна седница Градског већа —

У петак 18 септембра увече одржана је комеморативна седница у спомен поч. Томаша Г. Масарика. Били су присутни сви градски већници и виши чиновници Општине. Претседавао је претседник Општине г. Влада Илић.

Био је присутан и г. д-р Вацлав Гирса, чехословачки посланик на нашем Двору.

ПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ Г. ВЛАДА ИЛИЋ ИСТИЧЕ ЗАСЛУГЕ НЕУМРЛОГ МАСАРИКА

Претседник Општине г. Влада Илић одржао је овај говор:

Господо већници,

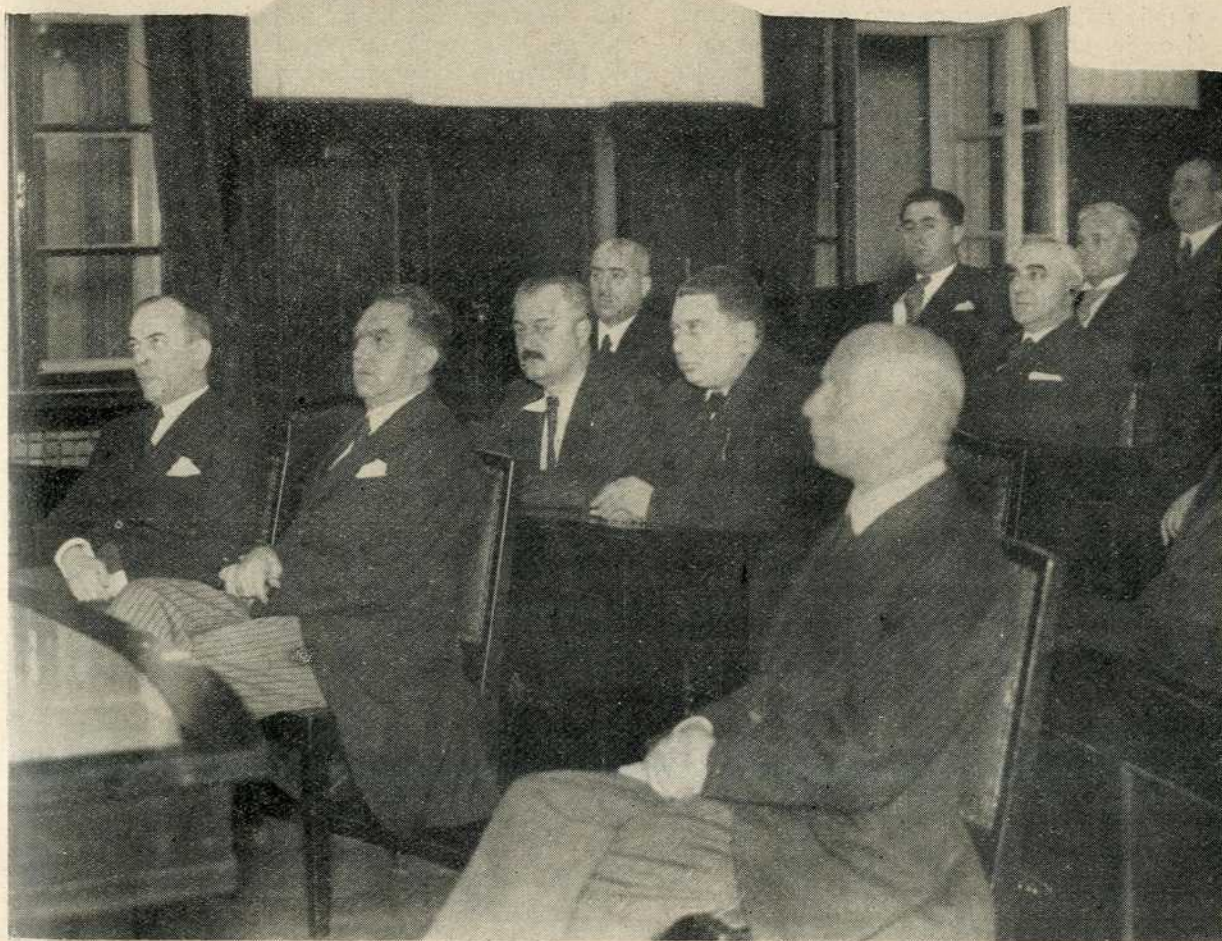
Почасни грађанин Београда, Ослободилац, Творац и први Претседник братске Чехословачке Републике Томаш Масарик не налази се више међу живима. Своју племениту, благородну, родољубиву и човекољубиву душу испустио је 14 септембра 1937 год. у 3.29 минута.

Састали смо се данас овде, да у овом за нас тужном и свечаном часу своје мисли и своја тужна осећања упутимо великом покојнику, и да свој бол, причињен његовом смрћу, здружимо са болом, који подноси град Праг и целокупни Чехословачки народ.

Говорити о Масарику је и лако и тешко.

Лако, када се има у виду његово грандиозно дело, крунисано највећим успесима које један смртни човек може да постигне на земљи. Масарик је у току свога дуготрајног живљења толико радио и урадио, да та његова дела чине да је о њему лако говорити, јер заиста о њему има шта да се каже. О њему су већ написани дебели томови књига на свима језицима. Има их и на нашем језику

Па ипак, и поред свега тога, тешко је говорити о Претседнику Масарику, јер нас његова смрт толико потреса и баца у такву жалост, из које ми не можемо са потребном мирноћом ра-

Са комеморативне седнице Градског већа: чехословачки посланик г. д-р В. Гирса, министри г. г. Ђура Јанковић и Добривоје Стошовић. Иза њих г. г. градски већници и виши градски чиновници

сматрати његово велико дело. Његова смрт, и ако по неумитним законима природе, не би требало да буде никакво изненађење, толико нас је изненадила, да пред тим суровим фактом остајемо збуњени. Сви смо се ми били навикли на његов дуги живот, да нам се чинило, да он може и да он не може никада умрети. Масарик и вечност толико су били спојени јако у нашој свести, да нам је изгледало, да их ништа не може раздвојити. Због тога је тешко говорити о Претседнику Масарику у часу, када точак историје иде даље и у својим хроникама бележи смрт Великог Творца и Ослободиоца Чехословачке.

Ми Југословени смрћу Претседника Масарика губимо великог неимара у изградњавању нашег народног и државног јединства. Он је својим неуморним радом заслужан за нашу отаџбину, јер је за њу и за све нас радио као да је припадао нашој народној заједници. У најтежим часовима искушења нашег народа, покојни Масарик био је наш непоколебљиви пријатељ и непобедиви бранилац наших права и наших народних интереса.

По оцу Словак, а по матери Чех, Масарик је био унапред одређен да се формира као Чехословак. Рођен у сиромашној сеоској породици, он је имао прилике да упозна све тешкоће малог света, онога који ради и пати, и коме осим рада и патње није ништа друго остало, него да идеалише. И он је, као и тај мали народ, и радио, и патио и идеалисао. Његов рад и његове патње, за разлику од осталог света, довели су до потпуног остварења његових идеала. То доказује величину његова духа, снагу његових концепција и генијалност његових стваралачких способности. Његов плански, методични и научни рад дао је резултате, које је он унапред постављао; остваривао је циљеве, којима је тежио, и због којих је често био излаган животним опасностима. Борба коју је водио била је дуга, тешка и немилосрдна и само је један тако чврсти карактер, каква је био његов, могао да је поднесе и да из ње изађе као победилац.

ИСТИНА ПОБЕЂУЈЕ! То је велико гесло Масариково, његова религија, његов систем и његова етика. Свуда и увек он се придржавао тога гесла, верујући дубоко да ће све проћи и да коначно остаје само истина, која све побеђује.

Овим својим геслом руководио се када се умешао у познати велеиздајнички процес у Загребу, где је открио и утврдио лажна документа, која су власти бивше Аустроугарске стављале на терет нашим родољубивим југословенским патриотама и националистима. Поводом тог процеса он је био у Београду, где је дошао у додир са водећим српским државницима. Из Београда се вратио охрабрен, јер је у њему нашао потпуну подршку за акцију против политике, која се тада водила против јужних Словена. Он је увидео, да таква политика, рушећи српско-хрватску коалицију преко велеиздајничког процеса, тежи да подвоји Србе и Хрвате, и да на тај начин продужи свој вештачки живот. За Масарика је било јасно, да се Чехословачки народ може ослободити само у

заједничкој борби за слободу и југословенског и чехословачког народа. Он је ту борбу организовао и са својим југословенским пријатељима и следбеницима водио је непомирљиво и истрајно до пуне победе.

Са претставницима Србије покојни Масарик одржавао је сталне везе, и са њима заједно радио и сарађивао на нашим великим националним плановима. Са пок. Милованом Миловановићем, Николом Пашићем и другима, био је у сталном контакту и пре и нарочито за време ратова за ослобођење. Он је са Блаженопочившим Витешким Краљем Александром I Ујединитељем у неколико махова имао пријатељске сусрете, на којима су обојица давали израза своје дубоком убеђењу, да сарадња југословенског и чехословачког народа води срећи и безбедности њихових држава. Њих двојица дали су темеље и циљеве слоге и споразума наша два братска словенска народа, које ће покољења чувати и на једној и на другој страни као највећи свој завет.

Улогу Србије у односу на Чехословачки, југословенски и општи словенски проблем покојни Масарик је врло високо ценио. У своје делу: „Светска Револуција“ он нарочито подвлачи, да: „Заслуге Србије за Словенство нису мање од заслуга Русије“. Волео је Србију и волео је Југославију свим жаром своје широке словенске душе. Наша историја ће са нарочитом пажњом и захвалношћу у својим страницама описати рад Томе Масарика и његове заслуге за наш народ и за нашу земљу.

Господо већници,

Смрћу Томаша Масарика одлази са оваг света једна велика фигура светског значаја, одлази једно велико словенско срце, једна широка душа, која нас је све обухватила, загревала и водила.

Наш град у знак признања за заслуге које је стекао за нашу земљу изабрао га је још 1920 године за свога почасног грађанина и једној улици у центру дао његово име.

Нама данас није остало ништа друго, него да у овом часу неизмерне туге и жалости, која обавија и чехословачки и југословенски народ, испунимо последњу дужност према мртвом Претседнику Масарику. Да му одамо достојну пошту и признање, шаљући на његов погреб једну делегацију, која ће се у име Београда поклонити његовим сенима и положити на његов одар један венац.

Великом државнику, мислиоцу, и борцу за слободу потчињених словенских народа почасног грађанину Београда, Претседнику Масарику нека је вечна Слава и Хвала!

Слава му и Хвала му!

Молим Вас да ћутањем од једног минута одамо последњу пошту покојном Масарику.

После ћутања од једног минута, присутни су одали пошту бесмртном Масарику ускликом „Слава Му!“

Г. Д-Р ЈОВАН МИЈУШКОВИЋ О ТОМАШУ
МАСАРИКУ

WWW.UNILIB.RS

Г. д-р Јован Мијушковић, градски већник, одржао је затим говор у коме је уметнички оцртао фигуру поч. Масарика:

Ако меримо национални губитак, кога је чехословачки народ доживео смрћу Томаша Масарика, може се рећи да је са јавне позорнице нестало највећег човека кога је Чехословачки народ имао. Масарик није само мислио, није само радио, као многи велики претходници из историје чехословачког народа, већ је он извео дело чијем је остварењу тежио његов народ у целој својој дугој историји: а то је, да сваки грађанин има могућности да у слободи живи, да у слободи дише, и да у тој слободи врши своју мисију коју му је Провиђење дало.

Ова епоха рада носиће за сва времена име Томаша Масарика, јер је до краја извео једно дело, чији почетци стварања иду чак у средњи век, створио је једну нову државу, на темељу једне старе, и то из хаоса најтежег крвавог времена, СА СРЕДСТВИМА КОЈИМА ЈЕ СВОЈ НАРОД УЧИО И ПОУЧАВАО, А ТА СУ СРЕСТВА: ЧИСТА КЛАСИЧНА ХУМАНОСТ И ЧИСТА ДЕМОКРАТИЈА.

Човек кога нису избацили догађаји, него човек који је сам догађаје стварао. Многострука је његова талентованост. Филозоф, писац, учитељ, агитатор, организатор, најпре антиреволуционар, доцније политички и изгнаник и револуционар, велики државник, дипломата, војсковођа, државни поглавар, И НАПОКОН ДУХОВНИ ВОЂА СВОГА НАРОДА И ТВОРАЦ НОВОГ И БОЉЕГ ДРУШТВЕНОГ ПОРЕТКА У СВОЈОЈ ОТАЏБИНИ.

Његова заоставштина јесте огромна и непроценљиве вредности, А ТО ЈЕ СРЕЂЕНА ЧЕХОСЛОВАЧКА РЕПУБЛИКА, И У ЊОЈ СЛОБОДА ЗА СВАКОГ. Светао пример дао је он како се воли свој народ и како се за његово добро ради, јер само у слободи, и у служби истини, човек може осетити благоследи својих часних напора.

Масарик је једна од најсветлијих фигура на политичком обзорју Европе. Као филозоф и историчар познат је и цењен у стручном свету, а државничка мудрост учинила га је славним и свековечила његово име у целој Европи.

Као заточник истине и велики њен поборник пре светскога рата, а и као стваралац и државни поглавар после закључења уговора о миру, МАСАРИК ЈЕ ИМАО ОГРОМНОГ УТИЦАЈА И НА ДОГАЂАЈЕ КОЈИМА СЕ СТВАРАЛА ИСТОРИЈА ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

Поникао у средини понижених и потлачених, Масарик је носио у себи велику љубав према човеку, без разлике којој нацији, вери и боји припада. Он претпоставља, као хуманиста и филозоф, да човек према човеку мора да остане ипак човек, са свима атрибутима једног вишег бића, који у себи носи и ум и срце, И ДА РАДОМ И НАПОРОМ СВАКИ ОД НАС СМРТНИХ МОЖЕ ДА СТЕЧЕ ДОВОЉНО МЕСТА ПОД ОВИМ ТОПЛИМ СУНЦЕМ. КАО УЧИТЕЉ И КАО ВАСПИТАЧ ВЕРОВАО ЈЕ ДА СЕ ВАСПИТАЊЕМ У ДЕМОКРАТСКОМ ДУХУ МОГУ СТВОРИТИ ТАКВИ УСЛОВИ У ЖИВОТУ ДА ЧОВЕК ЧОВЕКА

НЕ МОРА ПОДЈАРМЉИВАТИ И ПРОЖДИРАТИ. Томе веровању сстао је доследан, и спроводио га је у животу, са највишег положаја. Обдарен истраживачким духом, сва је људска предања прво испитао разумом, и тек им је онда веровао, али у исти мах тај рационални дух, прихваћао је све што је од Бога просејано.

У његовој филозофији осећа се тон хришћанства у погледу на свет, и одатле код њега одвратност према Антихристу и титанизму. Његов хуманитет базира се на максими, да је човечија душа Божја слика. ЊЕГОВ ПОЗИТИВИЗАМ, УБЛАЖАВАН ЈЕ ПЛАТОНОВИМ ИДЕАЛИЗМОМ. ГДЕ КОД МАСАРИКА ПОЧИЈЕ ВЕРА, И ГДЕ ПРЕСТАЈЕ ПОЗИТИВИЗАМ, ТЕШКО СЕ МОЖЕ ОБЕЛЕЖИТИ.

Историјско провиђење хтело је да Масарик води своје порекло од оца Словака а од мајке Чехиње, и да баш он буде предистиниран да створи нову Чехословачку Државу. У њему су се сусреле особине оба племена. Од детињства показао је скептицизам, неустрашивост и радозналост, а оно што ми знамо о њему из његове младости, показује нам Масарика као одважног али не авантуристичког младића. Још од детињства, код Масарика разабиремо праволинијске појаве, а и високу логику, по којој честит човек има да жање само оно што је посејао. ЊЕГОВ ЈЕ ЖИВОТ ДУГ И БОГАТ, АЛИ БОГАТ БОРБОМ. ЊЕГОВА СРЕЂНА КАРИЈЕРА БИЛА ЈЕ ОД ПОЧЕТКА ДО КРАЈА ИЗВОЈЕВАНА ТЕШКОМ БОРБОМ, А ДУШЕВНА РАВНОТЕЖА ИСКУСТВОМ И НАУКОМ СТЕЧЕНА.

Његово праволинијско схваћање лепо се огледа у једном његовом доживљају из детињства. Једва је пристао да напусти занат ковачки у 16 години, и да пређе на други посао о којем није имао појма. Један његов учитељ буквално га је отргао од бунара, из кога је свакога југра ведром захватао воду за прање ковачнице, и одвео га је у школу, где има тек да почне нешто честито да учи.

Духовитост показивао је још као мали дечко. Кад су Пруси надирали у Аустрију, као десетогодишњи дечак, да би непријатеља одгнао из села, — јер су у 10 доба војници дизали све на што би наишли, баш као за време седмогодишњег рата, — отрчао је до грве куће у селу, поред које је морала проћи војска, и крупним словима написао је на зиду: „Овде је колера“; на то су војници са страхом сбишли село, а сељаци, спашени од пљачке, смејали су им се иза њега.

СТИЦАЈЕМ ПРИЛИКА СТИЖЕ У БЕЧ КАО ДОМАЊИ УЧИТЕЉ КОД ЈЕДНОГ УПРАВНИКА ПОЛИЦИЈЕ. У тој кући стекао је велико сазнање о људима, о свету, о сталежима, о класама и језицима. Видео је какве све послове мора да врши један Управник и врло рано се упустио у политички живот. И тако је дошао до сасвим других појмова и погледа на догађаје и људе него снај у школи.

Доцније, постаје домаћи учитељ сину једног јеврејског трговца. Ту проучава околину јеврејску, и ту запажа ситне слабости и велике врлине јеврејског народа. Још као младића, дубоко га је дирнуло и у њему створило симпатије за Јевреје, кад је при једноме излету видео како се један јеврејски дечак повлачи из игре, и моли Богу о заласку сунца. КАО ЧЕХ

ТУ ЈЕ ОСЕТИО, ШТА ЗНАЧИ КАД НЕКО ПРИПАДА ПОТЛАЧЕНОМ НАРОДУ. КАО СИН ЈЕДНОГА ПРОЛЕТЕРА, ОСЕТИО ЈЕ ШТА ЗНАЧИ КАД НЕКО ПОТИЧЕ ИЗ ПОТЛАЧЕНЕ КЛАСЕ.

На Бечкој Универзи пажљиво слуша филозофе и економисте, и тако упознаје античку мудрост и литературу, али га тако истис интересује биологија и физиологија. Хтео је да сопственим очима упије све оно што пречају књиге. Трудно се да боље завире у проблем народа, који владају и народа који се поксрвају. У својој 26 години, као доктор филозофије, објављује свој први рад о Платону, али у исту време као рођени реалиста објављује низ чланака у једном Алманаху, где, свом својом логиком, покушава да политику попне на степен науке. Млади мислилац још од почетка настоји да проникне дух времена, заједно са духом вечних вредности, и једно сазнање поткрепљује другим.

Прву слику о свету он износи у својој књизи „О самоубиству“ коју Масарик сматра целог свог живота као своју основну конфесију, управо својом животном мудрошћу. Он ту оптужује рђаво израђено друштво, устаје против рата, алкохола, капитализма и полних настраности. Ни један самоубица, чак и онај који се руксводи најчистијим побудама, не може ту наћи неко оправдање — „Ко воли смрт, тај је психички болестан и залутао, јер све своди на себе“.

У Лајпцигу Масарик среће своју будућу жену, која је ту дошла из Њу-Јорка да студира музику. За њу Масарик вели: „Мислим да је она имала финији мозак, и ја сам је много чему поучавао, али она је мене духовно формирала“. Заједнички срце им је купало, заједнички су испољавали вољу ка све већем усавршавању, и заједнички им је вера била у бесмртност. Ни једно ни друго није тежило да се обогати, истакне или прослави, али им је много било стало до тога да се уброе у најбоље људе свога доба.

Иако пролетерског порекла, својом телесном фисесом отскакао је од свих професорских колега. Иако није неговао своју лепоту, ипак му је свест о њој давала полета, јер његов снажни утицај на људе, а особито на омладину, на сваки је начин, бар делимично, последица тога органског факта. Кад се доцније Масарик појавио у бечком Парламенту, један од денди грофова назвао га је „најелегантнијим човеком у Парламенту“.

У опхођењу са својим студентима унео је у основни нов револуционарни начин. Далек од сваке професорске таштине и надмености, био је веома љубазан и приступачан омладини и за кратко време је постао њен вођа. Он није био спенар, већ је увек јавно излагао и разчлањавао своје мисли, аналишући их дотанчине. Његова је библиотека имала и ту сврху да сваки сиромашни студент позајми из ње оно што му треба. К њему су долазили ученици кас на ходочашће, примали од њега савете и нападали се храброшћу.

Масарик је ушао у националну борбу не из честољубивих побуда, он је ту борбу повео из чистих моралних побуда. Истина му је била изнад свега, изнад партије, изнад народа, и свако разметање, ма са чије стране долазило, било је страно његовој природи. ПРАВДУ И ПРАВИЧНОСТ НАЗВАО ЈЕ ФУНДАМЕНТОМ ДРЖАВЕ. Није се јављао ни у улози про-

рока, нити у улози уметника, а парадоксалност његовог случаја иде толико далеко, да се у самом почетку своје делатности нашао на супротној страни, на име, иступио је противу свога народа. Краљеводворски рукопис, који је поштован као национална светиња, и који је требао да пробуди национално осећање Чеха, од стране Масарика оглашен је као фалсификат, пружајући широкој јавности јасне доказе за то. Националисте подигоше хајку, издавач мораде обуставити часопис, и јавно мњење стави Масарика под оптужбу, да су га поткупили слободни зидари и Јевреји. Називали су га народном издајником, слали су га ђаволу, и забрањивали му да се служи лепим чешким језиком „Иди нашим душманима и заборава да те је чешка мајка родила — ми те искључујемо из нашег националног тела“. Чешки домови били су затворени за Масарика. Међутим, куриозма ради да наведем, 30 година касније, тај исти лист који га је овако третирао постаје владин орган, ПОД ПРЕДСЕДНИШТВОМ НЕКАД ИСКЉУЧЕНОГ БЕСРАМНОГ ИЗДАЈИЦЕ.

Да иронија буде још већа, да и овај моменат наведем. Кад је Масарик после ове замашне политичке афере постао посланик у бечком Парламенту, и тамо храбро тражио чешку државоправност, један му је немачки посланик усред урнебесне граје и вике додао: „Ви сте велеиздајник“. И ТАКО СУ И ЊЕГА, КАО СВАКОГ СОЛИДНОГ И ПОШТЕНОГ БОРЦА, СА ОБЕ СУПРОТНЕ СТРАНЕ ПРОГАЊАЛИ И НАЗИВАЛИ ИЗДАЈНИКОМ.

Исто онако као што су га у његовој земљи упознали као издајницу најсветијих националних тексвина, исто је тако доцније постао богохулник, јер је извесне шпијунске услуге језуитских попова, у своје колегијуму, назвао правим именом. И 300 попова оптужили су га суду, што их је јавно извргао порузи. Од оптужбе је ослобођен, али га је огромна маса света на Карловом тргу дочекала демонстрирајући за и против њега. И овај пут су надали дреку попови и колеге, власти и антисемити, чак су тражили да му се одузме професорска катедра, кад је написао брошуру у одбрани Јеврејина Хлизнера, који је био оптужен да је починио ритуално уморство. Тад су га оклеветали да је зато примио паре од Ротшилда. Ни породица му због овога није остала на миру, децу су му јавно на улици жигосали, а круг његових бранилаца постао је све мањи и мањи.

Године 1910, у једном своје дивном говору у Парламенту, сликовито али поразно, приказао је бечки двор, племство, цркву и бирократију, називајући их једном речју: БАРУШТИНА; јер му се читав низ година давала прилика у Бечу да их добро проучи и позна.

Да би стекао праву слику о националним особинама појединих народа, путовао је у Русију, Америку и друге државе. Та су му путовања донела јасан критички поглед, и утврдили га у његовим расуђивањима о народима и владама на континенту. Масарик вели: „Човек не постаје космополита само уобичајеним путовањима нити преко националног саобраћаја, већ душевним удубљивањем у живот људи, нација и човечанства“.

Тек у 60 години стпочео је своје прве политичке борбе, крупног замаха, кад их је повео против спољ-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

не политике Ерснтала, јер је као Словак врло добро схватио јарам што су га Маџари наметнули Хрватима. Кад је извршена анексија Босне и Херцеговине, Аустроугарска је бацила у тамницу 53 Србина и Хрвата, под оптужбом да су велеиздајници. ТАД СЕ МАСАРИК УМЕШАО, И ОТПОЧЕО СВОЈЕ СВЕТСКО ИСТОРИСКО РАЗРАЧУНАВАЊЕ СА АУСТРИЈОМ.

Као посланик бечког парламента, он иступа у улози браниоца на загребачком процесу, а у Бечу доказује да је Фридрихов документ ординаран фалсификат и да је у тај фалсификат умешана бечка влада. И по трећи пут открива истину, ослобађа оптужене, па се као истраживач истине претвара у државника, који се бори противу непријатеља свога народа.

Масарик је можда био једини Европљанин који је покушао да спречи светски рат, а од њега је доживео резултате којима нема равних у прошлости. Послат је од стране Пашића децембра 1912 године, са познатим предлозима грофу Бертолду; овај, желећи рат, прешао је преко тих предлога олако, на други разговор, а после је причао по бечким политичким салонима како је овај професор хтео да заради провизију. САСВИМ РАЗУМЉИВО: НАШЛА СУ СЕ ЛИЦЕ У ЛИЦЕ ДВА СВЕТА, СТАРА ЕПОХА МЕТЕРНИКА И НОВА ЕПОХА МАСАРИКА. Лакомишљени и надувени аристократа није могао схватити своју пропаст, а сигурно да ни његов сабеседник није могао увидети свој блиски успех. Али је судбина хтела да баш тај човек неколико година доцније доведе до слома Хабсбуршку монархију.

У новембру 1914 године Масарик успева да са својом ћерком пређе у Италију. На граници га заустављају, јер није имао прописну визу. И он се ту први пут испрси као народни посланик, чини нешто што никад у живству није чинио, недозвољено, насилно. Он са ћерком насилно ускаче у воз, који је био кренуо, и тиме се спасава. И од одлуке овога човека, који је ускочио у воз, зависила је судбина Аустрије, кас што је судбина Русије зависила од швајцарског воза, који је, 3 године доцније, одвезао Лењина преко Швајцарске границе.

Поверење које је стекао својом високом интервенцијом у загребачком и Фридриховом процесу, дошло му долази, и у Риму затиче прве српске и хрватске емигранте, те се са овим људима брзо споразумева о заједничкој акцији.

У Женеви почетком 1915 године почиње рад, сад му је ваљало радити подземно, ваља кријумчарити писма, писати шифроване извештаје, служити се невидљивим мастилсм, исто оноко као што су радили они фалсификатори, које је он открио. Није лако било једној етичкој природи да у 60 години живи завереничким животом. Али она то подноси, јер има веру у једно узвишеније право, а ту је веру израдио Масарик својим свестраним образовањем, СВОЈИМ СВЕ НОВИМ И НОВИМ ИСКУШЕЊИМА И РЕВИЗИЈАМА НА МОРАЛНОМ ФИЛОЗОФСКОМ ТЛУ. Циљ оправдава средство.

Његова велика спрема и сјајно познавање Европе, које је као политичар стекао, неисцрпан резервоар знања етнолошког, културно историског, необично вешто руковање статистичким подацима, много су му допринели, да пред преставницима Антанте, који

су о томе врло мало или нимало знали, изнесе праве захтеве малих и потлачених народа и њихово право на слободан живот. Поверење које је сваком уливао, новинарско искуство, савршенс поштење, чист карактер, чинили су да га слушају они којима се обраћао. Ставио је себи начело, не вређати Немце, не потцењивати непријатеља, ни у ком случају ствари не изопачавати или преувеличавати, ништа не обећавати напразно, И, ШТО ЈЕ НАЈГЛАВНИЈЕ, НЕ ИСТУПАТИ КАО ПОНИЗНИ МОЛИЛАЦ. Радити само помоћу идеја и аргумената, а лично остајати у позадини. Нико не бити на терету, и ни од кога, осим од својих људи, не примати новац, ПА СЕ МАКАР И НУДИО. Сав се заложио и предао ситном раду, али корисном, да успостави везе са Прагом и да добије тамо извршне сараднике. Масарик на једном месту вели: „Нисам одмах ишао Министрима, него тек онда кад их обавесте и придобију за нашу ствар људи њихова поверења, које сам претходно ја информисао. Лојда Џорџа у Лондону за време читаве године дана нисам ни једном видео“.

В. Стид му је и овде много ваљао, јер је он био један од најбољих познавалаца Аустрије и важио као један од најчувенијих публициста Антанте. Преко њега је и успео да 10 лондонских дневника постепено придобије за чешку ствар.

У исто време његова дела и научни рад донели су му професорску катедру за славистику. Своје знање стално проширава читањем, радом, посматрањем и проучавањем.

Почетком 1916 године придобива Бријана за план раскомадања Аустрије и за ослобођење Чеха, али поред свега тога, требало је пуне две године дана Бенешове обазривости и његове жилавости, па да савезници усвоје њихове услове за склапање мира и унесу две речи: „Ослобођење Чехословачке“. Масарик вели: „Ми смо дакле де факто и де јуре били независни, слободни“.

Да би допринео и свој удео у антантиним напорима да се слома централне силе, ваљало је заратити. Сад је требало од оних неколико десетина хиљада заробљеника и бегунаца, и од оних на хиљаде национализованих Чеха у Паризу, Лондону и Америци, створити војску. А најзгодније тле за остварење тога плана била је Русија, пошто се у њој стицајем прилика нашло највише Чеха. Цар се томе плану противио, плашећи се људи који су већ једноме Цару окренули леђа. Али кад је дошао, иза пада царства Миљуков, Масарик св колега и познаник, Масарик полази из Лондона за Русију, и то помоћу фалсификованог пасоша. И тако између два професора, који нису никада носили униформу, склапа се уговор с 40.000 добровољаца, који се имају борити на страни Антанте противу централних сила. Масарика проглашују диктатором. И тако Масарик филозоф, моралист, који ни зеца никад није убио, постаје свемоћни господар једне војске својих земљака и живи са њима заједно по селима и под шаторима.

Са француским министром муниције Албером Томом закључује у Петрограду уговор, којим се обавезује да ће своје војничке формације довести на немачко-француско бојиште.

У међувремену Миљуков пада и Лењин долази на власт. Међу самим чехословачким легијама код Ки-

јева буне се радикални елементи, збацују своју националну владу, за време док диктатор преговара у Москви. Они образују Совјет, да би изабрали новог вођу. И ко бива изабрат? Исти онај диктатор, дакле Масарик. Ту се најбоље показала Масарикова морална снага.

Он одлучује да са својим корпусом путује око света. Издаје наредбу да чешке легије крену на Сибир. Он сам седи у возу, јури напред, бојећи се да се не сврши раг, прерано. Већ се чују гласови о миру, и новој држави прети опасни ветог. Хита да придобије Вилзона, арбитра света, који, у својих првобитних 14 тачака, није тражио распад Аустрије. Ма-

га народа далеко тамо преко мора, на професорском хотелу. У истом оном индепандант халу у Филаделфији, у коме су основане и Сједињене државе, МАСАРИК ЧИТА ОДЛУКУ О ОСНИВАЊУ НОВЕ ДРЖАВЕ. Три недеље доцније, он добија телеграм с оне стране океана, да га је нова Чехословачка Држава, баш тога часа, изабрала за свога Претседника.

Из свег изложенога видимо да је Масарик отац отаџбине, Претседник-Ослободилац, оснивач Републике и вођа демократије, и кад га херојска смрт удаљује из Европе и Света, можемо рећи да онсг тужног дана по чехословачки народ, најбоље одговара духу, онај антички верз, нон омнис моријар, штс

Погреб пок. Томаша Масарика

сарик путује пуних 17 дана према јапанској обали и у возу III класе наставља свој програм за преуређење света — НОВА ЕВРОПА. Тај спис имао је да буде лектира његовим моћним савезницима. Из Тскија Масарик шаље Вилзону опширан извештај, и на крају спомиње армију, која иде за њим. У Чикагу га дочекују као победника. Вилзон, од кога је све зависило, прима га присније и срдачније него ма кога политичара. Истина, он сад већ није сам, за њим стоји војска од 100.000 људи. Али ипак, више вреди платонски разговор између два професора идеолога, који су били и раније један другом познати по својим делима, него свака друга сила. Вилзон је прихватио идеју Масарикову — ликвидација Аустрије и ослобођење Чехословачке.

И након 300 година залепршала се застава чешко-

значи, ипак није све смртно. И југословенски народ уверен је да ће данашња Чехословачка република остати за вечита времена Масарикова република, јер у томе лежи њеп смисао, њена државна идеја и њена европска мисија у будућности. И ми се Југословени придружимо нашој браћи Чехословацама у овим озбиљним часовима великога бола; пред мртвим Масариком дубоко се клањамо, и од њега узимамо поздрав обећавајући му да ће његов дух за сва времена живети међу нама.

Слава великом словенском учитељу!

ГОВОР Г. Д-Р В. ГИРСЕ

Чехословачки опуномоћени министар на нашем Двору г. д-р Вацлав Гирса одржао је затим тронутим гласом овај говор:

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„Господине Претседниче града Београда, господо.

Дубоко сам дирнут вашом пажњом с којом сте приредили ову свечаност, комеморативну седницу у част нашег Претседника Ослободиоца Т. Г. Масарика.

У великом болу који ових дана осећа сав чехословачки народ свима нам је била утеха саучешће читаве југословенске јавности која је тако искрено и дирљиво манифестовала своју љубав и оданост нашем покојном Претседнику Ослободиоцу, великом пријатељу свих Југословена. И то је нов доказ да се баш у најтежим тренутцима сазнају прави и одани пријатељи.

На вест о смрти овога уистини великог човека целокупан наш народ саосећа дубоки бол, који у овом моменту раздире срце чехословачке нације.

Као што је златни Праг пролио сузе за нашим Краљем Мучеником, тако и Београд сада, сплакује смрт свога почасног грађанина, смрт хероја чехословачке националне мисли Томаша Г. Масарика, који по ономе што је урадио спада у ред највећих људи европске историје.

Београђани, у моменту када наша браћа Чехословаци испраћају до вечне куће најзаслужнијег сина своје отаџбине, истакнимо сви црне заставе на својим домовима и на тај начин дајмо

Претседник Београдске општине г. Влада Илић са делегатима Градског већа на погребу Масарика у Прагу

Израз вашег осећања тумачићу влади Чехословачке Републике и обавестићу о њему читав чехословачки народ. Молим вас да примите још једаред израз моје дубоке захвалности”.

ПРОГЛАС БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ ПОВОДОМ СМРТИ И САХРАНЕ Т. Г. МАСАРИКА

Поводом сахране великог чехословачког државника и ослободиоца Томаша Гарика Масарика претседник општине г. Илић издао је 19 септембра следећи проглас:

Београђани, у уторак 21 септембра братски чехословачки народ одаје последњу пошту земним остацима свога омиљеног и ненадмашног вође, творца васкрсле чехословачке државе, председанта-ослободиоца Томаша Г. Масарика.

видног израза болу који све осећамо за овим славним човеком, који је толико волео нашу земљу и наш народ кроз цео свој дуги и плодотворни живот.

Нека у уторак, док кроз златни Праг буде пролазила поворка са посмртним остацима Председанта-Ослободиоца, црне заставе са наших домовна буду симбол дубоке поште успомени Оца чехословачке отаџбине и видан израз наше трајне љубави и верности братском чехословачком народу.

Слава Томашу Г. Масарику.

Живела братска чехословачка нација.

Претседник општине
Влада Илић

Југословенске делегације на погребу

У Праг је стигло више југословенских делегација да се поклонне сени великог Масарика. Претседник владе и Министар иностраних дела г. д-р Милач Стојадиновић стигао је у Праг 20 септембра, као делегат Њ. В. Краља Петра II, Краљевског Намесништва и Краљевске владе. На станици г. д-р Стојадиновићу приређен је свечан дочек. Дочекали су га: Претседник чехословачке владе г. д-р Милан Хоца, чехословачки Министар иностраних послова г. д-р Крофта, инспектор чехословачке војске генерал г. Сирови, претседник југословенског Сената г. д-р Мажуранић и претседник југословенске Народне скупштине г. Стеван Ђирић (који су стигли у Праг дан

одром поч. Масарика и положио венце у име Њ. В. Краља Петра II, Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла и Кнегиње Олге и у име Краљевске владе.

Затим су положили венце г. д-р Мажуранић у име Сената Краљевине Југославије и г. Стеван Ђирић у име југословенске Народне скупштине.

Сребрени венац Општине града Београда положили су на одар г. г. Влада Илић, претседник Општине, и Живан Ранковић, градски већник.

Наша делегација одала је пошту великом покојнику ћутањем од неколико минута.

Претседник југословенске владе г. д-р Милач Стојадиновић отишао је после тога у аудијенцију

Претседник Београдске општине г. Влада Илић са изасланицима Градског већа, у погребној поворици

раније), југословенски посланик у Прагу г. д-р Протић са особљем посланства, виши чиновници чехословачког министарства иностраних послова, представници легионара, Сокола и велики број грађана.

У пратњи претседника владе г. д-р Милана Стојадиновића био је шеф кабинета Министарства иностраних послова г. д-р Драган Протић.

Истим возом допутовала је и делегација Општине града Београда, којој је на челу стајао претседник Општине г. Влада Илић. У делегацији су били градски већници: г. г. д-р Јован Мијушковић, Живан Ранковић, д-р Стеван Поповић и Миливоје Благојевић.

Са железничке станице одвезао се г. д-р Милач Стојадиновић са својом пратњом и члановима делегације Општине града Београда у дворца Храдчани, где је било изложено тело Претседника Ослободиоца. Претседник г. д-р Стојадиновић поклатио се пред

код Претседника Чехословачке Републике г. д-р Едуарда Бенеша, где се задржао дуже времена.

Увече је г. д-р Стојадиновић био гост на интимној вечери код Претседника Чехословачке Републике г. д-р Бенеша.

Делегација Општине града Београда, после полагања венца, отишла је у маршалат Двора Претседника Чехословачке Републике и уписала се у дворске књиге, те и на тај начин изразила своје дубоко саучешће.

Поворка са смртним остацима поч Масарика пошла је из Храдчана 21 септембра око 10 часова и кретала се преко Влтаве ка Вилсоновој железничкој станици, где је стигла око 15 часова.

Падало је у очи да је велики Масарик сахрањен без учешћа свештенства око ковчега, без крста и без икаквих других верских церемонија.

Масарик је био слободуман човек, припадао је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

слободной народној чехословачкој цркви. Црквени великодостојници ипак су узели учешћа у редовима осталих грађана.

По писању чехословачких листова, било је присутно сахрани великог покојника око три милиона грађана, који су били распоређени са обе стране пута од Храдчана до железничке станице Вилсон. Широке улице и тргови дуж целог пута, који је дугачак преко 7 км., биле су препуне света.

Југословенска делегација са г. д-р Миланом Стојадиновићем на челу (делегати Сената, Народне скупштине и југословенски посланик у Прагу) налазили су се у поворци одмах иза Претседника Чехословачке Републике г. д-р Бенеша, заједно са претставником Француске г. Леоном Блумом, претседником румунске владе г. Татареском и главним делегацијама осталих држава. Претседник чехословачке владе г. д-р Милан Хоца са чехословачким министрима ишао је иза претставника страних држава.

Затим су ишли, у засебном реду, војни изасланици страних држава.

Иза њих је ишла делегација Београдске општине са делегацијама Загреба и Љубљане и делегација Париске општине и других престоних градова.

Загребачку општину на погребу заступао је претседник г. Пејчић са три већника, а љубљанску претседник г. Јурај Адлешић са два већника. Савез Сокола Краљевине Југославије упутио је на погреб нарочиту делегацију коју је предводио први заменик старешине г. Гангл. Та је делегација ишла у првим редовима, са претставницима чехословачких сокола. Све веће општине у земљи, све националне, културне и хумане институције и организације југословенске имале су своје делегате у погребној поворци.

Специјални воз са Вилсонове железничке станице однео је у Лани ковчег са телом великог Масарика, где је покопан, према жељи покојниковој, у породичној гробници поред своје супруге Шарлоте.

Немачки новинари у Београду

Једна група немачких новинара посетила је септембра о. г. Београд и присуствовала отварању Првог београдског међународног сајма. Немачке новинаре, који припадају највећим немачким листовима у којима они уређују привредне рубрике, предводио је г. Лубентал, привредни уредник „Ангрифа“.

Циљ ове посете претставника немачке штампе био је упознавање привреде наше земље и њеног напретка.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић примио је немачке новинаре у свом кабинету и истог дана дао им је свечану вечеру у просторијама Аутоклуба.

Поред претседника г. Илића, банкету је присуствовао отправник немачког посланства г. фон Јансон, шеф Централног пресбиора г. Коста Луковић, претседник немачко-југословенске привредне коморе г. Ж. Нешић, већи број градских већника и претставника домаћих листова.

Г. ВЛ. ИЛИЋ ПОЗДРАВЉА НЕМАЧКУ ШТАМПУ

Претседник г. Илић одржао је следећи говор:

Допустите ми да у својству претседника југословенске престонице Београда и као претседник Београдске Индустијске коморе изразим велику радост и задовољство у име Београда и у име своје, што могу тако значајан број истакнутих претставника немачке штампе овде да поздравим и да им пожелим срдачну добродошлицу. Ја вам најлепше захваљујем што сте се одлучили да посетите нашу земљу, да би проучили наше економске, туристичке и друге прилике, да би сте о томе могли обавестити читаоце ваше велике отаџбине, после личног нашег посматрања.

Вашом посетом ви сте поново потврдили оно велико интересовање које се показује не само са меродавних немачких места, већ и од целокупне немачке штампе, за привредни напредак и привредну сарадњу наших двају земаља.

Ваша посета долази у једном изванредно повољ-

ном моменту, јер се ових дана одржава у Београду први Међународни сајам узорака. Посета овог сајма показала вам је, надам се, озбиљну тежњу наше земље и наше престонице, да нашу привреду подигнемо на свима подручјима и да размену добара са иностранством повећамо и учврстимо.

Ваша земља, Немачка, заузима међу страним државама, са којима Југославија има живу размену добара прво место. И то нам причињава нарочито задовољство и радост.

Из Београда ви одлазите, драги моји гости, у унутрашњост наше земље. На свима подручјима ви ћете утврдити напредак целог народа.

Надам се да ће ваша садашња посета Југославији, и ако је кратка, допринети продубљењу предуслова југословенско-немачких привредних односа и унапређењу тих односа. Тиме ћемо послужити не само нашим обостраним интересима, већ допринесимо и општој европској консолидацији.

Имали сте прилике да видите први део Београдског међународног сајма мустара. Ја наглашавам први део, јер ћемо ми овај сајам ускоро још изградити и надамо се чврсто, да ће се међу првим павиљонима који ће се даље подићи налазити такође и немачки павиљон.

Поздрављајући вас још једном као наше драге госте, дижем ову чашу за здравље Вође и Канцелара Рајха Адолфа Хитлера, за срећу и напредак немачког народа. Желим да у пријатељској атмосфери, на коју ћете наићи у нашој престоници и у целој нашој земљи, осећате као код своје куће и да одавде одете са најлепшим утисцима.

На говор г. Илића одговорио је вођа немачких новинара г. фон Лубентал. Он је изразио дивљење своје и својих колега због сјајног напретка Београда и истакао жељу да се привредни односи између Немачке и Југославије развију у што јачој мери.

Чиновници општински г.г. Раденковић Раша и Тимотић Милан интерпретирали су пред гостима наше мелодије, које су на њих оставиле дубок утисак.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

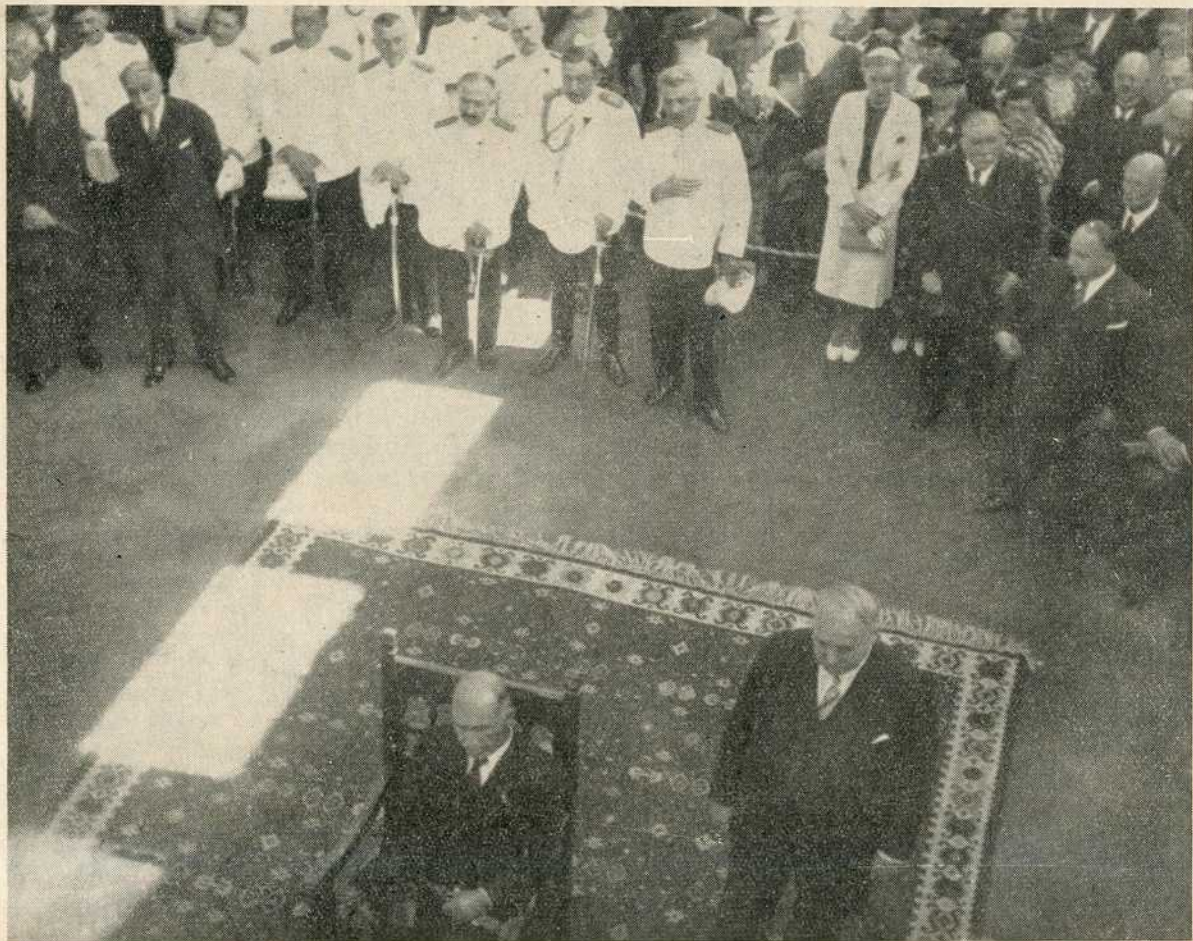
Привредна хроника

Први Београдски међународни сајам узорака отворен је свечано уз присуство високих функционера наше и страних држава и угледних гостију из целог света

— 11 септембар означава историјски датум за нашу привреду —

Први Београдски међународни сајам узорака отворен је тачно у утврђено време 11 септембра о. г. у 11 часова. Само отварање претстављало је значајно и ретко славље. Били су присутни високи функцио-

ни свих држава које имају развијенији економски саобраћај са Југославијом, претставници страних привреда и великих европских општина. Тако се међународни карактер сајма изразито манифестовао од-

Краљевски намесник г. д-р Раденко Станковић, председник Београдске општине г. Влада Илић и г.г. изасланици присуствују свечаном отварању Сајма

нери државе, претставници Београдске општине и свих већих општина у земљи, претставници свих југословенских привредних организација, претставни-

мах при самом отварању, не само по укуским страним павиљонима и разноврсним продуктима који су изложени, него и по угледним гостима из иностран-

ства, који су показивали необично интересовање. Довољно је било само погледати многобројне госте из страних држава, па закључити колико огроман значај има Београд за међународну размену добара. Тај значај су претставници страних држава и страних привреда наглашавали јако и у својим говорима. А колико су искрено мислили доказивали су одмах изјавама да су спремни да прошире и појачају учешће својих држава на идућим сајмовима.

Свечаност отварања Сајма обављена је у павиљону Задужбине Николе Спасића, где је организована туристичка изложба држава Мале антанте и изложба „Београд у прошлости и садашњости“ Градског поглаварства Београда.

Краљевски намесник г. д-р Раденко Станковић заступао је Високог Покровитеља Београдског сајма Њ. В. Краља Петра II и Намесништво. Краљевску владу заступали су: Министар трговине и индустрије г. д-р Милан Врбанић; Министар пољопривреде г. Светозар Станковић; Министар пошта и телеграфа г. д-р Бранко Калуђерчић; Министар војске и морнарице арм. генерал г. Љубомир Марић; Министар грађевина г. д-р Марко Кожул; Министар за физичко васпитање народа г. д-р Јосип Рогоћ.

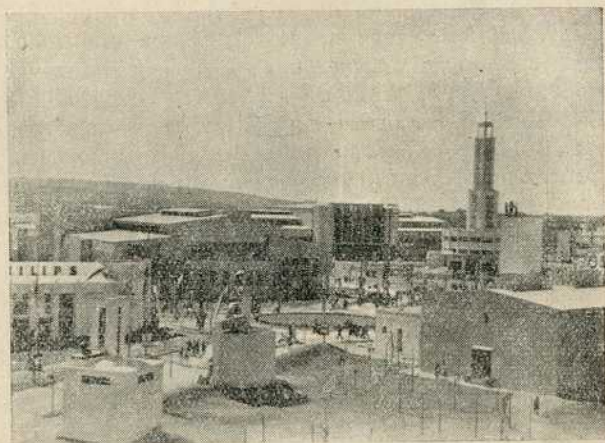

Главни улаз

Општину града Београда заступао је Претседник Општине г. Влада Илић са потпретседником г. Драг. Тодоровићем и са свима градским већницима. Присутни су били готово сви чланови дипломатског кора и то г. г.: француски посланик гроф де Дампјер, чехословачки посланик г. Вацлав Гирса са претставником чехословачког министарства трговине и индустрије г. д-р Оберторм, делегат италијанске владе г. Пирели, румунски посланик г. Кадере, мађарски посланик г. де Алт, белгијски посланик г. Ромре де Вишне, саветник немачког посланства г. фон Јанзен, италијански посланик г. Индели са целокупним особљем посланства, саветници мађарског посланства г. Бала, и г. Ротхугел са мађарским аташеом за штампу г. Полгаром, чилеански посланик г. Гарцес Силва, турски посланик г. Актај Алихајдар, грчки посланик г. Бибика Розети, бугарски посланик г. д-р Попов, и други.

Од званичних претставника били су још београдски надбискуп г. д-р Јосип Ујчић, у име команданта

Београда генерал г. Владимир Милојковић, први ађутант Њ. В. Краља генерал г. Христић, генерал г. Боди са многим другим генералима, затим маршал Двора г. Чолак-Ангић, заступник министра спољних послова г. д-р Светислав Предић, шеф кабинета претседника владе г. д-р Јован Гашић, гувернер Народне банке г. д-р Милан Радосављевић, вицегувернер г. д-р Ловчевић, управник Државне хипотекарне банке г. Војин Ђуричић, генерални директор Поштанске штедионице г. д-р М. Недељковић, претставници Сената и Народне скупштине и претставници свих трговачких и привредних друштава и установа.

Сајам сликан са моста Краља Александра I

Као гости из иностранства отварању сајма присуствовали су: претседник управног одбора Париског сајма г. Жубер, претставник немачке привреде г. Дифур, специјална делегација мађарског сајма, претседник Општине града Букурешта г. др. Александар Донеску, и делегати бугарских занатлија г. г. Иван Векилов, претседник савеза занатлија Бугарске, Тодор Плочев, и Георгије Јанев, секретар савеза, претставници Прага, Милана и Будимпеште.

Били су присутни многобројни претставници општина и привредних организација из унутрашњости, међу којима: Претседник Загребачког збора г. д-р Ербер и потпретседник Загребачке општине г. д-р Теодор Кауфман, претставници љубљанског велесајма г. г. Фран Виндишер и Антон Крејчи, народни посланик; претставници Сарајева г. д-р Војислав Бесаровић и други.

Свечаност је отворена државном химном, коју је интонирао оркестар Краљеве гарде.

ГОВОР ПРЕТСЕДНИКА САЈМА Г. МИЛАНА СТОЈАНОВИЋА

Претседник друштва за приређивање изложбе и сајма у Београду г. Милан Стојановић изнео је у свом говору све напоре који су се морали учинити док се дошло до садашњег Сајма. До пре три месеца стајале су на овом месту мочвари, које вековима није људска рука уређивала. А данас видимо читав модеран град на простору од 14 хектара. Г. Стојановић изниси детаљно историјат напора да се

изгради један модеран сајам у Београду. Први напори учињени су још у другој половини прошлог столећа код наших привредника у тада малој Србији. Тешке политичке и привредне прилике, а затим ослободилачки ратови нису дозволили да се ова замисао оствари. Та корисна идеја могла је бити остварена тек данас.

Београдски међународни сајам узорака послужиле организовању промета добара у нашој земљи. Целокупна наша производња редовно два пут годишње имаће на расположењу Београдски сајам.

Већ годинама врше са великим успехом ову основну задаћу сајма Загребачки збор и Љубљански велесајам на подручјима која им гравитирају. А на подручју које природно и саобраћајно гравитира Београду, на коме живи преко 9 милиона становника, које је у ствари најснажније потрошачко подручје, није било установе која би у интересу потрошача, произвођача и трговаца вршила улогу организатора промета. Зато је Београдски сајам био неминовна потреба. Он ће служити југословенском народу као целини. Ту ће се два пут годишње вршити смотра целокупне југословенске произвођачке радности, почев од земљорадње па до најмодернијих алата и ма-

Општи поглед на Сајам

шина. Београдски сајам биће огледало наше материјалне културе и благостања нашег народа, па ће вршити и велику васпитну функцију у нашој земљи.

Али ће Београдски сајам бити и међународни. Његова је задаћа да помогне и правилно регулисава међународне размене добара. Управа Београдског сајма упутила је искрен позив свима државама и свима народима да дођу са својим производима на београдски сајам, који треба да постане жижа међународног привредног рада у овом делу света.

Г. Стојановић истиче са задовољством да су тај позив прихватиле суседне земље. Већ су изграђени велики и репрезентативни павиљони Италије, Чехословачке, Румуније, Мађарске. А многе европске земље изложиле су своју робу у павиљонима поред југословенских производа. Француска и Немачка већ су заузеле терене за своје павиљоне, које ће ускоро подићи, а и друге државе се конкретно интересују за подизање својих павиљона.

Цело земљиште одређено за сајам износи 36 хектара. Досад је изграђено 14 хектара. Низом година и према потреби изграђиваће се и остали терен. Ово место, које по своме положају нема равнот међу сајмовима, део је драгоценог и скупоценог земљишта које нам је бесплатно уступила Општина града Београда за подизање сајмишта. Утрошено је близу 12 милиона динара за подизање: павиљона Задужбине Николе Спасића, пет павиљона са централном кулом, за насипање терена, за изградњу улица, канализације, водовода, електричног постројења, као и за уређај парка. Прилози које је прикупило Друштво за изградњу сајмишта изнели су око 3 милиона динара. Девет милиона динара позајмила је, под најповољнијим условима, Општинска штедионица. Ово драгоцено дело остварено је благодарећи у првом реду Општини града Београда и Општинској штедионици и Заложном заводу града Београда.

МРАМОРНА ПЛОЧА У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ ОПШТИНИ

Г. Стојановић је затим рекао:

У знак признања и захвалности за ову потпору од стране Општине града Београда и Општинске штедионице и Заложног завода града Београда, скулптура нашег друштва одржана 8 ов. м. одлучила је да У ОВОМЕ ПАВИЉОНУ ПОДИГНЕ ЈЕДНУ МРАМОРНУ ПЛОЧУ НА КОЈОЈ ЋЕ СЕ УРЕЗАТИ СВЕ ОНО, ШТА СУ БЕОГРАДСКА ОПШТИНА И ШТЕДИОНИЦА УЧИНILI ЗА ОВО ВЕЛИКО И ТРАЈНО ДЕЛО.

ПРИЗНАЊЕ ПРЕТСЕДНИКУ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДИ ИЛИЋУ ЗА ПОДИЗАЊЕ САЈМИШТА

Господо, ја сам нарочито задовољан да пред овим скупом и у овој прилици извршим још једну дужност. Претседник Општине града Београда г.

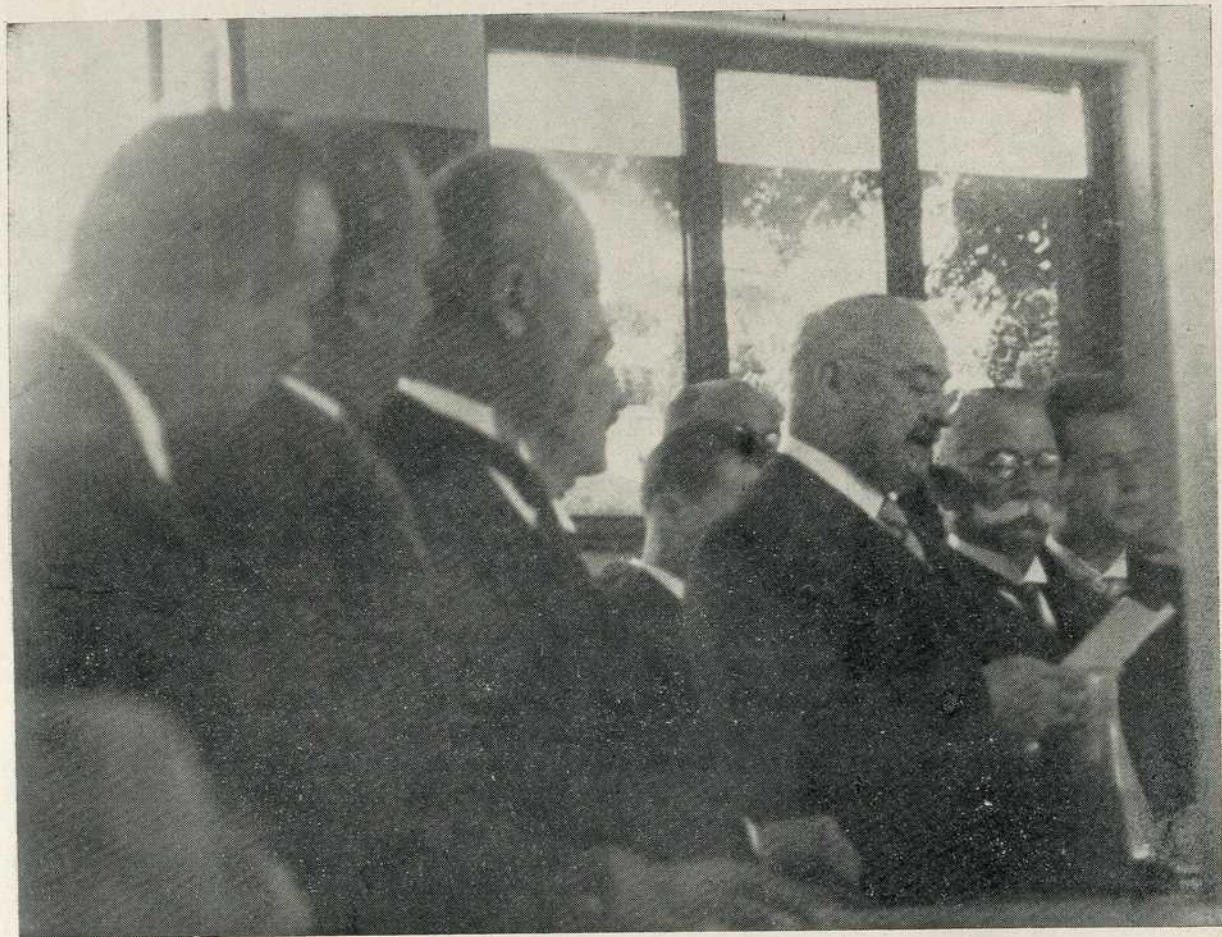
Централни део Сајма посматран с моста

ВЛАДА ИЛИЋ, индустријалац, претседник Индустријске коморе и потпретседник нашег Друштва, БИО ЈЕ У ОПШТИНИ главни иницијатор и носилац целокупне општинске активности, да се уз помоћ и страну моралну и материјалну потпору Општине

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

изврши ово дело. Водећи Општину нашег престолног града као привредник и примеран домаћин, г. Влада Илић учинио је све што је било у моћи председника нашег поносног града, да југословенска и београдска привреда добију сајам. Његова позната неуморна енергија и његов стваралачки рад учинише, да се створе услови и за привредно подизање Београда. Његови напори били су нарочито велики да се изгради ово сајмиште. На његову иницијативу и предлоге донете су од стране Градског већа одлуке о уступању овога земљишта за сајмиште и залагању тога земљишта за наш велики зајам код Општинске штедионице и Заложног завода. У својој надлежно-

сти Општине града Београда тако много допринео, да Београд ради свога напретка добије ово сајмиште и омогући му се отварање Београдског сајма. Хвала вам! Али ми нисмо желели да на овоме остане. Наша је жеља, да сви Београђани и они који данас у њему живе и они који ће у њему доцније живети знају, да је Београду као целини, да је југословенској привреди, овај драгоцен Београдски сајам омогућио један наш друг, један наш привредник. И зато је наша скупштина одржана на дан 8 септембра акламацијом одлучила, драги БРАТЕ ВЛАДО, и поштовани ГОСПОДИНЕ ПРЕТСЕДНИЧЕ престолничког града Београда, да у овоме павиљону поставимо пло-

Претседник Београдске општине г. Влада Илић говори приликом свечаног отварања Сајма

сти пак, као претседник Општине, за стварање овога дела, он нам је ставис на расположење сву стручну потпору општинских архитеката и инжењера и остале материјалне потпоре. Са нарочитим пак задовољством констатујем, да у последњим моментима нашег напорног рада, да завршимо ово сајмиште, не само да је за овај посао ангажовао готово све општинске снаге него је и лично својим радом допринео да будемо готови за овај свечани тренутак.

Господине претседничке Општине, ја као привредник са својим друговима поносим се што сам био у могућности да изречем горње речи. Поносим се стога, што је наш друг привредник као претсед-

чу са вашим рељефно израђеним ликом, као малим знаком нашег признања, за све што сте за београдски сајам учинили.

ПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ Г. ВЛАДА ИЛИЋ
ИСТИЧЕ ЗНАЧАЈ САЈМА И ПОЗДРАВЉА
СРДАЧНИМ РЕЧИМА ГОСТЕ И ИЗЛАГАЧЕ

Претседник Београдске општине г. Влада Илић, — дирнут признањем претседника Сајма г. Милана Стојановића и радостан због очигледног успеха сајма и интересовања на који је одмах првог дана сајам наишао, — одржао је топао пригодан говор,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

који су високи и угледни гости пажљиво саслушали и на крају бурно поздравили:

Дозволите ми да као претседник Општине града Београда и као привредник искажем пред свима вама сву радост која ме обузима приликом ове лепе и важне наше данашње свечаности.

Одавно је заиста привреда Београда, привреда предратне Србије желела остварење једног оваквог сајма. Ратови које је предратна Србија морала да води у испуњењу своје националне улоге, ране које је бомбаровани и окупирани Београд изнео из ратова и морао да лечи — нису дозволили да се та замисао изведе раније.

Београдска привреда настојавала је да покаже способност Београда за сва велика прегнућа и на осталим пољима. У тим свјим настојањима коморе и београдске привредне организације наишле су на пуну потпору Београдске општине.

Али, Београд не мисли на овоме да стане. На сајмишту је обраћена свега једна трећина терена који је Општина дала Друштву за приређивање сајма. Ови напори београдских привредника добили су највиднијег признања у чињеници да се Његово Величанство Краљ Петар II благоизволео примити покровитељства Београдског сајма. Ова висока благодатност испуњава наша срца највећом радошћу и најдубљом захвалношћу и даје нам потстрека да овако започето дело ускоро крунишемо најбољим успехом. Одмах затим да изразим нашу захвалност Његовом Краљевском Височанству Кнезу-Намеснику Павлу, који је од самога почетка најтоплије прихватио идеју о сајму и за све време изградње показивао Своје високо интересовање. Уз овако високо интересовање и подршку, Београдски сајам може гледати ведро у своју будућност.

Мени је пријатно што могу да констатујем, да сам у правцу економског подизања Београда нашао код Претседника Краљевске владе г. д-р Милана Стојадиновића пуно разумевање и пуну потпору. Његово интересовање и за овај сајам било је веома живо. У изградњи сајма ми смо се користили његовим пријатељским саветима, на чему и овом приликом желим да му изјавим нашу захвалност.

Морамо одати дужну захвалност и целој Краљевској влади за моралну потпору коју је указала овоме нашем делу.

Наш сајам су почаствовали својим репрезентативним павиљонима четири иностране државе: Италија, Чехословачка, Румунија и Мађарска. Ја се придружујем речима г. претседника Стојадиновића и молим г. г. претставнике тих држава да приме и најлепшу захвалност града Београда за овако дивне гавиљне којима су улепшали наше сајмиште. Правилно схватање потребе и корисности учешћа страних држава на идућим београдским сајмовима доприноси, у то смо дубоко уверени, да се што јаче развију у узајамном интересу трговински односи Југославије са осталим земљама. Исто тако дугујемо захвалност приватним фирмама које су изградиле своје лепе павиљоне.

Не могу да обиђем излагаче сајма који су са гуну смисла и укуса овако лепо украсили своје стандове, мада су им они доцкан стављени на располужење.

Највеће признање морамо одати Управи Друштва за сајам и свима оним многобројним трудбеницима који су неуморно, дан и ноћ, и по сунцу и по киши радили и допринели да можемо одржати ову данашњу свечаност.

Господине претседниче,

Ви сте се у Вашем лепом говору дотакли Општине и мене и најавили нам обележавање признања на самом сајмишту.

Хвала Вам!...

Желим да Вам кажем да сам ја лично веома дирнут тим одавањем признања. Све што сам учинио, учинио сам са најбољом вољом и из дубоког убеђења о потреби једне овакве установе. Заслуга за овај

Италијански павиљон

сајам припада и Градском већу и зато изражену захвалност делим са Већем Општине, које је једнодушно доносило одлуке сматрајући да је наше сајмиште добро Београда.

Београд је радостан што може ових дана да дочека своје драге госте и ја их у име Београда поздрављам са:

Добро нам дошли!... и

Нека је сретан почетак рада Првог београдског међународног сајма!...

Молим Вас да на крају узвикнемо из свог срца: Живео Покровитељ нашег сајма Краљ Петар II и цело Узвишени Краљевски Дом!...

Живео Кнез Намесник Павле!

Живели Краљевски Намесници!...

МИНИСТАР Г. Д-Р МИЛАН ВРБАНИЋ ОДАЈЕ ПРИЗНАЊЕ СВИМ НЕУМОРНИМ ПРЕГАОЦИМА НА ИЗГРАДЊИ САЈМА И ПОДВЛАЧИ СА ЗАДОВОЉСТВОМ ЖИВ ИНТЕРЕС ИНОСТРАНСТВА.

У име Краљевске владе узео је реч Министар трговине и индустрије г. д-р Милан Врбанић, и пробраним речима оцртао значај овог Сајма за нашу привреду:

Крупни и недложни задаци наше опште народне а понаособ и престоничке привреде, потреба тоталне обнове свега после пустоши коју је оставио светски

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

рат, један од главних разлога што смо тек данас у могућности да приступимо остварењу ове опште корисне замисли. Са толико већим весељем и искренијим задовољством мени је част у име Краљевске владе одати овом приликом и са овсга места пуно признање свим оним неуморним прегаоцима, који су савладавајући све тешкоће и запрехе, не жалећи никаквог труда и радећи предано и неуморно успели да даду Београду оно, на што је си већ дуго чекао и да обогате нашу престоницу једном модерном те-

период општег оживљења наше народне привреде и враћања просперитета широких народних слојева. Један од главних симптома, да не спомињем многе друге, те наше привредне активности без сумње је огромно повећање наше размене добара са иностранством, која се је у првом полгођу ове године готсво подвостручила. И са тога гледишта долази у прави и најповољнији час отварање Међународног сајма узорака у Београду, који је и иначе по свом јединственем географском положају, по својој прошлости и по својему садашњем општем полетном развоју опредељен, да врши првсразредну посредничку улогу у развоју наше међународне трговине. А жива и снажна општа привредна делатност, која се увек надовезује на појачано пословање са иностранством и која је неизоставна последица трговинске активности, имаће сигурно повољну реперкусију у широким областима наше народне привреде, а нарочито и у области нашег туризма, коме треба да поклонимо нарочиту пажњу досадавајући божјем сунцу и нашој дивној југословенској природи све оне друге неопходно потребне елементе, без којих се развој ове тако важне привредне гране не да ни замислити. У

Изглед једног дела Сајма

ковином достојном улоге, која је Београду намењена и у складу наше народне привреде и у промицању наших трговинских односа са иностранством. Друштво за приређивање сајма и изложби у Београду у тесној сарадњи са Београдском општином, која му је издашно указала пуну моралну и материјалну по-

Павиљон Николе Спасића посматран с моста

Румунски павиљон

моћ, извршило је једно корисно и заслужно дело. Доказавши, како смо у стању да темељито и завидном брзином испунимо и велике задатке кад само постоји чврста воља и љубав за саму ствар.

После тешких година економске кризе и привредне учмалости, ми смо у тску последње две године поступно и сигурно почели да улазимо у

том правцу поздрављам нарочито појаву новог Београдског сајма у нашем привредном и туристичком народном инвентару.

Већ данас можемо констатовати са особитим задовољством велико разумевање и жив интерес, који иностранство показује за Београдски сајам а чему су најречитији доказ и павиљони, који су већ подигнути и они, који ће још наредне године бити отворени. Ми у пунсј мери ценимо пажњу која нам је на тај начин указана. Тиме је дат нов подстрек за још живљи и снажнији развој наших међународних трговинских односа. Југославија се је од увек у својој трговинској политици придржавала либералних начела и отступила је од њих само у оној неопходној мери, на коју су је приморавали рестриктивни поступци других држава. Она и данас стоји на том истом становишту до крајњих могућних граница, одступајући од њега само у врло уским секторима своје спољне трговине из поменутих разлога и само ради неизбежне повезаности трговинских односа према појединим државама. У тим и таквим

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ОТВАРАЊЕ СТРАНИХ ПАВИЉОНА

приликама оправдано је очекивање, да ће се обим **наше** спољне трговине и даље повећавати, а нови Београдски сајам узорака моћи ће с правсм указивати на то, да је и он један од оних чинилаца, који су томе у границама своје могућности припомогли.

Отварајући под овако повољним изгледима и са најбољим надама ову прву приредбу Београдског међународног сајма узорака, ја господи организаторима и приређивачима желим срдечно најбољи успех на добро Краља, Отаџбине и целокупне наше народне привреде.

После тога су отворени исто тако свечано страни павиљони. Овим свечаностима у појединим страним павиљонима присуствовали су исти званични претставници и угледни гости.

Италијански павиљон отворио је г. Алберто Пирели, делегат италијанске владе, наглашујући у кратком говору значај привредних односа између Италије и Југославије, који се развијају у пријатељској атмосфери.

Краљевски намесник г. д-р Раденко Станковић и претседник Београдске општине г. Влада Илић у разговору после отварања Сајма

Присутни су саслушали и на крају поздравили одушевљено говор претставника Краљевске владе Министра г. д-р Милана Врбанића.

КРАЉЕВСКИ НАМЕСНИК Г. Д-Р РАДЕНКО СТАНКОВИЋ ОТВАРА САЈАМ

Претседник Сајма г. Милан Стојановић уморио је Краљевског Намесника г. д-ра Раденка Станковића да отвори Сајам. Г. д-р Раденко Станковић је устао и изјавио:

У име Њ. В. Краља Петра II објављујем да је Први међународни сајам узорака у Београду отворен.

Чехословачки павиљон отворио је чехословачки опуномоћени Министар и посланик у Београду г. д-р Вацлав Гирса, изјављујући у свом говору да ће овај павиљон бити трајан доказ великог интереса који чехословачка влада показује према сарадњи са Југославијом и на пољу народне привреде.

Делегат чехословачког Министарства трговине г. д-р Обертор истиче значај југословенско-чехословачке привредне сарадње и жели пун успех Београдском сајму.

Мађарски опуномоћени Министар и посланик у Београду г. д-р Валдемар де Алт отворио је мађарски павиљон подвлачећи у свом говору тесне привредне везе између Мађарске и Југославије и изра-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

истакнемо. У толико више што ми, Господине Претседниче, познајемо вашу велику активност у развоју урбанизма у Букурешту и у Румунији. Прва Изложба Мале антанте у Букурешту, а нарочито организација сајмства под именом „Месец Букурешта“, су неоспорно ваше дело. Југословенски народ прати са највећим интересовањем напредак братског вредног румунског народа и ваше лепе и богате Отаџбине. Ми желимо од свег срца да град Букурешт и Румунија наставе сигурним кораком своје стремљење ка материјалном и културном благостању.

Савез и дубоко и искрено пријатељство наше две земље, засновани на сродности крви и духа, на заједници интереса која је запечаћена заједницом двеју династија, драгоцена су залага за њихову бољу и сјајнију будућност. У суштини својој мирољубиве, оне потпомажу и иду за сваком акцијом која тежи да гарантује безбедност у свету и да тако консолидује и мир и садашњи поредак у Европи. Оне су прве поздравиле организацију међународног мира путем духовног и материјалног разоружања у оквиру Друштва народа, чврсто верујући у њену крајњу победу. Напори Мале антанте и Балканског споразума упућени су овом племенитом циљу.

Град Београд, схваћајући правилно мотиве ваше мисије и срећан да вас прими као своје госте, цени овај нови гест пријатељства ваше земље и ваше престонице. Надамо се да сте за време кратког вашег боравка могли констатовати напоре Београда и Југославије, који су доказали своју виталност и способност за велике подухвате. У то вас је могао уверити овај сајам, најмлађи у Европи, као народно и међународно организовано тржиште.

Ми поздрављамо у вама Букурешт, престоницу велике и напредне Румуније, тако леп град са својим широким и светлим улицама, које су данас величанствени путеви у служби румунског благостања. Букурешт је престоница једног народа, који је постао велики истрајношћу своје деце и чврстом и луцидном вољом својих суверена.

У нади да носите из Београда успомену коју ћете чувати увек у срцу, драго ми је да вам захвалим у име Општине што сте дошли као амбасадор овог пријатељства и чврстог братства румунско-југословенског, тако потребних за одржавање европске равнотеже и мира.

Молећи вас да код Градског већа вашег града и ваших суграђана будете тумач наших најлепших осећања, ми упућујемо братском граду Букурешту изразе најтоплије љубави Београда.

Дижем ову чашу за здравље Његовог Величанства Краља Карола II. Пијем за величину и напредак Румуније.

Traiasca frumoasa Romania Mare! Traiasca poporul Romanesc! Ura! Ura!

ГОВОР Г. ДОНЕСКА, ПРЕТСЕДНИКА ОПШТИНЕ ГРАДА БУКУРЕШТА

На говор г. Љуб. Стефановића одговорио је претседник Букурешта г. А. Донеску:

Са највећом радошћу ја сам се одазвао позиву који сте ми изволели учинити. Ја се осећам почаствован, лично и као претставник града Букурешта, што

вам могу донети приликом Међународног сајма изразе најискренијих и најоданијих осећања које становништво Букурешта упућује граду Београду.

Моје присуство овде, у вашој лепој и гордој престоници је, свакако, доказ части коју сам ја дубоко осетио у име румунске престонице.

Долазећи к вама, ја вас уверавам, драги Претседниче, да сам извршио ватрену жељу становништва Букурешта, које од свег срца жели да се сматра да је и оно присутно у Београду на овој сјајној манифестацији југословенског стварања.

Румунска престоница имала је прошле године највеће задовољство организујући у својој средини прву Изложбу Мале антанте. Ми смо тада имали најбољу прилику да упознамо и да се дивимо дивотама ваше неупоредиве земље.

Што се вас тиче, ја сам сигуран да сте имали најубедљивије доказе о интересовању румунског народа за сваку манифестацију југословенског народа који је од свију признат као устаоца коме нема равна.

Шетња кроз варош и посета Међународног сајма изазвали су у мени живо узбуђење и искрено интересовање. Живо узбуђење, јер сам осетис на сваком месту овде исту жељу за напретком, која се и у Румунији срета сваког тренутка...

Дозволите ми да сјединим лепе осећаје које сте изразили за моју земљу са мојим ватреним жељама за напредак храброг југословенског народа и снажис и велико братство југословенско-румунско.

Дижем ову чашу за здравље Његовог Величанства Краља Петра II. Пијем за Његово Краљевско Височанство Кнеза Павла и Високо Намесништво. Пијем за Њено Величанство Краљицу Марију.

Живела Југославија! Живео Београд!

Са банкета су гости отишли на свечани пријем који је румунски посланик г. Кадере давао на броду „Краљ Карол II“.

Изјутра у 6,30, на дан 13 септембра, гости су напустили Београд са станице Дунав, у специјалном моторном вагону, који им је ставио на расположење министар саобраћаја г. д-р М. Спахо. Испраћају је присуствовао претседник Општине г. Илић са потпретседником г. Тодоровићем и градским већницима.

ТЕЛЕГРАМ Г. ДОНЕСКА СА ГРАНИЦЕ

Са границе је г. А. Донеску упутно претседнику Београдске општине г. Влади Илићу овај телеграм:

Напуштајући југословенску територију мислимо на Вашу Екселенцију и пуни поштовања на Госпођу Илић, понављајући Вам нашу велику захвалност за незаборавими пријем који сте нам приредили. Молим Вас саопштите Господину Стефановићу, као и свима Вашим колегама из Градског већа Београда, да носим најбоље успомене. Носимо у Букурешт знаке југословенско-румунског братства које сте ви умели тако видно да истакнете.

ДОНЕСКУ

ДАР БУКУРЕШКЕ ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКОЈ СИРОТИЊИ

По повратку у Букурешт г. Донеску је, по одлуци Градског већа, упутно г. В. Илићу писмо и суму од 10.000 дин. као дар Општине града Букурешта београдској сиротињи.

Ново старешинство соколске жупе Београд

У недељу 19 септембра пре подне одржана је у дому соколског друштва Матица ванредна скупштина соколске жупе Београд, којој је присуствовао велики број делегата соколских друштава и сеоских соколских чета које се налазе на територији ове жупе. Као изасланик Савеза сокола Краљевине Југославије дошао је г. Миливоје Смиљанић, заменик савезног старешине

Г. д-р Бранко Чапчић, заменик жупског старешине, који је председавао скупштини, поздравио је прво Њ. В. Краља Петра II, а затим је у неколико топлих речи изразио тугу због смрти Томе Масарика.

Саопштио је да је ванредна скупштина сазвана због тога што је старешина жупе генерал г. Стаја Стајић поднео оставку, сматрајући да је извршио задатак који је примио на себе приликом избора за старешину, да организује летошњи соколски слет у Београду и дочек бугарских јунака. Он је приликом избора изјавио да прима положај старешине само привремено, док не изведе поменути задатак.

Г. Чипчић изјављује да је београдски жупски

слет и дочек бугарских јунака изведен сјајно, као и свечаност освећења жупске соколске заставе.

Скупштина је одала бурним овацијама пуно признање раду г. Стаје Стајића.

Г. Стаја Стајић захваљује се скупштини на признању и одобравању његовог рада и моли да се његова личност не узима у комбинацију приликом избора новог жупског старешине.

После тога кандидациони одбор предложио је листу новог старешинства, у којој су кандидовани, са малим изузетком, сви чланови из досадашњег старешинства, само је за старешину жупе кандидован г. д-р Михајло Градојевић, професор универзитета. Скупштина је усвојила ову кандидациону листу.

Као први заменик старешине остао је д-р Бранко Чипчић, адвокат Старе Пазове, а као други заменик г. Света Вучковић, инжењер из Београда. Као жупски начелник остао је г. Петар Чоловић; жупска начелница г-ђа Славка Вучковић; просветар г. Момир Синобад, професор; тајник г. Душан Живковић, судија; а благајник г. Гојко Чебо.

Соколско друштво Београд XI осветило је чланску и нараштајску заставу

У недељу 5 септембра, у 11 часова пре подне, Соколско друштво Београд XI осветило је две своје заставе: чланску и нараштајску. Лепа и добро организована свечаност заинтересовала је цео крај Предграђа Кнеза Павла, у коме ради ово друштво.

Пре свечаности освећења прошла је улицом Кнеза Павла импозантна соколска поворка, у којој су узели учешћа: соколска коњица на коњима, чланови нараштајци и деца у свечаним соколским одорама.

У дворишту школе „Јована Цвијића“, у којој се налази соколана овог друштва, развијене су и освећене заставе. Чланство соколског друштва Београд XI, на челу са својим старешином г. Владом Илићем, председником београдске општине, у свечаним соколским одорама, било је сврстано у соколске редове. Исто тако били су сврстани у соколске редове, у свечаним соколским оделима, чланови соколске коњице са својом заставом, и делегати свих београдских соколских друштава.

Свечаности су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља артиљеријски пуковник г. Владимир Петровић; делегат Општине града Београда г. Живан Ранковић; претставник Савеза сокола, заменик старешине г. Миливој Смиљанић; делегати соколске жупе са жупским старешином г. Стајом Стајићем и начелником г. Петром Чоловићем; делегат чехословачког посланства г. Јан Новак.

Интонирањем државне химне почела је свечаност. Заставе су осветили православни свештеник г. Жарко Дукић и жупски помоћник старо-католичке цркве г.

Старешина Соколског друштва Београд XI г. В. Илић, Краљевски изасланик г. Вл. Петровић, претставник општине г. Живан Ранковић, старешина жупе г. Стаја Стојић присуствују освећењу заставе

(Фото „Венус“)

Тома Шољан. Г. Дукић је, после црквеног обреда, одржао пригодан говор о значају сокољства, који је

завршио речима: „Нека се ове развијене заставе лепршају за добро Краља и недељиву Југославију!“
 Старо-католички свештеник г. Шољан, после црквеног обреда, упутио је молбу Богу „да се око соколске заставе скупе здраве југословенске народне снаге које служе части Краља и добру Отаџбини.“ Соколска музика отсвирала је државну химну. Дуги и бурни усклици Њ. В. Краљу заорили су се са свих страна.

Изасланик Њ. В. Краља г. Владимир Петровић пришао је чланској застави и закуцао спомен-клинце у име Њ. В. Краља Петра II, Њ. В. Краљице Марије, Њ. Кр. Вис. Кнеза-намесника Павла и Њ. Кр. Вис. Кнегиње Олге. Затим је пришао нараштајској застави и закуцао је спомен-клинце у име Њ. В. Краљевића Томислава и Краљевића Андреја, затим у име Њ. Вис. Кнежевића Александра, Кнежевића Николе и Кнегиње Јелисавете.

Затим је г-ђа Олга Илић, супруга г. Владе Илића, укуцала у заставу спомен-клинац са речима: „За срећу и напредак Соколства“.

У име чехословачког посланства поздравио је освећење застава г. инж. Јан Новак.

У име Београдске општине и њеног претседника одржао је леп и жив говор генерал г. Живан Ранковић, градски већник, у коме је рекао да у име нашег Претседника градске општине, уваженог грађанина г. Владе Илића поздравља сестре и браћу и са-

Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Вл. Петровић укуцава у заставу клинце Њ. В. Краља и чланова Краљевског Дома

(Фото „Венус“)

општава да је Претседник градске општине дао соколском друштву Београд XI, поводом ове свечаности, прилог Општине од 2.000 дин. Ово друштво има срећу да се на његовом челу налази уважени грађанин г. Влада Илић. Зато то друштво, и ако најмлађе, својом активношћу и напретком може да послужи као пример.

Г. Миливој Смиљанић, у име савеза Сокола Краљевине Југославије, укуцао је у заставе спомен-клинац. У свом говору подвлачи да ово друштво баш у навечерје рођен-дана дичног старешине свега југословенског соколства Њ. В. Краља Петра II, прославља значајну свечаност која му доноси дивно знамење, чланску и нараштајску заставу. Многа друштва са напорима долазе једва и до једне само чланске заставе, а ово друштво има срећу да добије у исто време

обе заставе. Г. Смиљанић подвлачи у своме говору да у ово друштво долазе радници жуљевитих руку да се, иза напорног дневног рада, у вече васпитају у соколском духу. Ови дарови, ова велика знамења, потстицаће нашу браћу на нову братску љубав и нов рад и будиће жеље за много већим напретком, за срећу Њ. В. Краља Петра II и спас Отаџбине.

Дародавац и кум чланске заставе г. Душан Мојић, трговац, родом из Мостара, одржао је сугестиван говор својим живописним херцеговачким наречјем. Рекао је да дарује ову заставу јер сматра соколство као елитни покрет нашег народа. У Херцеговини, одакле потиче, научио је да у Соколству гледа народну религију и да поштује његова велика дела која служе Краљу и Отаџбини.

Дародавац и кум нараштајске заставе г. Иван Хорак у свом говору истиче веру у соколски нараштај која га је постакла да дарује ову заставу.

Кумови предају заставе старешини жупе г. Стаји Стајићу, а овај их предаје старешини друштва г. Влади Илићу.

СТАРЕШИНА Г. ВЛАДА ИЛИЋ ЗАХВАЉУЈЕ КУМОВИМА И ИСТИЧЕ ЗНАЧАЈ СОКОЛСКИХ СИМБОЛА

Г. Влада Илић, старешина друштва, прима заставе и предаје их заставницима. Том приликом одржао је узбудљивим гласом овај говор:

ГОСПОДИНЕ ИЗАСЛАНИЧЕ Њ. В. КРАЉА, ГОСПОЂЕ И ГОСПОДО, ДРАГА БРАЋО И СЕСТРЕ,

Данас празнује наше младо соколско друштво своју значајну свечаност. У кратком размаку времена, од свога оснивања до данас, оно развија, ево, две своје заставе, чланску и нараштајску, два света симбола соколска, и тиме испуњава један од великих својих задатака, који многа братска друштва не могу често да изврше ни у дугом низу година. Нашла су се два наша брата, којима је лепота нашег соколског делања прирасла за срце, два пријатеља напретка и патриотског васпитања наше омладине, две топле душе које теже за лепшим данима нашег заједничког и братског живовања, те су поклонили ова два света соколска знамења нашем младом друштву. То су наша два драга брата Душан Мојић и Иван Хорак. Ја им на томе лепом, патриотском и соколском дару у име друштвене управе и у име целокупног нашег чланства, нараштаја и деце нартоплије и братски благодарим, кличући им: Здраво и Живели!

Истичући ову чињеницу и поносан на дару који учинише ова два брата нашем соколском друштву, ја се обраћам Вама, драга наша браћо чланови, чланице, нараштајци, нараштајке и наша мила соколска децо, и молим вас да у своје младе душе дубоко урежете свечаност овога данашњег дана, светлог и соколски миога. Ова ће вас свечаност кроз све дане вашег доцнијег живота потсећати на свети завет који данас полагамо пред овим светим соколским знамењима, а тај је: да ће се око ових светлих соколских застава окупљати све оно што је прожето лепотом соколске идеологије, све оно што је вољно

да искрено и несебично послужи Краљу, Отаџбини и нашем Соколству.

www.Предајући ти, драги брате начелниче, ове две наше соколске заставе, ја Те молим да будно и стално водиш бригу с томе да се оне, увек часне и ни-

Претставник Београдске општине г. Живан Ранковић ужуцава спомен-клинац у заставу, у име Претседника градске општине.

чим неокаљане, поносно вију над бројно окупљеним омладином овога дела наше дичне и витешке престонице и да се та омладина, у сенци ових застав, такмичи увек само са најбољима и само на част Нације и Соколства!

Здраво!

Свечаност је завршена свирањем соколског поздрава и химне „Хеј Словени“.

Освећење заставе соколског друштва Београд VII

26 ов. месеца после подне извршено је развијање и освећење нараштајске заставе соколског друштва Београд VII, које има своју соколану у дому „Привредника“.

Свечаност освећења обављена је на соколском вежбалишту у Горњем Граду.

Свечаности је присуствовао изасланик Њ. В. Краља п.пуковник г. Војислав Сондермајер, кога су соколи и гости дочекали бурним и дуготрајним усклицима „Живео Краљ!“. Били су присутни загребачки митрополит г. Доситеј и викарни епископ г. Сава Трлајић. На свечаност су дошли претставници Савеза сокола са г. Миливојем Смиљанићем, замеником старешине; соколске жупе Београда, са г. Стајом Стајићем, старешином; свих београдских и земунских соколских друштава.

Претседника општине заступао је г. Живан Ранковић, градски већник.

Пошто је обављен црквени обред освећења, изасланик Њ. В. Краља закуцао је у заставу спомен-клинац у име Њ. В. Краља, Њ. В. Краљице и Њ.

Старешина друштва г. Влада Илић, са неколико чланова старешинства, испраћа изасланика Њ. В. Краља.

После тога приређена је у соколани закуска гостима.

Старешина г. Влада Илић прима освећену заставу

(Фото „Венус“)

Увече је одржана јавна вежба, са интересантним програмом. Вежбе су примљене са одобравањем од великог броја посетилаца.

Ово младо соколско друштво ради већ две године и показало је врло лепе резултате. Овај крај, Насеље Кнеза Павла, насељен је углавном сиромашним светом, већином радницима фабрике штофа г. Владе Илића. Зато ово соколско друштво има тежу културну и социјалну мисију него друштва у имућнијим крајевима. Оно окупља омладину и даје јој соколско васпитање, које допуњава школско васпитање а домаће готово сасвим надомешћа.

Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла. Старешина друштва г. Зечевић закуцао је у заставу спомен-клинац у име Краљевског Намесника г. д-р Раденка Станковића. Кум и дародавац заставе г. Секула Зечевић одржао је леп говор у коме је истакао значај соколског гесла које је исписано на застави. Нека ови соколски принципи буду урезани у срца, нека наш нараштај са њима живи и развија се. Нека ове речи: „За Краља, за народ, за мили дом“ постану саставни део нас самих и оних који долазе.

Поред тих главних соколских принципа, на застави се налази и значка „Привредника“ — звезда, као знак да је ово друштво поникло у крилу наше националне установе „Привредник“. Ова звезда са словом П опомиње на реалну дужност да радимо на подизању наше националне привреде рекао је г. Зечевић.

Застава је на уобичајени начин предата заставнику нараштаја.

Затим су мушки и женски нараштај и подмладак извели врло лепе вежбе.

Одлуке Државног савета

Парцелација се може одобрити и за крај за који још није утврђен регулациони план, само ако је та парцелација у складу са Условима за парцелисање земљишта у Београду и поделу на потесе за парцелисање“

Сопственик земљишта у крају Београда за који још није утврђен регулациони план тражио је од Градског поглаварства одобрење за парцелацију односног земљишта. Од овог тражења је одбијен са разлога, што је Поглаварство стало на становиште, да се парцелација не може одобрити пре него што се дефинитивно утврди регулациони план за тај крај у коме се налази земљиште, у коме је смислу, по схватању Поглаварства, § 54 Грађевинског закона. По жалби заинтересованог сопственика Министар грађевина поништио је одлуку Поглаварства о ускраћењу парцелације, налазећи да исту треба одобрити пошто одговара „Условима за парцелисање земљишта у Београду“, с тим да се сопственик и грађевински правно обавезе, да ће Поглаварству уступити без накнаде онолико земљишта колико то буде било потребно по регулационом плану, који се има тек утврдити. На исто становиште у овом питању стао је и Државни савет у пресуди бр. 17615 од 30 августа 1937 год. и образложио га на следећи начин: „Поглаварство није имало основа да ускрати тражено одобрење за парцелацију односног земљишта позивајући се на то, да се по § 54 Грађевинског закона парцелација може извршити само у границама регулационог плана, а да тај план још није утврђен за крај у коме се односно земљиште налази. Ово са разлога, што у недостатку регулационог плана постоје „Услови за парцелисање земљишта у Београду и поделу на потесе за парцелисање“, које је само Поглаварство прописало позивајући се на § 54 грађевинског закона, одобрени од стране Министра грађевина решењем бр. 19042 од 20 јула 1933 године, а по којима условима „док не буде готов генерални регулациони план, уредба о његовом извођењу и Грађевински правилник за град Београд по грађевинском закону, одређује се следећа граница регулационог плана као и подела на потесе за парцелисање на најмањим површинама и дужинама лица а све у циљу парцелације и убаштињење.“ — како изреком стоји наглашено у овим условима. Дакле, и ако још није дефинитивно утврђен регулациони план за односни крај, ипак постоји један сурогат тога плана, нешто што га замењује уколико би он био потребан за одобрење парцелације а то су пом. услови које је баш у том циљу само Поглаварство прописало а Министар грађевина као надзорна власт одобрио. Зато је тражену парцелацију требало

испитати са гледишта ових услова, како је то и поступио Министар грађевина, ништећи одлуку Поглаварства, и како је предлагала сама Техничка дирекција Поглаварству у свом акту Т.Д.бр. 524/37, а пошто тражена парцелација величином површина и дужином лица, с обзиром на потесе у коме се земљиште налази одговара овим условима, што је утврђено и од стране самог Поглаварства, парцелација је морала бити одобрена, сходно § 54 Грађев. закона, како гласи нападнута министрова одлука. Одобрена парцелација не може бити сметња за извођење регулационог плана за овај крај, који ће се доцније дефинитивно утврдити, јер по министровом решењу заинтересована се грађевинско правно обавезује на бесплатно уступање земљишта за јавне потребе у смислу § 56 Грађевинског закона, уколико то буде захтевао тај дефинитивно утврђен регулациони план.

Неумесна је тужба Поглаварства и у колико се позива на §§ 47 и 118 Грађев. закона, јер ови прописи нормирају питање проглашења градилишта и забране грађења, о чему се у овом случају не ради.“

Питање висине зграда треба да регулише Уредба о извођењу регулационог плана, а до њеног доношења у овом погледу важе ранији прописи

Један сопственик плаца у Млетачкој улици поднео је молбу за дозволу да на том плацу изгради приземну зграду. Његова молба је одбијена са разлога, што је већина кућа у тој улици са спратом, па би пројектована приземна зграда ружила изглед улице и краја. Министар грађевина, поводом жалбе заинтересованог, није усвојио ово становиште и нашао је да у закону није било основа за ускраћење тражене грађевинске дозволе, јер до доношења Уредбе о извођењу регулационог плана, која по § 15 ст. 1 Грађевинског закона има да регулише питање висине зграда, у том погледу важе ранији прописи, а они за крај, у коме се налази и односна улица, допуштају подизање приземних зграда, каква је пројектована зграда заинтересованог. На ово становиште стао је и Државни савет — пресуда бр. 18467 од 2 септембра 1937 год. — и за исто је дао следеће разлоге: „§ 22 грађевинског закона, на коме је Поглаварство засновало одбијање тражене грађевинске дозволе, нормира питање архитектонске обраде грађевина, како је изреком наглашено и у његовом наслову. Власт надлежна за издавање грађевинских дозвола, у спорном случају Градско поглаварство у Београду, може по овом пропису да ускрати грађевинску дозволу само у случају ако

пројектована грађевина својом архитектонском обрадом не би одговарала условима постављеним у § 22, на пр. ако би својим архитектонским изгледом ружила слику краја, улице, места — т. 4 § 22. Пројектованој грађевини заинтересованог у погледу њене архитектонске обраде Поглаварство није ставило никакав приговор. Зато није могло да буде ни основа у § 22 за ускраћење грађевинске дозволе за такву грађевину.

Замерка у погледу висине зграда — да та зграда треба да има и спрат а не само приземље како је пројектована — с обзиром на улицу у којој се подиже, лишена је у опште законског основа. Ово са разлога, што питање висине зграда, према § 15 ст 1 грађев. закона, треба да регулише уредба о извођењу регулационог плана, која још није донета и до чијег доношења важе ранији прописи о овом питању, на шта упућује § 138 ст. 1 грађев. закона, а то су одредбе за уређење Београда, по којима (чл. 2) Млетачка улица, у којој треба да се подигне односна зграда, не спада у реон у коме зграда морају имати више од приземља.“

Не може се упразнити место по § 104 т. 9 Чин. зак. градском службенику који због стављања у притвор, о чему није био обавештен његов претпостављени старшина, није био на дужности више од 10 дана

Према § 104 т. 9 Закона о чиновницима — државном службенику грађанског реда служба престаје, а то по § 104 Закона о градским општинама важи и за градске службенике, ако се, без знања и одобрења старешине, а по својој кривици, за десет дана не јави на дужност по одмору, отсуству, премештању, упућивању на рад ван места службе или по напуштању службе. Последице престанка службе по овом основу су врло тешке — службеник се отпушта, ако је испунио услов за пензију, губи право на пензију (§ 105 ст. 1 Чин. зак.), затим, више се не може повратити у активну службу, како то предвиђа § 3 т. 11 Чин. закона.

Пресудом Државног савета бр. 22673 од 9 септембра 1936 год. расправљен је један интересантан случај престанка службе градском службенику по овом основу. Овај службеник је био осумњичен за кривично дело које повлачи притвор. У притвору је провео више од десет дана, па је пуштен да се из слободе брани. Поставило се питање, да ли се он за време притвора, о чему није био обавештен његов претпостављени старшина, удаљио од дужности по својој кривици, ако јесте, пошто је то удаљење трајало више од 10 дана, имало би места за примену § 104 т. 9 Чин. зак., а ако је то удаљење изазвано без његове кривице, искључена је примена пом. прописа о упражњењу места.

Следеће образложење назначене саветске пресуде показује какву је солуцију добио спорни случај: „Одлуком градског већа Мајић је отпуштен из градске службе на основу тач. 9 § 104 Закона о чи-

новницима у вези § 104 Закона о градским општинама. Као разлог за отпуштање по овом основу наводи се да је именовани напустио службу 1 септембра 1935 године и да се није јавио на дужност у року од 10 дана.

Оспореном одлуком поништена је одлука Градског већа са разлога, што је утврђено да је именовани био стављен у притвор од надлежне власти 31 августа 1935 год., због извесног кривичног дела, и да је пуштен да се из слободе брани на дан 21 септембра 1935 године; и да то значи да именовани није по својој кривици напустио службу, већ стога што је био лишен слободе. Према томе, да не постоји услов за примену тач. 9 § 104 Закона о чиновницима и да стога именованом није могла служба да престане по том основу.

Тужбом се напада законитост оспорене одлуке и наводи, да је именовани лишен слободе због извршеног убиства у пијанству и да је на тај начин отсуствовао од дужности по својој кривици. Осим тога, да је именовани био дужан да извести свога непосредног старешину о немогућности долажења на дужност у смислу § 83 Закона о чиновницима.

Ценећи наводе тужбе, оспорену одлуку и остале акте Државни савет је нашао да су наводи тужбе неосновани.

Градском службенику може служба да престане по тач. 9 § 104 Закона о чиновницима ако постоји један од основа из тога прописа. Градско веће је навело у одлуци да је именовани напустио дужност и да се на исту није јавио у року од 10 дана. Али, да би напуштање службе и нејављање на исту у року од 10 дана било основ за престанак службе потребно је да службеник својом кривицом напусти дужност. Међутим, у конкретном случају напуштање службе није наступило кривицом службеника. Чињеница да је учинио дело због кога је лишен слободе не значи и његову кривицу у погледу напуштања службе. Евалуално кривично дело, због кога је лишен слободе, настало је његовом радњом, али напуштање службе није. Напуштање службе је последица лишења слободе. Нападнутом одлуком је стога правилно утврђено да није било места примени тач. 9 § 104 Закона о чиновницима.

Што се тиче дужности именованог да обавести непосредног старешину поставља се фактично питање да ли је ово могао да учини, с обзиром да је његова слобода делања била ограничена, и на то да је аналогно § 210 Ч. 3. власт одн. суд који је повео кривични поступак противу именованог имао и да извести његовог непосредног старешину, па је тужилац могао мислити да је његов старшина о томе обавештен. Али без обзира на то, овде ово пропуштање није никако основ за престанак службе. Не постоји одредба да службенику престаје служба ако не обавести непосредног старешину о немогућности долажења на дужност.“

Саопштио,

Љубомир Ж. Јевтић
секретар Држ. савета

Спортишка хроника

Југославија - Румунија 2:1 (2:0)

Почетком септембра имали смо прилике да видимо једну лепо уиграну, технички дотерану и савршено повезану игру.

Румунска репрезентација, која нас је често побеђивала, доказала је на овој утакмици, иако је изгубила, праву вредност.

За све време игре очито се испољавала велика надмоћност Румуна. Што нису победили узрок је у невероватној несрећи и одличној игри нашег бековског пара.

Победили смо, али утисак је да смо потпуно заслужено требали да изгубимо. Јер за све време игре наша репрезентација је играла подређену улогу. На моменте показивала би се вредност појединих наших играча, али о некој скупној игри -- не може ни да се говори.

Скупљени из разних клубова, играчи наше репрезентације, поред тога што нису били уиграни, нису били ни у доброј физичкој кондицији. Код многих одличних наших репрезентативаца могле су се видети мане и рђави потези почетника. Страховито слабо демаркирање, пуштање далеко од себе лопте, која је увек била плен одличне одбране Румуна, и врло слабо постављање давали су врло рђаву слику. А када се свему томе дода и млитавост, заиста је право чудо како смо победили.

Румуни, савршено уиграни, брзи, пуни полета са слично повезаним линијама дали су заиста одличну партију. Прецизним додавањем, одличним сналажењем и изврсним демаркирањем оставили су јак ути-

сак код свију нас. Њихова проигравања су једноставна али и врло ефикасна. Што ниједна од њихових акција није уродила плодом — може се захвалити њиховој несрећи и, понављамо, нашој изврсној ужој одбрани. Колико је пута лопта већ била у голу, — па ипак гол није постигнут. Када је већ свима дах у грлу застајао, наилазили су Матошић и Хигл. И из немогућих ситуација чистили противнике. Не да се заборавити то. Лопта на самој гол-линији. Очекује се само знак судијин. Као ветар Матошић је поред ње и одбија далеко у поље. Звиждаљка није пустила глас. Публика је занемела да би се за кратко време проломио ваздух од усклика дивљења. Публика се одушевљавала његовом игром. То је био јунак дана.

Већ раније на овом месту напомињало се од коликог је значаја једна интернационална утакмица. Већ раније смо опомињали вође нашег фудбала да поклоне више пажње тим утакмицама и много раније приступе свим припремним радњама. Није главно саставити тим од најбољих играча. То је само прва етапа у опремању тима. Друга је: њихово уигравање са неопходним кондиционим тренингом, како би играчи могли издржати и највеће напоре у току игре. После тога долазе на ред инструкције стручних лица. Нарочито је то требало учинити пред утакмицу са Краљевином Румунијом, која се играла за пехар Њ. В. Краља Карола II. Ово треба имати на уму нарочито сада јер нам претстоје још важне утакмице. Не би требало да оне упропасте заслужени реноме, који је наш фудбал с муком стекао.

Међународни тенис турнир за првенство Југославије

Београдски тенис потсавез, са Међуклупским тенис одбором, организовао је велики тенис турнир за пехар Витешког Краља Александра I и Њ. В. Краљице Марије. У оквиру тог турнира одиграна је и утакмица Пољска—Југославија по Девис-куп систему.

Ова међународна тенис утакмица почела је 16 септембра, пред препуним трибинама на терену Београдског тенис клуба, а мечом између Пољске и Југославије.

Меч се водио између нашег репрезентативца Паладе и одличног младог пољског играча Тлочинског. Тлочински је играо врло добро. Сваки његов ударац био је промишљен. Ниједна му се замерка није могла наћи, ни кад игра на бес лајну ни кад игра на мрежи.

Диспонирани Тлочински задавао је врло много посла Палади својим прецизним ударцима. Само једно се Тлочинском може пребацити: спорост при сеченим лоптама, које му је Палада често слао.

Паладина игра, у почетку, била је искључиво дефанзивна. Али када је увидео да таквом игром неће моћи ништа постићи противу расположеног Тлочинског, почео је офанзивније да игра, кратким лоптама. Тиме је унео забуну код Тлочинског, и успео да, после 2 часа и 45 минута, заврши меч у своју корист. Резултат је 2:6, 6:4, 3:6, 8:6, 6:4.

Резултати осталих утакмица тога дана су: Далош (Мађарска)—Реш 6:1, 6:2; Ференц—Могин 6:1, 6:2; Ристић—Унопино 6:1, 6:1.

Борба између Пунчеца и Хебда није могла да се одигра због мрака овог дана.

Други дан турнира имао је главни меч Хебда—Пунчец. Наш репрезентативац, иако преморен напорном борбом, у игри коју је одиграо пре овог меча, успева да овај меч, изврсном техником и издржљивошћу реши у своју корист.

Хебда је показао сигурност у одбијању скраћених лопти, као и одличан бекхенд и форхенд. Иначе има врло јаке и прецизне ударце. Његова је игра много боља но Тлочинског.

Пунчец је почео врло сталожено. Са сигурним ударцима. Резултат је 9:7, 6:3, 5:7 и 10:8.

Овом победом Југославија води са 2:0.

Са великим интересовањем очекивана је била игра Кукуљевић, Митић—Хебда, Тлочински.

Наши играчи играли су доста лежерно. Кукуљевић се истицао својим увек одличним сервисом, Митић пак врло добро пласираним ударцима.

Пољаци су се показали слабији у дублу но у синглу. Хебда је, ипак, нешто бољи био. Само његова первоза многе је лопте упропастила.

Меч се завршио са резултатом 7:5, 6:3, 2:6 и 6:4.

Југославија је победила са, пошто су два сингла препуштена Пољацима 3:2.

Главна и финална борба за пехар Блаженопочившег Краља Александра и за међународно првенство Југославије водила се између Пунчеца и Паладе.

Победио је Пунчец и тиме освојио пехар. Његова победа је више заслуга његове тактичности но техничке изграђености. Палада је играо врло слабо. Његова разноврсна игра овога пута била је сведена на једноставне бекхенд ударце, што је била огромна грешка. Скор је 6:2, 6:2, 6:1.

За време док се овај меч одигравао, на другом терену играна је финална утакмица дама за првенство Југославије и за пехар Њ. В. Краљице Марије између Еле Ковач, првакиње Југославије и госпође Волф, првакиње Аустрије.

Ела Ковач је показала да се налази у одличној кондицији. Игра је била за све време напета и веома

занимљива. Победила је Ковачева са 7:5, 6:2 и тиме освојила првенство Југославије и пехар Њ. В. Краљице Марије.

Од страних играча запажени су мађарски интернационалац Далош и Кинез Ко Син-Ки, који је оставио леп утисак својим центлменским држањем.

Овај турнир ће дуго остати у сећању Београђана, јер су први пут имали прилику да виде на београдским тенис теренима једно интернационално првенство за које се боре два наша играча у финалној борби.

Њ. В. Краљ Петар II за време игре са Својом Браћом

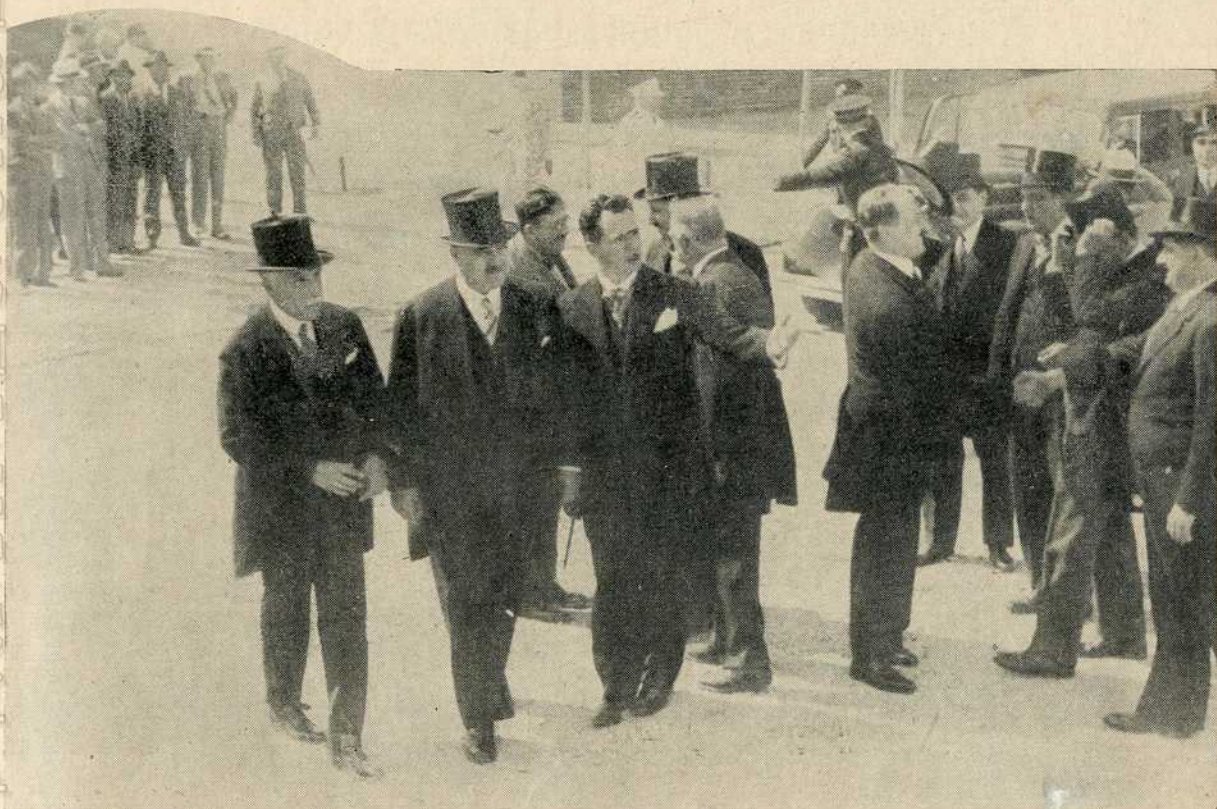
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

давајући наду да ће Београдски сајам још више унапредити те везе.

Званични претставници и гости разгледали су изложене предмете у страним павиљонима, који су били тога дана отворени, а затим су разгледали опште изложбене павиљоне, изражавајући често задовољство због изложених предмета и добре организације.

је идеја што ближег контакта између две земље са сличном структуром напредовала и да је размена робе постала интензивнија.

Г. Кадере је затим изнео шта је све изложено у румунском павиљону и захвалио се најтоплије организаторима Сајма и југословенским властима, које су Румунима пружале драгоцену сарадњу у сваком погледу.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић на Сајму

Сутрадан, 12 септембра, отворен је исто тако на свечан начин румунски павиљон, готово пред истим званичним претставницима и угледним гостима.

Румунски посланик на нашем Двору г. Виктор Кадере одржао је говор, у коме је нагласио да је отварање румунског павиљона у складу са једном жељом израженом од стране привредне конференције Мале антанте. Румунија и на тај начин хоће да пружи доказа о својој солидарности са напорима својих пријатеља Југословена.

Приликом организовања овог павиљона ми смо могли да констатујемо — изјавио је г. Кадере — да

Г. Кадере је завршио свој говор поклицима Њ. В. Краљу и Династији Карађорђевића.

Претседник управе Сајма г. Милан Стојановић захвалио се претставницима Румуније на учешћу на Првом београдском сајму и позвао присутне да кликну „Живео!“ Њ. В. Краљу Румуније и Румунији.

Гости су затим разгледали румунски павиљон.

У сваком страном павиљону свечаност је завршена интонирањем националне химне дотичне државе.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Њ. В. Краљ Петар, Њ. В. Краљица Марија и Краљевићи Томислав и Андреј разгледају сајам

У понедељак 20 септембра посетила је сајам Њ. В. Краљица Марија у пратњи Дворске даме Госпође Еле Хацић, ађутанта пуковника г. Погачника и маршала Двора г. Чолак-Антића.

Пред павиљоном задужбине Николе Спасића маса посетилаца Сајма поздравила је бурним усклицима Њ. В. Краљицу. На улазу пред павиљоном дочекали су Њ. В. Краљицу претставници Друштва за прире-

Њ. В. Краљица Марија пажљиво је прегледала све павиљоне и све изложене предмете. У страним павиљонима дочекивали су Њ. В. Краљицу Марију претставници државе којој припада павиљон и поздрављали је. У италијанском павиљону дочекао Ју је и поздравио професор г. Петрони. Пред чехословачким павиљоном поздравила је Њ. В. Краљицу госпођа Гирса, а на улазу у павиљон опуномоћени ми-

Њ. В. Краљица Марија на Сајму

Ђивање Сајма председник г. Милан Стојановић, директор Сајма инж. г. Васиљевић и чланови Управе; претставник Општине града Београда потпредседник г. Драг. Тодоровић (председник општине г. Влада Илић налазио се у то доба у Прагу) и председник Општинске штедионице г. д-р Драг. Новаковић. У име Краљевске владе дочекао је Њ. В. Краљицу Министар трговине и индустрије г. Врбанић.

нистар на нашем Двору г. д-р Гирса и трговачки аташе г. Хобек; пред румунским павиљоном дочекао је Њ. В. Краљицу румунски опуномоћени министар на нашем Двору г. Кадере и румунски трговачки аташе; у мађарском павиљону дочекао Ју је делегат мађарског Уреда за спољну трговину г. Еден Филеп.

У сваком павиљону маса посетилаца поздрављала је одушевљено Њ. В. Краљицу. Нарочито су Је ср-

дано и бурно поздравили приликом одласка из Сајма у 16 часова.

После затварања Сајма, у среду 22 септембра у 9 часова пре подне посетили су Сајам Њ. В. Краљ Петар II, Њ. В. Краљица Марија и Краљевићи Томислав

Најпре су прегледали изложене предмете на галерији и на I спрату Спасићеве задужбине. Нарочито су се задржали код националних костима и народних рукотворина, које је изложило Коло српских сестара и Београдско женско друштво. Разгледали су паж-

Њ. В. Краљица Марија објашњава Њ. В. Краљу Петру II и Њ. К. В. Краљевићу Томиславу постанак свилене бубе

и Андреј. Изложени предмети по павиљонима били су нетакнути, распоређени исто онако као за време док је Сајам био отворен. Излагачи и запослено особље налазили су се по стандовима, а један део је изазио на трг пред павиљон Спасићеве задужбине да поздраве Високе Госте.

На мосту Кдаља Александра искупио се велики број грађана и бурно поздрављао Њ. В. Краља и Краљицу.

Док су отворена кола са Високим Гостима улазила у просторије Сајмишта, са централне куле одјекивали су звуци државне химне.

Пред павиљоном Спасићеве задужбине дочекали су Високе Госте: потпретседник Београдске општине г. Драг. Тодоровић, председник Друштва за приређивање Сајма г. Милан Стојановић, директор г. инж. Васиљевић и сви чланови Управног и Надзорног одбора.

Високи Гости поздравили су се са званичним претставницима. Њ. В. Краљици предат је букет белних ружа. Затим су, у пратњи званичних претставника, Високи Гости разгледали пажљиво све павиљоне и све изложене предмете на Сајму.

ливо и изложбу паробродарских друштава, нарочито онај део из историје бокељске морнарице. Изложба

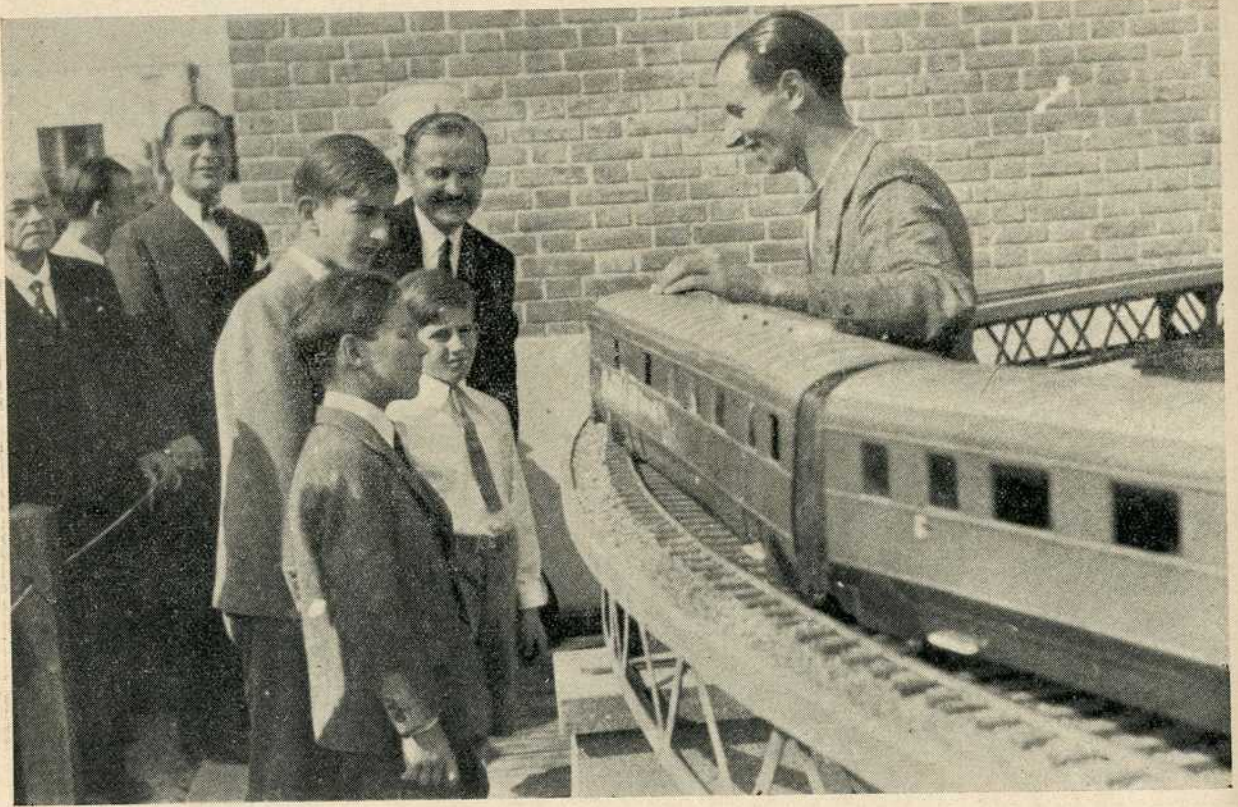

Високи Посетиоци разгледају најмодерније машине

е Београду као и туристичка изложба „Путника“ привукле су исто тако пажњу Високих Гостију.

Из Спасићеве задужбине Високи Посетиоци прегледали су павиљон бр. 1 где се Њ. В. Краљ са необичним интересовањем задржао пред изложбом текстилне индустрије и пажљиво разгледао стандове концерна Илића и Теокаревића. Обратио је пажњу и на изложене пиротске ћилме фирме Миодраговић. Задржао се дуже пред станом Државне свиларе.

У идућем павиљону су Високи Гости прегледали изложбе намештаја и разних занатских израђевина, па су прешли у павиљон тешке индустрије и техничких продуката. Трговински аташе Данске г. Мирно дао је стручна обавештења о изложеним машинама за прераду млека и о модерним справама за кућанство.

Њ. В. Краљ Петар II са Њ. Кр. Вис. Краљевићима Томиславом и Андрејем посматрају моделе електричне жељезнице најмодернијег типа на Сајму

Неколико радница су показале све процесе прављења свиле из свилених чаура. Њ. В. Краљица Марија

Њ. В. Краљ се заинтересовао за модерне штампарске машине. Један слагач је показао како се ради на тим машинама.

Њ. В. Краљ је затим разгледао стандове индустрије гвожђа Зеница и државне топионице Вареш. Присутни стручњаци су дали Њ. В. Краљу сва потребна објашњења о тим највећим предузећима наше тешке индустрије, истичући нарочито њихов значај за нашу земљу.

Високи су Гости разгледали са пажњом изложбе земљорадничког задругарства, а затим разне типове аутомобила.

У страним павиљонима дочекивали су Високе Гости претставници држава којима припадају дотични павиљони, срдечно их поздрављали и спроводили кроз свој павиљон дајући стручна обавештења. У сваком павиљону Високи Гости су пажљиво разгледали изложене предмете интересујући се за значај тих артикала у трговинском саобраћају између наше државе и држава произвођача.

При крају су Високи Гости разгледали павиљон фирме Филипс, изложбу занатске радности, пољо-

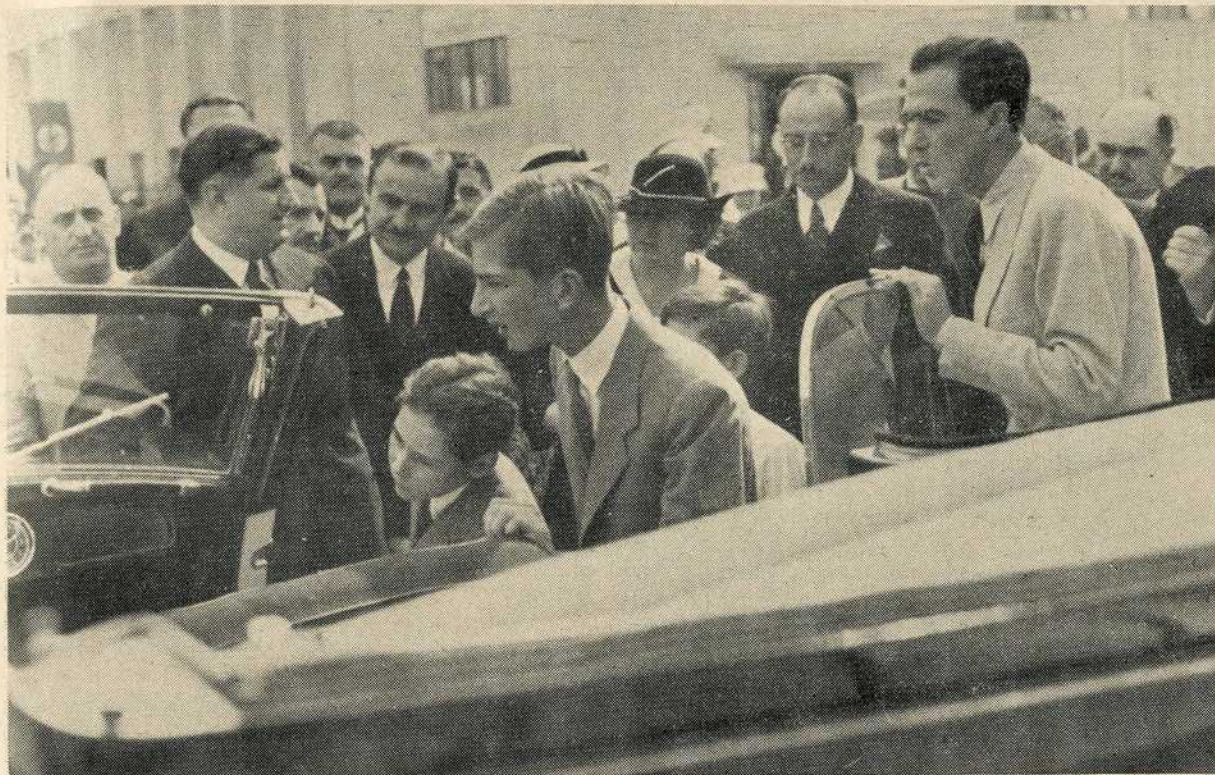
Високи Посетиоци разгледају машинско одељење

је објашњавала Њ. В. Краљу и Краљевићима како се добива свила из чауре.

привредне машине и справе изложене на отвореном простору.

Око 11 и по часова завршено је разгледање Сајма. Високи Гости су се опростили од званичних претставника, сели у аутомобиле и одвезли се у Двор,

испраћени срдчним и одушевљеним поклицима званичних претставника, излагача и особља које се налазило на Сајму. Према расположењу Високих Гостију, могло се закључити да је Сајам оставио на Њих пријатан утисак.

Њ. В. Краљ Петар II, Њ. Кр. В. Краљевићи Томислав и Андреј и Њ. В. Краљица Марија разгледају ауто најновијег типа

Стални Градски туристички одбор и Друштво «Путник» организовали су информативну службу и смештање посетилаца по становима за време Сајма

Стални градски туристички одбор Општине града Београда у сарадњи са Друштвом „Путник“ организовао је обавештајну службу и смештање гостију, који не могу наћи себи стан по хотелима, по приватним становима и по скупним преноћиштима. Ангажовано је 839 соба по приватним становима са 1.294 кревета. По скупним преноћиштима је намештено: у Дому студенткиња 83 кревета, у Гостионичарском дому 276 кревета, у соколани Соколског друштва бр. II 50 кревета.

Собе по приватним становима прегледале су нарочите комисије и одредиле умерене цене у споразуму са власником стана. У скупним преноћиштима су намештене чисте постеље, са потребним намешта-

јем. Цене су биле минималне, колико да покрију режијске трошкове.

Отворен је Градски туристички биро у Коларчевој бр. 9, а организовани су информациони бирои на главној железничкој станици и на железничкој станици Дунав. Ти бирои су радили преко целог дана, од 6 сати изјутра до поноћи. Давали су свима гостима потребна упутства и нарочито отштампане проспекте, упућивали у станове све оне који нису имали ангажованог преноћишта у хотелима. Иако је посета Сајма била велика, сви су посетиоци, који су се обратили на Градски туристички биро и његове филијале, добили чиста и удобна преноћишта.

Трамваји и аутобуси за време Сајма

Дирекција трамваја и осветлења појачала је за време Сајма трамвајски и аутобуски саобраћај колико је год могла са средствима којима располаже.

Установљена је нова трамвајска пруга бр. 5, која везује главну железничку станицу са Теразијама. Успостављена је аутобуска веза између дунавске желез-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ничке станице и Теразија, као и даље од Теразија до Сајма. Појачан је саобраћај на трамвајским и аутобуским линијама које воде ка Сајму.

Саобраћај путника на аутобусима и трамвајима повећао се необично много за све дане док су важиле железничке повластице за долазак у Београд. У Дирекцији трамваја и осветљења направљен је упоредни преглед саобраћајних прихода од 11 до 21 септембра 1936 и 1937 г. У 1937 год., због Сајма, приход се необично много повећао. Вишак путника за време Сајма био је 584.343 (на трамвајима 525.154,

а на аутобусима 59.189), а вишак прихода износио је 791.038 динара. Кад се узме у обзир дан пре и дан после Сајма, који су донели вишак прихода од 50.594 дин., онда је целокупни вишак прихода у вези са Сајмом износио 841.632 динара. Само пруга Београд—Земун, на којој је био највећи вишак, дала је за тих 13 дана вишак прихода од трамваја и аутобуса у износу од 281.471 дин.

Према томе може се закључивати колико су користи имали од посетилаца Сајма хотели, ресторани и разне трговачке радње.

Прва земаљска изложба коња

Дефиле награђених грла и сјајно изведен програм одушевио је Београђане

На тркалишту Дунавског кола јахача „Кнез Михајло“ код Цареве Ђуприје приређена је 12 и 13 септембра Прва земаљска изложба коња у Београду. Изложба је необично добро организована. Изложени су најлепши примерци свих коњских раса које се гаје у нашој земљи. И првог и другог дана изведен је занимљив програм, чије су тачке показивале за какве се сврхе употребљавају коњи. Многе од тих тачака нису биле обичне демонстрације употребе коња, већ су претстављале уметнички изведене вежбе. Интересовање грађанства за ову изложбу било је врло велико. Изложба је показала да се у нашој земљи посвећује лепа пажња гајењу коња, али се очекује да ће она деловати још више као потстрек за усавршавање и проширење коњогајства, јер је сваки посетилац могао да се увери колико је коњ потребна животиња и у данашње доба моторизованог саобраћаја, и то не само за спорт и репрезентацију, него и за корисну употребу у војсци и у народној привреди, нарочито у пољопривреди.

Изложба је отворена у недељу 12 септембра у 10 часова пре подне.

Тркалиште је било искићено државним заставама и грбовима. У средини, испред обичне трибине, била је подигнута почасна трибина украшена ћилимима. У почасним ложама су седели: Краљевски Намесник г. д-р Раденко Станковић, кога су свечано дочекали министар пољопривреде г. Светозар Станковић и његов помоћник г. Милан Новаковић; маршал Двора г. Бошко Чолак-Антић; чланови Краљевске владе г. г. Летица, Врбанић и Станковић; председник Београдске општине г. Влада Илић; председник Војног савета армијски генерал г. Милан Милошковић; чланови дипломатског кора и виши чиновници страних посланстава; већи број виших чиновника и угледних претставника привредних кругова из целе Југославије и из целе земље.

Г. МИЛАН НОВАКОВИЋ, ПОМОЋНИК МИНИСТРА ПОЉОПРИВРЕДЕ, ГОВОРИ О УПОТРЕБИ КОЊА И О ЦИЉЕВИМА ОВЕ ИЗЛОЖБЕ

Председник одбора за приређивање изложбе г. Милан Новаковић, помоћник Министра пољопривреде, одржао је са почасне трибине говор, у коме је изнео користи и услуге које коњ чини човеку својом снагом и својом великом брзином. Због снаге,

издржљивости, брзине и нарочитог кроја тела коњ надмаша све животиње у вучи кола, у јахању и у носењу терета. Све до проналазак модерних саобраћајних сретстава, коњ је био универзално саобраћајно сретство. Поред тога, коњ је необично лепа, поносна и репрезентативна животиња. И данас, поред свих машина и мотора, човек се мора послужити коњем приликом светковина и парада, јер живот и лепота коња истиче јахача. Коњ и човек у нашем народу су кроз векове били нераздвајни другови и одакле потиче њихова међусобна приврженост.

Моторизацијом и механизацијом саобраћајних сретстава, важност коња може да буде само редуцирана у извесној мери, а никако сасвим уништена.

На селу и у пољопривреди коњ држи своје позиције, а исто тако и у војсци. Ратиште се проширило у бескрајне просторе и мотор не може да дође на свако место, ни у врлетна брда ни у подводне равне терене.

Због великог климатског и теренског шаренила наше земље, код нас постоје услови за гајење свих типова коња. Од најмањег македонског токмака и босанског брдског коњића, неугледног али зато драгоценог, па преко арапа, липицанаца и енглеског пунокрвњака до јаког полукрвног нонијуса, и још даље до тешког норичког и посве тешког белгијског коња. Сви ти типови гаје се не само по државним и приватним ергелама него и код сељака.

Циљ је ове изложбе да на свима местима пробуди и појача интерес за ову важну грану народне привреде.

Изложено је укупно 393 грла, најбољи примерци својих раса. Највећи број је сељачких грла, и то 214; приватне ергеле излажу 72 грла; државне 80 и кола јахача 27 грла. По расама, изложена грла јесу: хладнокрвна тешка белгијска раса 28, нониуси 99, енглески пунокрвни и полукрвни 96, липицанци 70, арапи 43 и брдски 57.

МИНИСТАР ПРИВРЕДЕ Г. СВ. СТАНКОВИЋ ИЗЈАВЉУЈЕ ДА ЈЕ МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ УТВРДИЛО ПРОГРАМ РАДА НА РАЗВОЈУ КОЊАРСТВА

Министар пољопривреде г. Светозар Станковић у своме говору истиче колики значај заузима коњ у нашој привреди, нарочито у ситној сељачкој привре-

ди, где ће он за дуго времена задржати своју пуну важност. Исто тако коњ ће увек чинити врло важне задатке земаљској одбрани на брдским и тешко проходним теренима. Зато треба коњарству посветити пуну пажњу.

Ова изложба са својим наградама и одликовањима најбољим одгајивачима коња даће овима потстрека да и даље раде на усавршавању коњарства. Овакве изложбе, као нужне и корисне, понављаће се, да би с временом постале стална установа.

Укупан број коња у нашој земљи износи 1 мил. и 200.000 грла. Овај број не може да подмири све потребе. Ни за овај број коња немамо довољно приплодног материјала. Потребно је да решимо питање набавке приплодних мушких грла. А поред тога остаје нам још да се побринемо за добар пласман коња, па да развоју нашег коњарства обезбедимо пун замах. У току прошле године проучени су проблеми нашег коњарства у Министарству пољопривреде и утврђен је програм рада кога се сада држи Министарство пољопривреде и бановине.

ДЕФИЛЕ НАГРАЂЕНИХ ГРЛА

Краљевски намесник г. д-р Станковић објавио је да у име Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла, покровитеља изложбе, отвара изложбу. Музика је интонирала државну химну. Затим је почео дефиле.

Државна ергела „Кутјево“ извела је ванредно лепе и стасите ждребце липицанере. Иза њих су ишли добро однеговани нониуси. Државна ергела „Мркоњићево“ приказала је пунокрвне арапске пастуве, живе као ватра и поносне. Државна ергела „Карађорђево“ извела је неколико дивних нониуса.

Затим су дефиловала награђена грла приватних ергела и малих одгајивача. И ту је било необично лепих коња свих раса. Највише их је било из Војводине. Лепа грла извели су и чланови Дунавског кола јахача „Кнез Михајло“, нарочито ергела Власина, чији је власник г. Влада Илић, која је изложила 6 ванредно лепих, витких коња тркача; међу њима се налази и „Весник“, чистокрвни пастув енглеске расе, који је награђен I А наградом као један од најбољих претставника своје расе. Својом лепотом истицао се и „Фантаст“ др. Леона Коена, који је исто тако награђен I А наградом, као и неколико ванредних коња д-р Гедеона Дунђерског. Поред г. Владе Илића и г. д-р Коена, било је још неколико Београђана који су изложили врло добре коње и добили награде, и то: г. Буљугић Драгољуб, г. Тодоровић Борислав, чији је пастув „Болеро“ добио велику награду Министарства пољопривреде у трци на 2000 мтр., г. М Станојевић, г. Радуловић Милан и штала Раковица. Сви ти коњи београдских одгајивача познати су као тркачи који учествују на тркама Дунавског кола јахача и добивају награде.

Врло леп су утисак учинили липицаци из дворске ергеле „Демир Капија“, три врло поносна и негована пастува и три живе и лепе кобиле.

ЗАНИМЉИВА ЈАВНА ПРИРЕДБА

После подне у 3 сата изведена је на тркалишту Дунавског кола јахача јавна приредба са богатим и интересантним програмом.

Са дворске трибине посматрала је ову приредбу Њ. В. Краљица Марија. Било је присутно неколико министара. Трибине, као и места за стајање била су препуна. Београђани су схватили значај ове изложбе и поклонили јој пуну пажњу. Било је и много грађана из унутрашњости, па чак и из иностранства. Прву тачку извели су коњаници Соколске жупе Београд. 24 коњаника извели су ванредно вешто и грациозно карусел, који су, у стреловитом галопу, завршили формирањем монограма „П II“. Посматрачи су их наградили одушевљеним аплаузом. Бачки сеоски јахачки клубови извели су занимљиве мањешке радње. Коњички полициски одред из Новог Сада извео је са успехом коњичке вежбе.

Затим су сељаци из више крајева наше земље приказали употребу коња у пољопривреди.

Њ. В. Краљица Марија на изложби коња поздравља се са министром пољопривреде г. Станковићем

Ревија запрега из свих крајева наше земље привукла је особиту пажњу публике. Липицанци, нониуси и арапи — у двопрегу, четворопрегу, петопрегу и шестопрегу — корачали су уз такт музике елегантно и поносно, испуњавајући прецизно сваку жељу својих управљача. Једним сјајним петопрегом управљао је лично г. д-р Гедеон Дунђерски. Четворопрег липицанаца из дворске ергеле „Демир Капије“ својим витешким држањем и ватреним касом одушевио је публику, која је клицала бурно: „Живео Краљ!“

Трке Дунавског кола јахача за награду Министарства пољопривреде у износу од 50.000 дин. појачале су напетост живаца до врхунца. Опклада је било много. Трка је била необично интересантна и узбудљива. На старту се појавило 11 најбољих грла. Стаза је износила 2.000 м. „Весник“ (штала г. Владе Илића), прошлогодишњи победник у дербију, повео је трку и водио је лудим темпом готово до циља. Пред самим циљем отео му је победу „Болеро“ (својина поручника г. Борислава Тодоровића). Тако је Болеро добио прву, а „Весник“ другу награду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Школа лаких јахача из Кутјева извела је затим препонски карусел са много вештине и смелости.

Маневровање пољске батерије 2 самосталног артиљеријског дивизиона и маневровање митраљеског одељења изведено је са нарочитом прецизношћу, хитрином, да је с правом изазвало делириум одушевљења код гледалаца. Коњи и војници били су тако добро повезани, у тако интимној сарадњи, да су задивљавали. Видело се колико је коњ сигуран сарадник војске у рату.

После тога је изведено још неколико интересантних тачака (кадрил лаких јахача из Кутјева на 16 липицанаца, препонско јахање јахача државне ергеле „Мркоњићево“, слободна дресура јахача из Кутјева).

Претседник Букурешке општине г. А. Донеску у посети код претседника Београдске општине г. Владе Илића

Претседник Општине града Букурешта г. А. Донеску одазвао се љубазно позиву председнику Београдске општине г. Владе Илића и дошао је у Београд да увелича свечаност отварања Првог београдског међународног сајма.

Г. А. Донеску допутовао је возом у пратњи своје ћерке и свога сина и већника г. Кристеска. На станици Београд—Дунав дочекали су госте из Букурешта: претседник Општине г. Илић, са госпођом, маршал Двора г. Чолак-Антић, п.претседник Општине г. Драг. Тодоровић са госпођом, изванредни број градских већника и особље румунског посланства. После узајамног упознавања, госпођици Донеску предати су букети цвећа, па су гости отпраћени до хотела „Српски Краљ“, где су им били резервисани апартмани.

У пратњи већника г. Љуб. Стефановића, гости су се сутрадан, 11 септембра, уписали у 10 часова у дворске књиге, направили су шетњу по Дедињу и у 10,45 били примљени од г. Илића у његовом кабинету. Одатле су заједно отишли да у 11 часова присуствују отварању Сајма.

У подне су гости аутомобилима отпраћени на Авалу, где су се поклонили гробу Незнаног јунака и положили венац. У хотелу на Авали госпођа и господин Илић приредили су гостима интиман ручак, коме је присуствовао маршал Двора г. Чолак-Антић, потпретседник Општине г. Драг. Тодоровић са госпођом и неколико већника.

Увече су гости присуствовали претстави у Народном позоришту, после које им је у ресторану хотела „Српски Краљ“ приређена интимна вечера, којој је, у име г. Вл. Илића, присуствовао г. Драг. Тодоровић, п.претседник.

На дан 12 септембра г. Донеску са својом пратњом, а увек у друштву г. Љуб. Стефановића, градског већника, присуствовао је у Топчидеру слави Артиљерског пука Краљеве гарде, где су гости били предмет нарочите пажње. У подне су гости присуствовали свечаном отварању румунског павиљона на Сајму. У подне су сви присуствовали ручку, који је приредио румунски министар на нашем Двору г. Кадере на броду „Краљ Карол II“, који је дошао за ову прилику у Београд.

Приредба је завршена импозантним дефилеом свих учесника.

Сутрадан је поновљен на истом месту исти програм, без соколског карусела и трке Дунавског кола јахача, исто тако уз огромно учешће и одушевљење публике.

По једнодушној оцени целе београдске јавности, ова је изложба потпуно успела, и по својој доброј организацији, и по квалитету изложених и награђених грла, и по сјајно изведеном програму, и по огромном интересовању и симпатијама које је изазвала код грађана. Она пружа приређивачима пуно оправдање да заведу редовне изложбе коња у Београду, двапут годишње, сваки пут кад се отвори Београдски сајам узорака.

Поподне је било испуњено разгледањем Зоолошког врта и посети Изложбе коња, коју је приређивало Министарство пољопривреде. Г. Донеску и његова пратња били су претстављени Њеном Величанству Краљици Марији, која је била удостојила изложбу својом посетом.

Пријем претседника Букурештанске Општине завршен је свечаним банкетом у хотелу „Српских Краљ“ крји су у њихову част приредили господин и госпођа Илић. У име Краљевске владе банкету су присуствовали министри пољопривреде г. Св. Станковић и г. д-р Врбанић са госпођом. Били су присутни маршал Двора г. Чолак-Антић, министар Румуније у Београду г. Кадере са госпођом, знатан број угледних званица и градских већника.

За време банкета претседник г. Вл. Илић, пошто је напио здравицу у част Краља Румуније Карола II, дао је реч градском већнику г. Љубомиру Стефановићу, који је на француском језику одржао следећи говор:

ГОВОР Г. ЉУБОМИРА СТЕФАНОВИЋА, ГРАДСКОГ ВЕЋНИКА

Веома сам срећан и радостан што ме је Претседник Београдске општине г. Влада Илић одредио да код г. Претседника града Букурешта будем тумач оних ссећаја који нас у овом тренутку обузимају и да му изразим нашу захвалност што се одазвао позиву наше Општине да у име румунске престонице присуствује отварању Првог Међународног сајма у Београду.

Моја је прва пријатна дужност, Господине Претседниче, да вам изјавим да смо необично дирнути тоглим речима које смо од вас чули од вашег долазка у име ваше велике и лепе престонице. Ваше присуство у Београду у овим данима свечаним и значајним по нас и присуство претставника владе Краљевине Румуније, претстављене достојно у лицу вашег министра Њ. Е. г. Кадере, и званичног делегата г. Берсеани, државног подсекретара, а исто тако и претставници других институција ваше земље, претстављају за нас нарочито драгу част, коју желимо да